

ॐ

శ్రీవత్సాజ్ఞమిశ్రతనయరత్న

శ్రీరక్షేషపురోహితః

శ్రీ ప రా శ ర భ ట్టా ర క ప్రణీ తః

సంస్కృతిచక్రభ్యామ్యుమాణ

జన్మ సన్తత రక్షణవిచక్షణః

శ్రీగుణరత్నకోశః

—•—•—•—•—•—•—

శ్రీవత్సకులతిలక కన్దాడ వీరరాఘవాచార్య

ప్రణీత వ్యాఖ్యానసహితః

ఉ. శ్రీమాన్. ము. కి. రంగాచార్య పరిశీలితస్సన్.

—•—•—•—•—•—•—

చెన్ననగర్యామ్

శ్రీనికేతనాఖ్య ముద్రాక్షరశాలాయామ్

తురీయవారమ్ముద్రితమ్.

..o..o..o..

1910

Registered Copy-Right.

శ్రీనైమన సాప్రదాయ గ్రంథ విక్రయజాపితా.

		రూ.	అ.	పై.
పెరియతిరుమొళ్ళి వ్యాఖ్యానమ్	...	౫	౦	౦
నాలాయిరదిన్యప్రబంధమ్ మూలం	...	౨	౫	౦
ముదలాయిరమ్	...	౦	౧౨	౦
పెరియతిరుమొళ్ళి	...	౦	౧౨	౦
తిరువాయ్మొళ్ళి, నూత్తందావీసహ	...	౦	౧౨	౦
ఇయత్పా మూలం	...	౦	౧౦	౦
అష్టాదశరహస్యములు నిగమనప్పణ్ణితో	...	౧	౪	౦
ద్వాదశరహస్యములు కిత్తానుబైందు	...	౦	౧౦	౦
పంచస్తవ వ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౧౨	౦
సెదన్దస్తోత్ర పాతములు	...	౧	౦	౦
చిన్నస్తోత్ర పాతములు (౪౪ స్తోత్రములు)	...	౦	౪	౦
నిత్యానుసంధానము కిత్తానుబైందు	...	౦	౭	౦
నిత్యానుసంధానమునకు ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యసహితం	...	౨	౪	౦
శ్రీయాళవందారుస్తోత్రం టీకా తాత్పర్యం	...	౦	౫	౦
తిరుమాలై వ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౫	౦
తిరుప్పావై, పెరియవాచ్చాన్కప్పళ్ళై సాయించిన మువ్వాయిర				
ప్పడి వ్యాఖ్యానము స్వాపదేశము పటములు లేక		౧	౦	౦
తిరుప్పావై టీకా తాత్పర్యం	...	౦	౩	౦
తిరుప్పల్లాండు, తిరుప్పళ్ళియెట్టోచ్చి, తిరుప్పావై మూలమ్		౦	౧	౦
శ్రీగురత్త కోశ వ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౪	౦
తిరుప్పావై వ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౧	౭

తిరుప్పల్లాండు టీకాతాత్పర్యం	...	౧	౨
యతిరాజవింశతి వ్యాఖ్యానం	...	౦	౨
సవ్యాఖ్యానం తత్వత్రయంపటముతో	...	౧	౦
పెరియతిరుముడియైవ్వు	...	౦	౪
తిరుక్కోట్టియూరునంది మొదలగువారు సాయించిన కుట్టిరహ			
స్యములు (౧౮)	...	౦	౪
నూటయెనిమిది తిరుపతుల వైభవము	...	౦	౧
శ్రీరఙ్గరాజ, శ్రీవేంకటేశ, మొదలగు (౧౬) సుప్రభాతములు	౦	౧	
వరవరమునిశతకమ్, శ్లోకద్వయమ్ పరత్వాది పఞ్చకమ్, జితన్తా			
స్తోత్రమ్, శ్రీరంగరాజవింశతిః శ్రీపరామృతశ పఞ్చవింశతిః	౦	౧	
ముకుందమాలా దేవరాజాష్టకమ్ కృష్ణాష్టకమ్ వీటికితాత్పర్యము	౦	౧	
శ్రీయుడయవరుల చరిత్ర, యతిరాజ వింశతి ప్రతిపదటీకతో	౦	౧	
వాక్యగురు పరంపరై	...	౦	౧
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామములు	...	౦	౨
ఉడయవరుల తిరుమంజన కట్టియమ్	...	౦	౦
తిరుమాలై తిరుమంత్రం తిరుమల తిరువల్లిక్కేణి విషయముల			
తిరుమొఱులు	...	౦	౧
యమకరత్నాకరం	...	౩	౧
తిరుప్పల్లాండు వ్యాఖ్యానం	...	౦	౧౦
తిరుక్కురుందాండగం, తిరునెడుందాండగం వ్యాఖ్యానము	౨	౧౨	
తిరువిరుత్తమ్ వ్యాఖ్యానం ద్వయసహితం ఉరై ప్రతిపద			
తాత్పర్యముతో	...	౩	౦
ఇయత్పావ్యాఖ్యానమ్ సంపుటములు ౩-కి	...	౬	౦
రామానుజనాథ్ మున్నాది ప్రతిపదటీకతో	...	౦	౧౦

రామానుజనాథుని నాది వ్యాఖ్యానము	...	3	0	0
తిరువాయ్ మొట్టి ప్రతిపదటీకాతో	...	3	0	0
శ్రీవచనభూషణమ్, మనవాళమామునిగళ్ వ్యాఖ్యానం		2	0	0
తెనుగు గురుపరంపర వచనము	...	0	4	0
ఆరాయీరప్పడి గురుపరంపర ప్రమాణతిరట్టు సహితము		3	0	0
శ్రీవచనరామాయణము	...	0	4	0
శ్రీభగవద్గీతా ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యం విశ్వరూపపటముతో		0	4	0

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

భగవద్విషయగ్రంథ ప్రసిద్ధపత్రిక.

ప్రపన్నజనకూటస్థులును జ్ఞానసంపన్నులని ప్రసిద్ధిజేందిన మహాప్రభావ సంపన్నులగు నమ్మాళ్వారుగారి భగవదనుభవరూపమగుట్టి ద్రావిడవేద సారమైన “తిరువాయ్ మొట్టి” ఈ గ్రంథము తత్పూర్వము సంప్రదాయాను సారముగా ౧౬ వ్యాఖ్యానములతో ముద్రించిన మొదటిపత్తు బయిండుతో క్రయం రూ. ౬. రెండవపత్తు మొదలు సంచికలుగా వెలువడుచుండును. వలయువారు మాకు వ్రాసి అన్ని వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

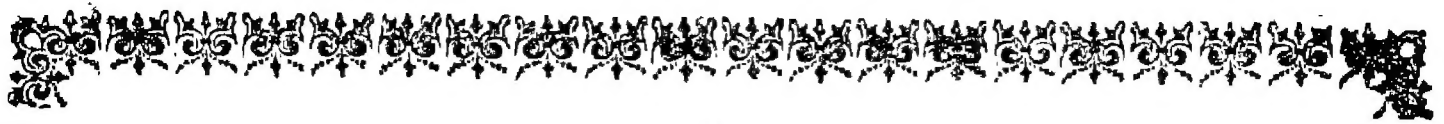
ఇవిగాక వారువారు కోరెడు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు న్ను చూడఁదగిన సర్వముహూర్త పంచాంగమున్న ఆర్డరుఁ బింఛి తెప్పించు కొనవచ్చును పైవిలాసముమాత్రం జిలుగులేక వ్రాయవలెను.

పత్తి-రామానుజులనాయుడు కొమారుడు,

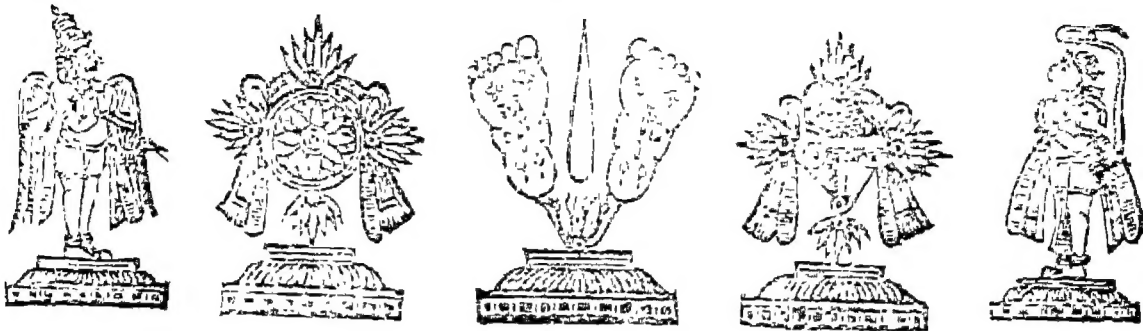
పత్తి-వేంకటకృష్ణసామినాయుడు.

శ్రీవైష్ణవ సంప్రదాయ గ్రంథ విక్రయశాల

నెం 6, వినాయక మొదలివీధి, సాహుకార్ శేట, మద్రాసు.

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీమై శ్రీరఙ్గనామకై వస్తుతి.

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నతోశః.

అవతారికా; శ్రీమత్కూరకుల పయఃసారావరసుధాకరః శ్రీమద్రామానుజమునీంద్రకృపాలబ్ధ శ్రీభాష్యాది ప్రబంధపరిచయ మహిమోల్లాసబుద్ధిః ద్రవిడోప నిబద్ధమిభ్యరాశయవివరణ శ్రీరఙ్గరాజ కమలాపతిలాలితః శ్రీరఙ్గనాథ దివ్యాజ్ఞాలబ్ధ పరాశరభట్టారకనామధేయః కైశికపురాణశ్రవణ సముదితమహిమోల్లాస భాసురరఙ్గరమణ కరుణాప్రసాద సమాసాదిత బ్రహ్మరథవైభవః యతివర చరణామ్భారుహప్రవణాస్తేవాసిజనాగ్రేసర కూరేశతనూభవః సకల శాస్త్రవిదగ్రేసరః శ్రీభట్టాఖ్యదేశికః నిఖిల జగదుదయ విభవలయలీలాశాలి భగవత్ప్రసకభూతాం శ్రియం తత్కృత మహాపకారాతిశయాను సద్ధానేన దయావాత్సల్యాది గుణాతిశయ పరిశీలనేన స్తోత్రకౌమః ప్రారీస్సిత గ్రంథ నిర్విఘ్న పరిసమాప్త్యర్థం శిష్టాచారపరివృత్తప్రాప్తం మజ్జశమాచరం స్థామేవస్తోతి॥

*

ప్రశ్నా ! శ్రీగురుభజ్తి పాదసరసీరుహ సంవినత శ్రీగుణరత్నకోశ
విమృశిం కనుచాశ్శృభిథామ్ । శ్రీనగ దేశికేంద్రితనయ శ్శుభవాత్స్యకుల శ్రీ
యుత పీఠరాఘవ గురుర్విరచోతతగామ్॥ ... *

శ్రీమన్మహావారితపంశ విశుద్ధవృత్తముక్తమణి స్సకల శాస్త్రవిదగ్ర
గణ్యః భట్టారకోవిరచయక గుణరత్నకోశః ప్రాత్రం శ్రియోనమతి తామిహ
విష్ణుశాస్త్రైః॥ శ్రియాయతి॥ ... *

మూ॥ శ్రియోనమస్తచిదచి ద్విధా నవ్యసంహారేః ।

అజీకారిభిరాలౌకై స్సార్థయన్తైశ్చ కృతోజ్జలిః॥ ౧॥

వ్యాఖ్యానమ్॥ (హరిః) హరిత పరిహరతి స్వాసంశ్చిష్టా కరోతి
పాపమనంతిహరిః * ఆపహతపాప్తేఃశ్రుతేః అనేన హేమగుణ ప్రతిభిటత్వ
ముక్తంధవతి. హరిత్యాశ్రిత పాపానీతిహారిః * హరిర్హరితి పాపానీతి
ప్రప్తేః, అనేనసంశ్రితా నాం స్వప్రాప్తివిరోధి సర్వసాపహరణోక్త్యా మోక్ష
ప్రదత్వం, పాపహరణస్య తద్దాన తన్నివర్తక కృపాక్షమాది సాపేక్ష త్వేన
కల్యాణగుణాకరత్వంచ ఫలితమ్. హరితి సర్వం స్వవసీకరోతీతిహా హరిః
సర్వస్యవసీ * యత్రకామగమోవసీతి శ్రుతిప్రత్యోన్యద్భావాత్ : వసీత్యస్య
సర్వం వశేయస్యసంశీతి శ్రుతప్రకాశకౌచార్యైర్వ్యాఖ్యానం కృతమ్; అనే
నోభయ విభూతియోగిగణితః * హరిగోమర న్తమనుయన్తిదేవాః * బ్రహ్మణ
మిశంరుద్రంచ యమంరుణమేనచ - ప్రసహ్యహరతేయస్తా త్తస్తద్గరిరి
హోచ్చత, ఇతిశ్రుతీసర్వం శాఖ్యాం భగవత స్సర్వస్తాత్పరత్వం, సర్వదేవని
యస్త్యత్వంచ సిద్ధమ్. తస్య (నమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనమ్) అత్ర (చిదచి)
స్ఫుట్యాభ్యాం * ఆచిదవిశేషితా ప్రళయసీమని సంసరతస్య కరణక శేబరై

ర టయితుందయమానమనాః - వరదనిజేచ్ఛయైన పరవానకకోల్ల ప్రకృతిం
 మహాదభిమాన భూతకరణావళికోరకిణీమిత్యుక్త స్పష్టియోగ్య సంసారిచేతన
 మిశ్రసత్వేగ్యహ్యేతే. (సమస్త) శబ్దేన బ్రహ్మవిపిపీలికాంతం చేతనజా
 తమ్, చతుర్వింశతితత్వాత్మకం ప్రకృతీతత్కార్యజాతత్వా వివక్షితమ్ తేహం
 సమస్తచిదచితాం (విధానం) కరణక శేఖరయోజలలక్షణా, అదర్శం మహాద
 హజ్జాగ్రభూత కరణగ్రామోత్పాదనలక్షణావ స్పష్టిశ్చితలయయోరప్యే
 తదుపలక్షణమ్ । యద్వా - సమస్తచిదచితాం బద్ధముక్తనిత్యరూపాణాం
 చేతనానాం శుద్ధసత్వమిశ్రసత్వసత్వశూన్యలక్షణానామచేతనానాంచ(విధా
 నం) * ఇచ్చాత ఏవ తవ విశ్వపదార్థ సత్తానిత్యం ప్రియాస్తవతు కేచన
 తేహి నిత్యా ఇతి శ్రీవత్సాజ్ఞా శ్రీనూత్తిప్రకారేణ భగవతో నిత్యేచ్ఛయా
 నిత్యసూరీణాం నిత్యాసజ్జుచితజ్ఞానతయా సజ్జుల్పనమ్; ముక్తానావిర్భూ
 తాపహత సాప్తత్వాదిగుణాష్టకతయా సజ్జుల్పనమ్; బద్ధానాంకరణాది
 ప్రవాస కర్తృతారతమృజ్ఞానోత్పాదనాదిచ; ఏవం చేతనవిషయ విధానం వేది
 తవ్యమ్ । ఆచేతనవిషయేతు శుద్ధసత్వస్య స్వేచ్ఛయా నిత్యవిభూతౌ విమాన
 గోపురమణ్ణిపప్రాసాదిరూపేణ పరిణమయితృత్వమ్ । మిశ్రసత్వస్య సంసారి
 చేతనాకాప్రతిభోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానరూపేణాణ్ణితదావరణ చతు
 ర్దశభువన సమస్త దేహేన్ద్రియాది రూపేణ నోత్పాదనమ్ । సత్వశూన్యస్య
 కాలస్య చేతనకర్మానుగుణ్యేన కళా కౌన్త ముహూర్త యామ దిన పక్ష
 మాసాదున సంవత్సరాది రూపేణ పరిణమయితృత్వంచ విధానమ్ । శ్రీ
 (వ్యసమ్) ఆభినివేశమాయాసంవా అగ్గీకార ఏషమస్తీత్యగ్గీకారణః; ధైరి
 జ్గీకార నూచక్రేర్యర్థః (అహోక్తే) కటాక్షైః * స్మితచికిసితగణ్ణం వ్రీహి
 భ్రాంతసేత్రం ముఖమవనయన్తీ స్పష్టమౌచ్యనీతేతి వన్నయనలీలయై వాగ్గీ
 కారనూచ్యతే । నతు *పూర్ణోక్తా దక్షిణాపధా ఇతివదేవమేవ కార్యమితి

స్పష్టాక్షేత్యర్థః । (సార్థయజ్ఞైః) స్వానుమోదేన సఫలంకుర్వత్యైస్వాను
 మోదాజననే హారేర్జగత్స్పష్ట్యాది లీలావిరసాస్యాత్ ॥ తదుక్తం శ్రీస్తవే *
 శ్రీదేయంఖలునాన్యథాస్యరసదా స్యాదైకరస్యాత్తయేతి ॥ అనేన భగవత
 ఎవ జగజ్జన్మాదికారణత్వమ్ । శ్రియస్తుతదనుమోదేనతదు త్తమృతత్వమాత్రం
 నూచితమ్ । ఏవంపరత్వముక్తమ్ సౌలభ్యమాహ (శ్రియా) ఇతి । (శ్రియై)
 తత్తత్పురుషార్థలాభాయ సర్వసంక్రయణీయాయై శ్రీరజ్జనాయకైః । అత్ర
 శ్రీశబ్దస్యహావ్యుత్పత్తిర్ద్విష్టవ్యాతతోఽనుటకత్వసిద్ధిః । వ్యుత్పత్తిషుటగ్రంథ
 మదీయే శ్రీగుణనుధాసార లహరీస్తాత్రే ప్రదర్శితమ్ * శ్రితాస్యన్యైస్సన్వై
 త్ప్రియసిరమణం సంశ్రితగిరశ్చుణోషి ప్రేయాంసం శ్రితజనవచశ్చాప్రియసి
 చ । శృణాన్యేతద్దోషాః జననినిఖిలాన్ సర్వజగతీం గుణైశ్శ్రిణాసిత్వం
 తదిహాభవతీం శ్రీరితివిదుశితి, (అజ్ఞానిః) స్వశేషత్వరూచకస్సుకరః క్షీప్రప్రసా
 దహేతుశ్చ * అజ్ఞానిర్గ పరమాముద్రాక్షీప్రం దేవప్రసాదినీత్యుక్తేః (కృతః)
 కృతోభవతి మయేతిశేషః । అత్ర 'హారే సమస్తచిదచిద్విధాన వ్యసనమా
 లోకైస్సార్థయజ్ఞైః' ఇతివస్తునాయథాకస్యచిత్ప్రిభోఃప్రీత్యైకేనచిత్ప్రియత్న
 సాధ్యేకర్మణిక్వతే స్రభుణా తద్దర్శన తదనుమోదనేచ కృతేకర్తుర్మహానందో
 భవతి, తథాసమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనినోహారేరపి తత్ప్రియత్నేశ్రియా దర్శ
 నేనానుమోదితే తస్యాపిమహానందోభవతీతివస్తుధ్వన్యత ఇత్యస్యస్తోత్రస్యోత్త
 మత్వంనూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానతాయత్రతదుత్తమముగాహృతమితీలక్షణాత్ ।
 అజ్ఞానిరితి కమలముకుళాకార కరతలయుగళయోగరూపాజ్ఞాన్యైక్యైకాయైక
 నమస్కారః; కృతఇతి నాచా తదనువాదేన వాచికనమస్కారః; మనసి
 పూర్వోవాగుత్తరఇతిమనగ్గిప్రసరణపూర్వకత్వా ద్వానోమానసిక నమస్కా
 రశ్చకృతఇతి మస్తవ్యమ్ । మజ్జశారమ్భసమ్భవాయ స్తోత్రాదాశ్రీశబ్దప్రయోగః ।

* దేవతావాచకాశ్చబ్రాహ్మచర్యదాదివాచకాః । తేనర్వేనైవ నిర్వాహస్యస్య
ర్దిపితోగణితోపివా ఇత్యుక్తే రాదా రోగఫలకజగణప్రయోగదోషానేతి
ధ్యేయమ్॥

౧.

అవ ; మహాప్రబంధనిర్మాణే విష్ణుభూయస్త్వశక్తియూతాన్ని వృత్తైమజ్జశ
బాహుళ్యాదు దేవతావశీకణే సుకరోపాయం నమస్కార మజ్జశాస్త్రరమా
చరత్యుల్లాసే॥

మూ॥ ఉల్లాసపల్లవితపాలిత సప్తలోకీ నిర్వాహకోరకితనే
మకటాక్షలీలామ్ । శ్రీరజ్జహర్మ్యతలమజ్జశ దీపరేఖాం
శ్రీరజ్జరాజమహిషీం శ్రియమాశ్రయామరి॥

౨॥

వ్యా॥ అత్ర ఉల్లాసపదాన్వయాదు సప్తలోక్యా ఇతిపవ్యస్తంపదం
అభ్యతేతథాచసప్తలోక్యా (ఉల్లాసేన)ఉదయేన (పల్లవిత) సజ్జాతపల్లవా
(పాలితాయ)రక్షితాయ (సప్తలోక్యా) నిర్వాహేణస్థిత్యా (కోరకితా)
సజ్జాతకోరకా; పల్లవిత కోరకితే త్యుభయత్రాపి * తనస్య సజ్జాత మితి
తారకాదిత్వాదితచ్ఛ్రీ త్యయః । (నేమకటాక్షో) ర్ధవీక్షణం* నేను ఇత్యర్థ
ఇతిసిద్ధాంతకౌముద్యామ్: తస్య తథాభూతా (వీణా) విలాసోయస్యాస్తామ్।
ఉల్లాస పల్లవితే త్యనేన లక్ష్మీకటాక్షలీలాయా జగదుత్పత్తిపాకా
లా పేక్షయాభూయ స్త్వమ్ । నిర్వాహకోరకి తేత్యనేనోత్పన్నజగత్స్థితిజనిత
హర్షేణ తతోపి భూయ స్త్వంచ గమ్యతే। అనేన లక్ష్మ్యే జగదుత్పత్తి స్థితిప్ర
యోజకత్వముక్తమ్। తతస్య పరత్వంఫలితమ్। సాలభ్యమాహ (శ్రీరజ్జేతి)। శ్రీరజ్జ
దివ్యనగరే(హర్మ్యతలస్య) దివ్యవిమాన ప్రదేశస్య శ్రీరజ్జాఖ్య దివ్యవిమాన
ప్రదేశస్యవా (మజ్జశదీపరేఖామ్) శోభనదీపకలికాం దీపకలికామివశ్రీరజ్జ

విమానాన్తర్గ ప్రకాశికామితిభావః । మద్గతేత్యనేచ అదుష్టత్వద్యోతనా
 త్పరిసిద్ధ దీపాపేక్షయా వ్యావృత్తిః । దీపరేఖామిత్యైజ్వల్యంచద్యోత్యతే
 (శ్రీరంగరాజమహిషీం) శ్రీరంగరాజేనసహవిశ్వరక్షణే కృతాభిషేకామ్*కృతాభి
 షేకామహిషీత్యమరః॥ (శ్రియం) సర్వసమాశ్రయణీయాం లక్ష్మీం (అశ్రయా
 మః) శరణంగచ్ఛామః । కటాక్షుశేషలీలాకల్పిత జగదుత్పత్తిస్థితీకాం సర్వసం
 శ్రయణీయత్వాను శ్రీరంగైకృత నిత్యవాసాం శ్రీరంగైశ్వరవల్లభాం అత ఏవ
 శ్రియం శరణంగచ్ఛామ ఇతిభావః॥ అత్రసప్తలోమ్యత్పత్తిస్థిత్యో ర్లక్ష్మీనేమ
 కటాక్షు లీలాపల్లవకోరకత్వరూపణా త్కటాక్షులీలాయా లతాత్వ మర్థసిద్ధ
 మితిసావయవరూపకమలజ్ఞాంరః॥ ఎకదేశరూపణేసర్వరూపణమప్యర్థసిద్ధమ్
 * ప్రాథమాక్తికమచర్గ పయోముచాంబిన్ధవః కుటజపుష్పబన్ధవః । విద్యుతాం
 నభసి నాట్యమణ్డపే కుర్వతేస్త కుసుమాజ్ఞాలిశ్చ) మిత్వత్రపయోముచాం బిన్ధ
 వోనభసి నాట్యమణ్డపే కుసుమాజ్ఞాలి శ్రియం కుర్వత ఇత్యనేన విద్యుతాం
 నటీనామిత్యర్థ సిద్ధమితి సాహిత్య చింతామణికారోక్తే॥ శ్రీరంగచూర్వతల
 మద్గతదీపరేఖా మిత్యత్ర నిరవయవరూపక మలజ్ఞాంర ఇతి సావయవనిరవ
 యవరూపకయో సంస్పృష్టిః * భేదేనావస్థితీర్యేషాం సా సంస్పృష్టిరుదాహృ
 తేతి లక్షణాత్ ॥ ...

౩॥

అనః; అభిమజ్జశభూయ స్త్వసిద్ధ్యావీవక్షోకద్యయేన స్వస్తిక లక్ష్మీకటాక్ష
 ప్రార్థనేనాశీర్వాదమజ్జశమాచరితి అచుకలేతి।

మూ॥ అనుకలతను కాణ్డా లిజ్జనారమ్భశుమ్భత్ప్రతిదిశ భుజశాఖ
 శ్రీసఖానోకిహార్ధిః । స్తననయన గుళుచ్ఛ స్ఫరపుష్ప
 ద్విరేఖా రచయతుమయిలక్ష్మీ కల్పవల్లికటాక్షా ॥ ౩॥

వ్యా॥ (అనుకలమ్) అనుక్షణంబదంశుమ్భుదితి ప్రకాశనేశ్వరీతి । తనుకా
 ణ్డఇవ (తనుకాణ్డః) కాణ్డోదణ్డః * కాణ్డోస్త్రీదణ్డబాకార్యభర్తావసరవారి
 షుఇత్యమరః. తస్య (తనుకాణ్డ) స్యాలిజ్ఞనారమ్భేణ(తనుకాణ్డే) అలిజ్ఞనా
 రమ్భేవా (శుమ్భుస్తీ) ప్రకాశమానా; దిశాసుదిశాసు(ప్రతిదిశం)* అవ్యయం
 విభక్తితి సప్తమ్యుద్ధేవ్యయీభావః। సర్వాసుదిశాస్వీత్యర్థః। భుజాశ్శాఖా ఇవ
 (భుజశాఖాః) ప్రతిదిశంభుజశాఖాయస్యసతతోక్తః। శ్రీయస్సఖా (శ్రీసఖః)
 రాజాహ స్సఖిభ్యస్తజితేటచ్చిత్తయా న్దతయా శ్రీసఖశబ్దోకారాంతః ।
 శ్రీసఖఃఅనోకమాఇవ (శ్రీసఖానోక మాః) ప్రతిదిశభుజశాఖాశ్చసా శ్రీసఖానో
 కమాశ్చసతతోక్తః. తస్య (ఋద్ధిః)జ్ఞానశక్త్యాదీనా మాత్మగుణాహమాజ్వల్య
 సౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్యలావణ్యాదీనాం విగ్రహగుణానాంచసమ్పత్;
 అనుకల తనుకాణ్డా లిజ్ఞనారమ్భ శుమ్భున్తి ప్రతిదిశ భుజశాఖ శ్రీసఖానోక
 హర్ధిగ్యస్యాస్సేతిబహుప్రీహిః. స్వాలిజ్ఞనారమ్భప్రతికలప్రకాశమానభగవత్స్వ
 రూప రూపగుణ సమ్మద్ధిర్థ్యర్థః । లక్ష్మీతినోగి కాణ్డోపమ్యాదార్జవం సూచి
 తమ్ । ప్రతిదిశశబ్దేభగవత్భుజేషుచతుష్ట్యం, భుజాశ్శాఖా ఇవేత్యనేనభుజా
 నాంశాఖోపమ్యాదాయతత్వం, వ్యుత్తత్వచ్చాయాచితమ్ । శ్రీసఖిఇత్యనేనసర్వ
 స్సాత్పరత్వమ్, అనోకమాఇత్యనేనశ్రీతనుకాణ్డాలిజ్ఞానుఖజనితం ప్రైవశ్యంచ
 ద్యోహితమ్। భగవత్శ్రీసఖిఇతిరూఢ్యా శ్రియోభగవత్స్వరూప నిరూపకత్వే
 నచప్రయోగః। అనోకమాఇతిభగవత అన్తనిర్భరత్వేన స్థితయావస్థానాద్వృ
 త్తౌపమ్యమ్ * వృత్తఇవ స్తభో దివితిష్టత్యేక ఇతిశ్రుతేః. భవాభ్యత్రాన్తనిత్రా
 న్తిపద త్వేనవా వృత్తౌపమ్యమ్ * వాసుదేవతరుచ్చాయానాతి శీతానఘర్తదేతి
 స్మృతేః ఏవంలక్ష్మ్యావిగ్రహ సౌందర్యంస్వాధీనపతికత్వం చోక్తమ్ । అభావయన
 సౌందర్యమాహ (స్తననయనెతి) । స్తనాచనయనెదస్తననయనం (గుళుచ్చా)

గుచ్ఛా (స్ఫారపుష్పయో) ర్వికచపుష్పయో (ద్విరేఖా) భ్రమరాస్ఫార
 పుష్పద్విరేఖా; గుళుచ్ఛాచస్ఫారపుష్పద్విరేఖాచ గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరే
 ఖం; స్తననయనం గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఖమివయస్యాస్సాతథోక్తా । స్తన
 యోః గుళుచ్ఛాపమ్యేనసౌందర్యం, నయనయోస్సాస్ఫారపుష్పపమ్యేనవికాసా
 వై పుల్యంచగమ్యతే । కనీనకయోద్విరేఖాపమ్యేననైల్యస్నిగ్ధతేద్యోతితే ।
 లక్ష్మీనికల్పవల్లీవ (లక్ష్మీకల్పవల్లీ) పుష్పాదితుల్యానయవయోగేన సర్వాభీష్టప్రద
 త్వేనచలత్స్యోగికల్పవల్ల్యోపమ్యమ్ (మయి)స్తుత్యుద్యతే (కటాక్షాకరచయితు)
 మాంకటాక్షలక్ష్మ్యంకరోత్వోత్కర్షః । అత్ర ఇవేత్యుపమావాచకా ప్రయోగా
 న్యాచకలుప్తోపమాలజ్ఞాగరః । నన్వత్ర తనాకాణ్డత్వరూపణం, తదాలిజ్గనార
 మ్భశోభిషు శ్రీశఖభుజేషు నానాదిగ్వాప్యపి శాఖాత్వరూపణం, తద్వత్తీసఖే
 వృక్షత్వరూపణం, స్తనయోఃగుళుచ్ఛత్వరూపణం, సతారకనయనయోస్సభ్ర
 మరవికచపుష్పత్వరూపణం, లక్ష్మ్యంకల్పవల్లీత్వరూపణం చేతిసావయవరూప
 కమేవాలంకారోస్తు ; స్ఫుటత్వాచ్చారుతాతిశయావహత్వాచ్చేతిచేన్న । అర్థ
 బాధేస్ఫుటత్వచారుతాతిశయావహత్వయో రంకిశ్చిత్కరత్వాత్ । లక్ష్మీకల్పవల్లీ
 కటాక్షాకరచయత్విత్యత్రలక్ష్మ్యో కల్పవల్లీత్వరూపణేకల్పవల్ల్యాగ్నికటాక్షర
 చనానుపపత్తేః । నహిలక్ష్మ్యో ఇవకల్పవల్ల్యాగ్నికటాక్షాస్సమ్భవన్తిస్థావరజాతీ
 యత్వాత్ । నచకల్పవల్ల్యాస్సర్వఫలప్రదత్వేన కటాక్షరచనమపియుజ్యత ఇతి
 వాచ్యమ్ । విచిత్రవసనాభరణాద్యపేక్షితప్రదత్వేపి తస్యా కటాక్షసదాభి
 జేమానాభావాదితిదిక్ ॥ నచతదుపపత్త్యైపరిణామఏవాత్రాలజ్ఞాగరోస్త్వీతివా
 చ్యమ్ । తనుకాణ్డత్యాదిసర్వవిశేషణవైయర్థ్యప్రసక్తాత్ । లక్ష్మీకల్పవల్లీతివిశేష్య
 మాత్రేకటాక్షరచనాచిత్యాయ పరిణామప్రాప్తేః । తస్మాద్వాచకలుప్తోపమేవా
 లజ్ఞాగరఇతితత్త్వమ్ ॥

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నకోశః.

౯

అవ॥ భగవత్స్థావరజగ్గమతర తమభావ సృష్టినియామక భూవిక్షేపా,
శ్రుతిశిరసామపి పరతత్త్వసంశయనివర్తకపదరాగా, స్వభోగోపక్రమలీలా
లీకృత భగవద్వైశ్య రూప్యవిభవా, లక్ష్మీస్సుధా తరజ్జాన్తరజై రపాజై
రస్తానభిషిష్ణుత్విత్యాశాస్తేయ దుభ్రభజ్గా ఇతి॥ ... *

మూ॥ యదుభ్రభజ్గాఽప్రమాణం స్థిరచరరచనాతార
తమ్యేమురారే ర్వేదాంతాస్తత్వచింతాం మురభిదురసియ
త్పాదచిహ్నైస్తర నిభోగోపోద్భూతకేళీ చుళకిత భగవ
ద్వైశ్యరూప్యానుభావాసానశ్శీరాస్తృణీతా మమృతల
హరిధీలజ్జనీయైరపాజైః ॥ ౪॥

వ్యా॥ (మురారే)ద్మరద్విషఃశ్రీరజ్గరాజస్య (స్థిరచరరచనాతారతమ్యే)
స్థావరజగ్గమసృష్టి నీచోచ్ఛభావే॥ స్థావరసృష్టేనీచోచ్ఛభావః - కల్పవృక్ష
చన్దనరసాలాశ్వత్థ నారికేళాద్యపేక్షయా స్నుహిబుర్బురార్క కణ్ఠకేద్రు
మాణాం నీచభావః, తత్ప్రతియోగినా ముక్తానాంకల్పవృక్షాదీనాముచ్ఛభావః॥
చరసృష్టి నీచోచ్ఛభావస్తుదేవాపేక్షయా మనుష్యాణాం మనుష్యేషుచబ్రాహ్మ
ణా పేక్షయాక్షత్రియాణాం తదపేక్షయావైశ్యానాం తదపేక్షయా శూద్రా
దీనాంచ నీచభావః, తదపేక్షయాఽరశ్చాంతేష్వపి హంసగరుడశుకశారికా
మయూర కోకిలాద్యపేక్షయాకజ్జ గృధ్రకాకఘూకాదీనాం నీచభావస్తత్ప్ర
తియోగినా ముక్తానాం దేవాదీనా ముచ్ఛభావశ్చేతిబోధ్యమ్॥తత్ర(యస్యాః)
లక్ష్మ్యః(భూభజ్గాః)భూవిక్షేపాః(ప్రమాణం)నియామకాః॥శ్రీభూభజ్గతా
రతమ్యం దృష్టవారిః, స్థావరజగ్గమాత్తకం జగత్తరతమభావేన సృజతీతి

భావః । శ్రీభూభక్తతారతమ్యేచ తత్తత్కర్తృతారతమ్యం హేతురితి శ్రీయో
 నవైషమ్యైర్ఘృణ్యప్రసజః । భూభక్తాః ప్రమాణమిత్యనేన ధాతు
 ర్భగత్సృష్ట్యాధావేదాన్ ప్రమాణం తథా భగవతోపి స్థిరచరరచనా తారత
 మ్యే శ్రీభూభక్తాన్ ప్రమాణమితిభావః । (వేదాంతాః) ఉపనిషదః (తత్త్వ
 చింతాం) బ్రహ్మశివోవిష్ణుర్వాసరతత్త్వమితిసంశయం (మురభిదురసి) శ్రీరజ్జేశ
 వక్షసి (యత్పాదచిహ్నైః) యస్యాశ్శ్రియః పాదచిహ్నైః పాదాలక్తకాం
 కైస్తరన్తి । నిరతీశయదీప్త్యాపాదక శ్రీపదముద్రితః శ్రీరజ్జరాజఏవ పరతత్త్వ
 మితి నిర్ణయేన నివృత్తసంశయాభవన్తి । అత్రవేదాన్తశబ్దేనచైతన్యయోగినస్త
 దధిష్ఠాత్మపురుషాఉచ్యన్తే॥ తేషామేవతత్త్వచింతాయా, దేవతాన్తరా సమ్భవన్ము
 రభిద్వత్తోనివృత్తీ చరణలాక్షాచిహ్నదర్శనస్య, తత్స్తదజ్ఞితోమురభిదేవ
 పరతత్త్వమితినివృత్త సంశయత్వస్య చోపపత్తేః । అతశ్చవేదాన్త పురుషా
 వేదేషు*సకిరిన్ద్రత్వదుత్తరః,*అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం*ఏక ఏవరుద్రో
 నద్వితీయామృతస్తే * విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిః * హిరణ్యగర్భ స్సమవర్త
 తాగ్ర ఇతి నానాదేవతాపారమ్య ప్రతిపాదనాత్ * ఏకోహవైనారాయణ
 ఆసీత్ * అగ్నిరవమోదేవతానాం విష్ణుర్గృహమితి తత్సాధారణ్యేన విష్ణు
 పారమ్యస్యాపి ప్రతిపాదనాదుక్తేష్వేషు కల్గపరతత్త్వమితిసంశయేసతిస్వయం
 నిర్ణేతుమసమర్థాః, శ్రీరజ్జధామని మురభిదం శ్రీరజ్జరాజమాసేవ్య తదురస్యసా
 ధారణ శ్రీపదలాక్షలాంఛనదర్శనేన అయమేవ పరతత్త్వమితి నిశ్చిన్యోఇతి
 భగవత్శ్రీపరాశరభట్టార్యస్యతాత్పర్యమ్ । యద్వా (వేదాంతాః) ఉపనిషదః
 (తత్త్వచింతాం)*సకిరిన్ద్రత్వదుత్తరఇత్యాద్యుక్తరీత్యాన్వైర్వానాదేవపారమ్య
 ప్రతిపాదనాదేషు కల్గపరతత్త్వమితి పరతత్త్వవిషయే శ్రోతృసంశయ జనన
 నిమిత్తాం(చింతాం)భేదం(మురభిదురసి) భగవద్వక్షసి । యత్పాదచిహ్నైరిత్య

నేనలక్ష్మీసంబంధోలక్ష్మ్యతే(తరన్తి)అతివర్తంతేప్రాశస్త్యప్రతిపాదనసాధారణ్యే
 పికారణవాక్యేషు*ఏకోహవై నారాయణ ఆసీత్*నబ్రహ్మనేశాన ఇతీతరనిషే
 ధపూర్వకం భగవత్సప్రశయసమయావస్థితం ప్రతిపాద్య*అధపురుషోహవై
 నారాయణో కామయత ప్రజాస్సృజేయేతీత్యాదినా తస్యపురుషశబ్దవాచ్య
 తాం జగత్సృష్ట్యాదికర్తృభావచ్చ ప్రతిపాద్య*సహస్రశీర్షాపురుషఇత్యారభ్య
 *తస్యధీరాగ్ల పరిజానంతియోనిమిత్యనేన వాక్యజాతేన నారాయణ పురుష
 శబ్దవాచ్యస్య సహస్రశీర్ష సాదాదిమత్య విశ్వశరీరత్వ మోక్షప్రదత్వ మ
 హామహిమత్వ సర్వతోజ్ఞాయస్త్య సర్వభూతైక పాదత్వ ప్రపాద్విభూతి
 మత్వవిశ్వాక్రమణ కర్తృత్వ చరాచరోత్పాదకనానావయవత్వ తమగ్గపా
 రవర్తిత్వ సర్వనామరూపవ్యాకర్తృత్వ కర్మకృతజన్మరహితత్వస్వీచ్ఛాకృ
 తానేకావతారత్వ తదవతారహేత్వపార కారుణికత్వాని ప్రతిపాద్య ।
 ఏవం విభవో నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్చ క? ఇత్యపేక్షాయాం*హీశ్చ తేలక్ష్మీశ్చ
 పత్నౌ * శ్రియం లోకే దేవజుష్టా ముదారామితి తస్య లక్ష్మీపతిత్వ ప్రతి
 పాదనాల్లక్ష్మీపతిరేవ నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యగ్ల పూర్వోక్తసర్వవై
 భవయుక్తగ్ల పరతత్వంచేతి శ్రోతారోనిచ్చినుయఃతతో నాస్తాభిశ్చింతాకా
 ర్యేతిభేదంముచ్చస్తీత్యర్థః । తరస్తీత్యనేన మాతాపితృ సహస్రేభ్యోవత్స
 లతరతయా వేదాంతానాం తత్థేదస్యదుష్టగత్వంనూచితమ్ । అనేన లక్ష్మ్య
 వేదాంతవేద్యత్వం నూచితమ్ । (భోగోష్ఠోద్ధాతకేళీచుళకిత భగవద్వైశ్వ
 రూప్యానుభావా) భోగస్య ప్రీతివిషయస్య భగవత్కృతస్యాలింగన చుంబ
 నాలోకనశ్చానునాదేః(ఉష్ఠోద్ధాతః) ఉపక్రమః,తస్మిన్(కేశ్యా) లీలయా(చు
 శకితః) ప్రసృతిపీతోల్పీకృతోవా (భగవద్వైశ్వరూప్యస్య) విశ్వశరీరత్వస్య
 అనంతభుజవక్త్రసేత్ర శీర్షత్వరూపస్య (అనుభావః) మాహత్వం యస్యా

స్సాతఫోక్తా । ఆలింగన చుంబనా ద్యుపక్రమకేశ్యపర్యాప్తభగవద్విశ్వవి
 గ్రహవిభవేత్యర్థః॥ తదుక్తం యామునారైః * స్వవైశ్వరూప్యేణ సదా
 నుభూతయాప్యపూర్వవద్విస్తయమాదధానయేతి. వక్ష్యతిచాయందశశతపా
 ణిపాదేత్యాదినా॥ యద్వా. (భోగస్య)శ్రీకృతస్వభగవత్స్వరూపరూపగుణవి
 భూత్యనుభవస్య; ఉపోద్ఘాతకేశీత్యాదేః పూర్వవదర్థః। పూర్వయోజనాయాం
 స్వానుభవసాధనత్వా పర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహవిభవత్వమ్, ద్వితీయయో
 జనాయాం స్వానుభవవిషయాపర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహవిభవత్వంచార్థ
 ఇతిభేదః । పూర్వయోజనాయాం లక్ష్యేస్సోందర్యాతిశయస్సూచితః ।
 ద్వితీయయోజనాయాంతద్దానశక్తిచాతుర్యాదివైలక్షణ్యంసూచితమ్ । (సా)

పూర్వోక్తగుణవిశిష్టా ; భగవత్స్వరూప నిరూపక త్వేనప్రసిద్ధావా । సాద
 త్రయేణాపి పరత్వముక్తమ్ । అథ సౌలభ్యమాహ (శ్రీరిశి) స్వేతరైశ్చీయత
 ఇతిశ్రీః। (అమృతలహరిధీలంఘనీయైః)అమృతలహరిధియా, అమీ అమృతత
 రంగ”ఇతిబుద్ధ్యా(లంఘనీయై)ప్రాప్తైః లఘుత్వైర్ధత్వాత్; స్వేష్వమృత
 తరంగబుద్ధిజనకైరిత్యర్థః। యద్వా, (అమృతలహరిధీః) అమృతతరంగబుద్ధిః తద
 పేక్షయా (లంఘనీయా) త్యాజ్యాయై స్తైర్గప్రయోజకైస్సర్వేషామితిశేషః। అ
 మృతతరంగేభ్యోప్యతిమధురతయాసర్వేషామమృతతరంగాశానివర్తకైరిత్యర్థః।
 (అపాంగైః) కటాక్షైః (నః) అస్తాః (ఆస్త్రణీతామ్)అచ్చాదయతు అభి
 షేంచత్వైత్యర్థః; అబ్జూర్వాత్ స్త్రోఞ్ అచ్చాదన ఇత్యస్తాద్ధాతోశ్చ ౨
 ప్రతయే ఈహల్యఘోరితీత్యేలోడాత్త నేపద ప్రథమపురుషైకవచనమ్॥...*

అవ॥ శ్లోకద్వయపార్థిత ప్రకారేణ లక్ష్మీకటాక్షామృతవీచి విశదీకృత
 విజ్ఞాన విషయీకృత తత్స్వరూపగుణ విభూతిః, బ్రహ్మద్యశక్యస్తవం తద్వై

భవవైపుల్యంస్వవాక్ఫల్యతాం చానుసంధాయ, తత్తుతిసాహస ప్రవృత్తస్య
స్వస్యవాక్ప్రశస్తిస్వస్తీతిసాభిప్రాయమాహ | యద్యావదీతి |

మూ॥ యద్యావత్తవవైభవం తదుచితస్తోత్రాయ దూరే
స్పృహ స్తోతుంకేవయ మిత్యదశ్చజగృహురి ప్రాఖ్యో
విరిఖ్యదయరి | అప్యేవం తవ దేవివాఙ్మనసయోర్భా
షానభిజ్ఞంపదం కావాచరి ప్రయతామ హే కవయితుం
న్వస్తిప్రశస్యేగిరామ్ || ౫ ||

వ్యా॥ హే (దేవి) శ్రీరంగేశ్వరి (తవవైభవంయత్) యత్స్వరూపం
(యావత్) యావత్పరిమాణం (తదుచితస్తోత్రాయ) తదుభయాయరూపస్త
వనాయ *క్రియాార్థోపపదేత్యాదినా చతుర్థీ | (స్పృహ) ఇచ్ఛా (దూరే)
దూరతవీవ; నసంభవతీత్యర్థః; ఇచ్ఛాజాతాపి విఫలైవ, నిరవధిక విభవస్తుతే
రశక్యత్వాదిత్యర్థః | (ఇచ్ఛాదూరే) ఇత్యత్రసంబంధ్యనిర్దేశా త్వర్వేషామితి
గమ్యతే | ననుమద్విభవస్య స్తోతుమశక్యత్వే విరించ్యాదయః కథంతుష్టువరి
త్యతాహ (స్తోతుంకీతి) (ప్రాంచః) ప్రాచీనాఃనాద్యతనాఃతేనజ్ఞానశక్తి
వైపుల్యంనూచితమ్ | (విరించిః) బ్రహ్మ *బ్రహ్మవిచాంవరఇతి స్రసిద్ధవిభవశ్చతు
ర్ముఖ ఆదిర్వేషాంతేతథోక్తాః | ఆదిశబ్దేన శివశతమఖాదయోగ్యహ్యంలే | అద
శ్చేత్యత్రచశబ్దోభిన్నక్రమః విరించ్యాదయశ్చేత్యర్థః | తేచవయంమితప్రజ్ఞాఇత్య
ర్థః (అదః) ఇదంవైభవమ్ అదశ్శబ్దేన*యతోవాచ ఇతిశ్రుత్యుక్తవాఙ్మనసా
గోచరత్వంనూచ్యతే | (స్తోతుంకే) కియచ్ఛక్తికాఇతి ఇదంపచనం (జగృహుః)
అవదన్నతుష్టువరిత్యర్థః | యద్వా వయంస్తోతుంక ఇతివచనం (అదశ

ఇదం వైభవంచ(జగృహః)స్తోతుమశక్యమితివదంతఏవ తూష్ణింభవితుమశక్తా
 వైభవం యథాశక్తితుష్టుపురిత్యర్థః తేనస్తుతావసాకల్యం నూచితమ్ (అప్యే
 వం) ఏవమపిబ్రహ్మశక్యశక్యస్తవత్వేపి (వాఙ్మనసయోః) ర్వాక్చిత్తయోరుపనిష
 దానువీతి శేషః|వాఙ్మనసశబ్దఃఅకారాంతః *అచతుర విచతురేతిసూత్రేణనిపా
 తితః| (భాషా) భాషణంవాక్చిత్తాభ్యాంపరిచ్ఛేదః; (తదనభిజ్ఞం) వాఙ్మనసా
 గోచరమిత్యర్థః| యద్వావాఙ్మనసయోర్భాషావాఙ్మనసవాచక శబ్దస్తదనభి
 జ్ఞమ్ తద్వాచకశబ్దమేవనజానాతి కుత స్తేజానీయాత్ తద్గోచరత్వందూరాపా
 స్తమితిభావః (తవపదం) ఉద్యత ఇతిపదం త్వత్స్వరూపం (కవయితుం) వర్ణ
 యితుం(కావాచః)కుత్సితవాచః * ఈపద ర్థేచేతి కుశబ్దస్యకాదేశః|అనేన స్తుతి
 సామగ్రీవైకల్యంనూచితమ్(ప్రయతామహే)యత్నంన, కింతు ప్రకృష్టయత్నం
 కుర్తహే; అహోసాహసికత్వ మస్తాకమితీభావః|(గిరాం)స్తుతినచసాం(ప్రశ
 స్త్యై)ప్రసిద్ధ్యై (స్వస్తి) మంగళంస్యాదీతి శేషః| స్యాత్ ? ఇతికామః, నస్యా
 దిత్యర్థః| అతిసాహసికప్రయత్నోయంనఫలతీతి హృదయమ్|| స్తుతిప్రయత్న
 స్య సాహసకృత్యత్వేపి శేషత్వస్వరూపోచిత కించిత్కారరూపత్వా ద్వా
 క్ప్రసిద్ధ్యైస్వస్తిభవత్వీతి ప్రార్థనాయాంవా తాత్పర్యమ్|| ... *

అవ; బ్రహ్మశక్యశక్యస్తవత్వేపి శ్రియ స్తద్గుణవిస్తారణేన స్తోతృత్వం
 స్వస్తి శ్నేహపర్యవస్యతీత్యాహ|| స్తోతారమితి|| ...

మూ || స్తోతార న్ముశన్తిదేవి కవయో యో విస్మయతే

గుణాం స్తోతవ్యస్య తతశ్చ తే స్తుతిధురామయ్యేవ విశ్రా

మ్యుతి |యస్తాదస్తదమర్షణీయఫణితి స్వీకారతస్తేగుణాః

తాన్త్రోద్యోదయాదయోభగవతి స్వాంప్రస్నువీరక

ప్రథామ్॥

...

...

... ॥ ౬౪ *

వ్యా॥ (హేదేవి)స్తోతవ్యస్య స్తుత్యస్య (గుణాణామో స్తుతీ తే)విస్తా
రయతి * విపూర్వాత్తన్మౌ ఆచ్ఛాదనఇతిథాతో శ్చాప్రత్యయే ఈహల్య
ఘోరితీ త్వేతప్రత్యస్య ఏత్వేకృతేవిస్తూతీత ఇతిరూపమ్, తం (కవయః)
పండితాః * సంఖ్యావాక్ పండిత కవిరిత్యమరః। (స్తోతారం)స్తావకం (ఉ
శన్తి) కథయన్తే *వశకాన్తావిత్యస్తాద్ధాతోర్గృహి జ్యేతిసంప్రసారణేర్నోస్త
ఇత్యన్తాదేశే ఉపన్తితిరూపమ్ । (తతః) గుణస్తారకస్యైవ స్తోతృత్వకథ
నాత్తేతిచకారేణ పూర్వశ్లోకనూచిత స్వరూపోచిత కించిత్కారరూప
స్తుతిప్రవృత్తిర్హేతుత్వేనసముచ్చీయతే। తేస్తుతిధురా (త్వద్విచయస్తోత్రభారః)
ధురాశబ్ద ఆకారాంతః *హలన్తానామజన్తత్వంవాగురిర్తస్యతే (మయ్యేవ)
నవిరించ్యాదిషు తేషాం శ్రుతిమధురవాక్త్వాదితిభావః (విశ్రామ్యతి) పర్యవ
స్యతి, స్తోతృత్వంచ మప్తైవోచితమిత్యర్థః।కథన్తయా మద్గుణా విస్తీర్యన్తే
యేసతత్తైవస్తోతృతాస్యాదిత్యత ఆహ యన్తా దితి । యన్తా ద్యతోహే
తోః (అస్తదమర్షణీయఘణితీస్వీకారతః) మత్కతోరవచనవిషయాభావతః
(తే)తవ (తాన్త్రోద్యోదయాదయః) వాగ్దోషసహనేఃతాన్తిః, ఆయోగ్యే
నాపిమయాస్వస్తుతి నిర్వర్తనాదౌదార్యం, స్తుత్యకరణేదుఃఖితస్య మేఘణితి
స్వీకారేణాసుకంపనాదయా, అదిశబ్దేన ఘణితిదోషే గుణత్వబుద్ధి ర్వాత్స
ల్యమ్చేతి గుణాః (స్వాం) స్వకీయాం (ప్రథాం) ప్రసిద్ధిం ప్రకాశంవా (ప్ర
స్నువీరక) జనయేయః।*ష్టప్రసవఃఇత్యన్తాద్ధాతోర్గృహిత నేపదబహువ
చనే లిజస్వీయటస్సలోపే ఉనజి ఝస్యరన్నాదేశే ప్రస్నువీరన్నితిరూపమ్॥

అవ, ఏవంస్వస్యస్తోత్రాధికారం ప్రసాద్య లక్ష్మ్యనుగ్రహేణస్వ
సూక్తిసమగ్రతాం ప్రార్థయతే || సూక్తిమితి||

మూ॥ సూక్తింసమగ్రయతు నస్స్వయమేవలక్ష్మీశ్శ్రీరజ్గరాజమ
హిషీమధురైరికటాక్షైః । వైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుమ్భన గౌర
వైర్యాం కణ్డూలకర్ణకుసారాంకవయోధయన్తి || ౨ ||

వ్యా॥ (శ్రీరంగరాజమహిషీ) లక్ష్మీరితివిశేషణ విశేష్యాభ్యాం పతివా
ల్లభ్యకృతం స్వవిభవసామర్థ్యంనూచితమ్ । మధురై స్సాన్వదుభిః ప్రియై
శ్చ*స్వాదుప్రియాతుమధురావిత్యమరః । కటాక్షై రపాంగైః నత్వభ్యాప
నైః (నో) ౭స్తాకం (సూక్తిం) శోభనాంవాచం స్వస్తుతిం (స్వయమేవ)
అస్తత్ప్రియత్న మనపేక్ష్యేవ అస్తత్ప్రియత్నా పేక్షణ శోభనత్వంన సిద్ధ్యే
దితిభావః । (సమగ్రయతు) సమగ్రాంకనోతు సంపూర్ణానిర్వర్తయత్విత్య
ర్థః । ఉత్తరార్ధేనోక్త శోభనతామేవవిశదయతి (వైదగ్ధ్యేతి) యాముక్తింవై
దగ్ధ్యవర్ణగుణగుంభనగౌరవైః) వైదగ్ధ్యనచాతుర్యేణ వర్ణనామక్షరాణాం
గుణానాం ఓజఃప్రసాదశయ్యా పాకాదీనాం (గుంభనగౌరవై) ర్గ్రధనాతి
శయైః। యద్వా వైదగ్ధ్యమర్థకల్పనా వర్ణగుణాః వర్ణధర్మాఃప్రసాదమాధుర్యా
దయఃతేషాం (గుంభనం) రచనా తద్గౌరవైస్తవతిశయైర్నిమిత్తైః (కవయః)
పండితాః (కంఢూల కర్ణకుసారాః) కంఢూరేషామస్తీతి కంఢూలాని*మత్య
థ్థలచ్ । తథాభూతానికర్ణకుసారాణి శ్రోత్రవివరాణి । యేషాంతేతథోక్తాః
శ్రవణ సకుతూహల శ్రుతివివరాస్సంతః సదాదత్తకర్ణాఇత్యర్థః । (ధయంతి)
పిబంతి*థేట్వానఇత్యస్తాద్ధాతో స్తిజిశప్రప్త్యయే ఆయాదేశేఝ్యంత ఇత్యం
తాదేశే ధయంతీతిరూపమ్ । ధయంతీతి పానోక్త్యాస్సుధాసామ్యంనూచితమ్॥

అవ; సంగ్రహేణోక్తం నివశీతోక్తిగారవం విప్రుణ్ణా స్వస్థైశ్చరీశవ
తద్విస్తారయత్వేతి ప్రార్థయతే॥ అనాఘాతేతి॥ ... *
మూ॥ అనాఘాతావద్యం బహుగుణపరీణాహి మనసోదుఃఖ
నంసాహర్దం పరిచితమిహాథాపిగహనమ్ । పదానాం సా
భ్రాత్రాదనిమిష నిషేవ్యం శ్రవణయో స్త్వమేవశ్రీ ర్హ్యం
బహుముఖము వాణీవిలసితమ్॥ ... * ౮॥

వ్యా॥ హేశ్రీః (అనాఘాతావద్యం) అనాఘాతమప్పుష్కనువద్యం
వర్ణపద వాక్యగతః శ్రుతికల్ప క్షీలప్రకమభింగాదిదోషోయస్య తం తథో
క్తమ్ (బహుగుణానాం) సాకవృత్తిశబ్దార్థాలజ్ఞా రాదీనాం (పరీణా
హి) వికాలతాస్యాస్తీతితథోక్తమ్ । (మనసస్సోహర్దం) సంతోషం (దుఃఖ
నం) దోగ్ధ్యసంపూర్ణ రసమిత్యర్థః ఆనేవ విశేషణ త్రయేణ కావ్యసామాన్య
లక్షణముక్తమ్ । నిర్దోష సగుణ సరసశబ్దార్థయోరేవ కావ్యత్వాత్ (పరిచ
ితమివ) జ్ఞాతార్థమిన్దితమ్ శ్రోతృణామితీశేషః । అథాపి గహనమజ్ఞాతా
ర్థబహుళం, ధ్వనిప్రధానమిత్యర్థః । ఆనేనోత్తమకావ్యత్వం నూచితమ్
* ధ్వనిప్రధానత్రాయ తత్రమత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్ - పదానాం సు
ప్తిసంతాదీనాం సాభ్రాత్రాత్ స్నేహాత్ శయ్యాయా ఇత్యర్థః * యాపదా
నామ్పరాన్యోన్యమైత్రీశయ్యేతి కథ్యత ఇతిలక్షణాత్ । (శ్రవణయోగి) శ్రో
త్రయోః (అనిమిషం) నిర్నిమేషంసావధానం సాశ్చర్యంవా (నిషేవ్యం) నేవి
తుమర్హం గ్రాహ్యమిత్యర్థః (వాణ్యాః) సరస్వత్యాః * గీర్వాణ్యాశీ సర
స్వతీత్యమరణ (విలసితం) భాషామూసంవిలాసం కర్తృ భావే క్తః (త్వమేవ)
మహ్యం (బహుముఖము) బహుముఖీకురు । నత్వహంవాణీం ప్రసాదయామి

అనన్య దైవత్వస్వరూప విరుద్ధత్వాత్ । త్వత్ప్రసాదలక్షణ రాజకులమాహా
త్వ్యలబ్ధస్యైవ తద్విలసితస్య స్వరసత్వాచ్చేతిభావః॥

అప; స్వప్రార్థనానుగుణ్యేన లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధ వాగ్విలాసః పూర్వం
శ్రీరంగరాజస్తవేత్రంశదుత్తరాభ్యాం పూర్వోత్తరశతకాభ్యాం శ్రీరంగరా
జముచ్చైరభీష్టాయ. ఏకపక్షిణోకపరిమితత్వేన తతశ్శబ్దసంకోచే ప్యర్థపాస్క
త్వేన రసపాస్కత్వేన సందర్భవిశేషవిశిష్టతయాచ తతోప్యతిశయితాం
శ్రీస్తుతించీక్ష్యుః, స్వాపేక్షయా శ్రియోధికతయాస్తవనే శ్రీరంగరాజం కుపి
తస్యాస్తితి తతోకపశాంతయే తం శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరంగేశయేతి విశేషణ విశే
ష్యాభ్యాం ప్రసాద్య; స్వవాల్లభ్యేనచీక్షీతం సప్రాగల్భ్యం ప్రతిజానీతే॥
శ్రియశ్శ్రీరిః॥ *

మూ॥ శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీ రగ్గేశయ తవచహృద్యావృగవతీం
శ్రియంత్యత్ప్రభువైచర్యయమిహాఘణామశ్శృణుత
రామ్దృశౌతేభూయాస్తాం సుఖతరళతారేశ్రవణతగ్
పునర్నర్హోత్కర్షాత్స్వతతు భుజయోగి కల్పకశతమ్॥ ౯॥

వ్యా॥ (శ్రియః) సర్వసమాశ్రయణీయాయాః (శ్రీః) శ్రయణీయః ।
శ్రియణితీసర్వేషాం శ్రీసమాశ్రయణేన స్వరూపలాభః శ్రీరితి శ్రియోభగవ
త్సమాశ్రయణేః స్వరూపలాభశ్చసూచితః । తథా శ్రియణితీశ్రియస్స వ్యతి
రిక్తకోనసర్వశేషీత్వమ్ । శ్రీరితి భగవత్స్వవ్యతిరిక్తసర్వశేషీత్వం సూచి
తమ్ । శ్రీరంగే దివ్యనగరే శ్రీరంగాఘోదివ్యవిమానేవా శేతణితీ (శ్రీరంగ
శయ) సర్వసమాశ్రయణోచిత సౌలభ్యసీమాభూమే । ఏవంవిశేషణవిశేష్యప
దాభ్యాంశ్రీరంగేశగ్రప్రసాదితః తవచహృద్యామితి సాశీప్రాయంసచనమ్ ।

స్వేతర స్వజనహృద్వస్త్యముచైచ్చిగణితః తవచహృద్యాయాస్వత్తోప్య
 చైచ్చిః ఫణనముచితమితి త్వయానకోపః కార్యఇతి । (హృద్యాం) హృదయం
 గమాంభోగ్యాం వక్షస్థలనివాసినీంవా (భగవతీం) షడ్గుణ్యపరిపూర్ణామ్ ।
 శ్రీకామమహాత్మ్యాదియుక్తాంవా । అత ఏవ (శ్రియం) పురుషకారత్వేనాస్త
 దాద్యాశ్రయణీనాం (త్వత్తోప్యచైచ్చిః) భవతోప్యతిశయేన; త్వదపేక్షయా
 శ్రియమశిశయితత్వేన; త్వత్ప్రీస్తుతీంకరోషి చేద్యభామర్యాస్తతో ప్యతిశయే
 నేతివార్థః । మత్తోప్యచైచ్చింకేఫణివ్యంతీశ్యత ఆహ, వయమితి । (గయం)
 యుష్మత్ప్రసాదైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానాః । అనేన స్వప్రయత్నపూర్వకానిశ
 దజ్ఞాన బ్రహ్మాదివ్యావృత్తిః । వయమితి బహువచనేన స్వసమానజ్ఞాన శ్రీవ
 త్సాంకమిశ్రయతివర యామునాచార్యాగృహ్యంతే । (ఇహ) త్వత్సమక్ష
 మేన (ఫణామః) స్తుమః నతుపరోక్షై యుక్తిం చిత్ప్రగల్భవచనం బ్రూమః
 అత్రస్తుతిర్నామ నావిద్యమానగుణారోహ విద్యమాన యాషడ్గుణపరిచ్ఛేదో
 వా, కింతు యథావదాతగుణసర్వసం । తత్త్వైకక్రియతే (శృణుతరాం) సమ్యక్
 క్షణివణంకుర్యాః త్వమేవసాక్షీభవేతిభావః । సకేవలం శ్రీస్తుతిశ్రవణేన తే
 కోసాభావః ప్రత్యుత శ్రవణనుభవేనచక్షుషోర్వేదవశ్యం సంతోషాతిశయాద
 చరిమితి కంచుకస్ఫుటన హేతుర్గాత్ర పరిపూర్ణశ్చ భవేదిత్యాహ (దృశౌతఇ
 త్యాదినా) । (శ్రవణతః) స్తుతిశ్రవణాత్ తేదృశౌ (సుఖేన) తరశేచంచలే
 (తారే) కనీని కేయయాస్తేతతోక్తే (ధూయాస్తాం) (పునః) కించేత్యర్థః హ
 ర్షోక్కర్షా దాండాతిశయాత్ (ధుజయోః) అధికరణే సప్తమీ (కంచుకశ
 తంస్ఫుటతు) ప్రథమమేకకంచుకస్ఫోటే తతోపి పృథుత్వేనా పరకంచుక
 ధారణే గాత్రజృంభణేన తస్మాపిస్ఫుటనే తతోపివిపులకంచుకధృతౌ విగ్రహ

వివృద్ధ్యాస్యాపి స్ఫోట ఇత్యేవం ప్రకారేణాపరిమిత కంచుకస్ఫోటో భవత్వి
త్యర్థః॥ పునరిత్యస్యముహురితివార్థః॥ పునరిత్యస్యముహురితివార్థః॥ ౯॥

అవ, ప్రతిష్ఠాతక్రమేణ శ్రియంత్యన్మానాధీనామేయ సిద్ధిరిత్యా
యేః శ్రీస్వరూపరూపగుణాదిషు సపరికరాంశ్రుతిం ప్రమాణయక్ ఆర్థతస్మి
గుణరత్నకోశాఖ్యాంస్తుతే స్సూచయతి (దేవీతి). ... *

మూ॥ దేవిశ్రుతిం భగవతీం ప్రథమేపునూంసస్త్వత్స్యద్గు

ణౌ ఘమణికోశ గృహంగృణస్తా తద్వారపాటన షటూ

నిచ సేతిహసంతరక్మణ స్తృతిపురాణపురస్సరాణి॥ ౧౦॥

వ్యా॥ హేదేవి, ప్రథమే పూర్వే ప్రథమచరమేత్యాదినా వికల్పేన
సర్వనామసంజా (పుమాంసః) విసిన్ధ వాత్మీకి పరాశర పారాశర్యాది పర
మర్షయః, శ్రీపరాంశ్ర పరకాల యతినరాదయశ్చ । (భగవతీం) స్వతరిప్ర
మాణత్వే సకలపురుషార్థప్రదిపాదకత్వే యాపమాహత్మ్యముక్తాం (శ్రుతిం)
నిత్యంశ్రూయమాణాంత్రయీంతినేనా పౌరుషేయత్వ నిత్యత్వ నిర్దోషత్వాని
నూచితాని । త్వత్స్వచ్ఛాఘాః త్వత్కల్యాణగుణగణాః ఓషుశబ్దేన గుణా
నామానంత్యంనూచితమ్ । తవేవ (మణికోశాః) రత్నరాశయః * కొశోస్త్రీ
సంచయేపిచేతరత్నమాలా । గుణానా ముజ్వలత్వమంగళావహత్వాభ్యాం
మణిత్వరూపణం । తేషాం మణికోశానాం (గృహం) భాండాగారం (గృ
ణస్తా) వ్యక్తంకథయంతి । ఉపనిషదమిత్యనుక్త్వా శ్రుతిమిత సామాన్యవచ
నేన పూర్వోత్తరభాగాత్మక కృత్స్నవేదేపి శ్రీవైభవ ప్రతిపాదనం క్రియత
ఇతి భావః । తథైవ * గృణాహి ఘృతవతీత్యాదినా పూర్వకాండే సుమజ్జా
నయే నిష్ణనే * శ్రద్ధయాదేవో దేవత్వమశ్నుతే * హీశ్చతేలక్షీశ్చపత్యా

* హిరణ్యవర్ణాంహరిణీమిత్యాదినాపరస్పహస్రాణినాక్యాని । ఉత్తర
కాండేచ శ్రీవైభవప్రతిపాదకానిసంతి ॥ అతత్వత్సదుశే ॥ శ్రీగుణత్యస్య,
మణికోశేతి రత్నకోశేత్యస్యచ నూచనాదర్థత శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్య స్త్రాత
నామ నూచితమ్ । (ఇతిహాసాః) శ్రీరామాయణాదయః సమ్యక్తర్కణం (సం
తర్కణం) సమీచీనతర్క-ఇత్యర్థః * యస్తర్కణానుసంధత్తే సధర్మంచేన
నేతరఇతిస్మృతేః (సంతర్కణం) వేదార్థవిచారరూప మీమాంసావా ।
ఇతిహాససంతర్క-ణైస్సహితాని నేతిహాస సంతర్కణాని స్మృతయో మన్వా
దిస్మృతయః (పురాణాని) శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతీని స్మృతయశ్చ పురాణా
నిచ (స్మృతిపురాణాని) తాన్యేవ (పురస్సరాణి) ప్రముఖాని యేషాంతాని
తస్మాక్తాని నేతిహాససంతర్కణానిచ తాని స్మృతిపురాణపురస్సరాణిచేతి
కర్ణధారయః । పురస్సరాణీతి లక్ష్మీతంతాదీని ద్రావిడజ్యోప్రబంధరూ
పాణి ప్రమాణానిచ సంగృహ్యంతే । పటూనిచేత్యత్ర చకాశోభిన్నక్ర
మః పురస్సరాణి చేతిచ స్వర్థః । తానితు (తద్ద్వారపాటనపటూని) తస్య
శ్రుతిలక్షణత్వద్గుణమణి కోశగృహస్య (ద్వారపాటనే) కనాటనికృతౌ త్వ
ద్గుణవైభవతాత్పర్యవిప్రతానిత్యర్థః । (పటూని) సమర్థాని కుంచికాయా
పాణి గృణంతీత్యుపసంగః తయక్తం * ఇతిహాసపురాణాభ్యాః వేదం సము
పబృంహయేత్ । విభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదోమామయం ప్రతర్కియతీతి " శ్రుతిం
త్వయతోఽనుమణికోశగృహం స్మృతిపురాణ పురస్సరాణి తద్ద్వారపాటనప
టూనిచ గృణంతీతి యథాశ్రుతమేవాన్వయః । ఇతిహాసేషు శ్రీరామాయణస్య
వేదోపబృహ్పాణత్వం శ్రీవిభవప్రతిపాదకత్వంచ * వేదోపబృహ్పాణార్థాయ
తావగ్రాహయతప్రభుః । కౌన్త్యంరామాయణంకృత్సం నీశాయాశ్చరితం
మహదితి తత్రైవప్రసిద్ధమ్ । మహాభారతాదేస్తుభగవద్వైభవప్రతిపాదనే

క్రియస్తదంతర్భవాత్తద్వైభవప్రతిపాదకత్వంచ సిద్ధమ్ । శ్రీవిష్ణుపురాణస్య
శ్రీవైభవ ప్రతిపాదకత్వం * సమామిసర్వలోకానాం జననీమిత్యాదినా స్పష్ట
మేవ । ఏవమన్యత్రాపియోజనీయమ్॥

అవ; ఇత్థం శ్రీవిభవే సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్యయావత్పరమతం
సనిరాక్రియతే తావత్స్వచుతమస్థిరమితి న్యాయేనబాహ్యకుదృష్టిమతాని
నిరసీతుంతన్నతాన్యపక్షీప్య బాహ్యప్రశ్నతయోనమయా నిరసనీయాః, కింతు
మిథో విరోధాత్పరస్పర మేవ ప్రతిహతా భభూవుర్గ . । యతస్తవకటాక్ష
లక్ష్యతాంనగతా ఇతిశ్రియంసంబోధ్యాహ॥ అహరితి॥ ... *

మూ॥ ఆహుర్వేదానమానంతరిచనకరిచా రాజకం విశ్వ

మేలిద్రాజన్వత్కే- చిదీశం గుణినమపి గుణైస్తం దరిద్రా

ణమన్యే । భిక్షావన్యేసురాభంభవమితచజడాస్తేతలాత

ల్యకాన్వర్యేతే శ్రీరజ్జహర్మ్యాంగణకనకలతేన క్షణంలక్ష్య

మాసక॥

...

...

...

౧౧॥

వ్యా॥ హే (శ్రీరజ్జహర్మ్యాంగణకనకలతే) శ్రీరంగేపురేహర్మ్యస్య
దివ్యవిమానస్య శ్రీరంగాఖ్యస్య దివ్యవిమానస్యవా అంగణ మజిరం, పురర్గప్ర
దేశః * అంగణంచత్వరాజరే ఇత్యమరః॥ తస్య (కనకలతే) తత్రోద్భూతక
నకలతేవస్థితే । కనకేత్యనేనాజ్వల్య సౌందర్య లావణ్యాని సూచితాని ।
లతేత్యనేనసౌగంధ్య సౌఖ్యమార్య యౌవనాని సూచితాని । యేపురుషార్గ
(తే) తవ (లక్ష్యం) జాయమానకటాక్ష విషయాః (క్షణం) క్షణమపి
జన్మపరంపరాసుకదాపి నాసన్నాభవత్ * జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యే
స్మధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థ చింతక ఇతివచనం

అక్షీజాయమానకటాక్షస్యాప్యపలక్షణమ్ । తత్కటాక్షతదుపేక్షయోగిష్టా
 నిష్టసాధనత్వం స్పష్టమ్ శ్రీవిష్ణుపురాణే * సజ్జాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీన
 స్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సతువిక్రాంతో యంత్వందేవినిరీక్షనే । సద్యోజై
 గుణ్యమాయాంతి శీలాద్యాస్సకలాగుణాః । పరాఙ్ముఖీజగద్ధాత్రీయస్యత్వం
 విష్ణుపల్లభే ఇతి (జడాః) తత్త్వజ్ఞానహేతుత్వత్కటాక్ష విషయరాహిత్యా
 దేవ జడాః అజ్ఞానాన్యధాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన వ్యాకులాః (తేకతిచన) సుగ
 తః చార్వాకాదయో వేదబాహ్యః తేషామవ్యపదేశ్యత్వాత్కృతిచనేత్యు
 క్తిః ఏవంకతిచేత్వాదిస్వపి బోద్ధ్యమ్ । (వేదాన్) అపారుషేయత్వ నిత్య
 త్వ నిర్దోషత్వాఖిలపురుషార్థా వేదకత్వాదిభిఃప్రమాణశమాన్ (అమానమ్)
 అప్రమాణమ్ అహురితి సాహసికత్వంసూచితమ్ । (కతిచ) కాపిలాః(ఏతత్)
 త్కేత్రత్కేత్రజ్ఞజాతోపాదానక వివిధవిచిత్రభూభూధర సముద్రాదిరూపం బ్ర
 హ్మాది సిపీలికాంతంచ (విశ్వం) జగత్ । (అరాజకం) రాజశూన్యం
 అనాథమాహురిత్యనుషంగః । తేహి ప్రకృతిపురుషావేవ జగత్కారణం
 ప్రకృతేః పురుషసన్నిధానాత్స్వవ్యతిరిక్తత్రయోవింశతి తత్త్వాత్మనావికురు
 తే । ప్రకృతిపురుషాభ్యాం సహపంచవింశతి తత్త్వాన్యేవసంతితదతిక్త
 శ్వరోనాస్తీత్యుపగచ్ఛంతి । ఉదాహరంతిచ* మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహ
 దాద్యాగోప్రకృతివికృతయస్సప్త । షోడాశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నవికృతిగ
 పురుషఇతి॥ (కేచిత్) కాణాదాః (రాజాన్వత్) సురాజకం అనుమానిక నిమి
 త్రమాత్రేశ్వరమ్ * సురాజ్ఞి దేశేరాజన్వానిత్యమరః ॥ శిశ్వమిత్యనుపజ్ఞః ।
 అహురితి సర్వత్రాన్వేతి । (అన్వే) మృషావాదినః (ఈశమ్) నియంతారం
 (గుణీనమపి) * పరాస్యశక్తిర్వివిధేవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రి
 యాచ * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * అపహతపాప్తా * సత్యకామస్సత్య

సంకల్పః * తస్మిన్ కాయదంత స్థవస్వేష్టస్య * తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః
 [కామ్యంతఇతి కామాః కల్యాణగుణాఇతిభాష్యం]* తేజోబలైశ్చర్వ మహా
 వబోధ సుఖీర్య శక్త్యాదిగుణైక రాశిః॥ సంఖ్యాతుంనైవశక్యం తే గుణాదోషా
 శ్చశాస్త్రిణః॥ అనంత్యాత్ప్రధమారాశిరభావాదేవపశ్చిమ ఇత్యాదిపరస్పహస్ర
 వేదాంత స్మృతీతిహాస పురాణాగమాని ప్రసిద్ధాపరిమిత గుణసాగరమపి
 తమేన సర్వప్రమాణవిరోధవ (గుణేర్దదిద్రాణం) శూన్యం * దరిద్రానర్గతా
 విత్యతశ్చానచిదరిద్రాణమితిరూపమ్ । అహురిత్యన్వయః । తేహినిర్గుణశ్చుతి
 తాత్పర్యమజానంత స్సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమ్ నిర్గుణమేవ
 బ్రహ్మతదేవా విద్యాపరికల్పితం సగుణత్వమరుభవతీతి కథయంతి తేనాం స్వా
 భావికీజ్ఞానబలక్రియా శక్త్యాదిభిర్విరోధస్ఫుటవీవ ॥ నిర్గుణశ్చుతి తాత్పర్యం
 వర్ణితం ప్రేవత్సాంకమితిశ్రేః*దూరేగుణస్తవతు సత్వరజస్తమాంసి తేన శ్చ
 తిగిప్రథమతీత్యయి నిర్గుణత్వమితి (అన్యే) శైవాః (భిక్షా) స్వకుటీపూరణా
 ప్యశ్చైభిక్షుకే కపాలినీత్యర్థః (సురాజంభవం) సురాజత్వం కర్తృకర్మ
 ణోశ్చభూకృణ్ణోరితి భూధాతోః ఖచ్చిత్వియేక్యతేభావే సురాజంభవమితి
 రూపం । ఆహురితిహేళనమ్ । బ్రూహ్మవ్యక్తాయాం వాచీత్యస్తాద్ధాతోర్చ్చ
 వగసంచానామిత్యాదినూత్రేణాహదే శేలట్పరస్మైపద బహువచనస్య యేయ
 సాదేశేచక్యతే ఆహురితిరూపమ్ । (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ, తలైశ్చతలైశ్చ
 ప్రహృత్యేదంయుద్ధం ప్రవర్తత ఇతి (తలాతలి) తలప్రహరమ్ (అకారుః)
 అకుర్వకమిభిఇతిశేషః । ఇతిచేత్యత్ర చకారేణ గుణగుణ్యభేదముక్తి
 తారతమ్యవాదాదినాకేచన తలాతల్య కార్పూరితి తేచసంగృహ్యంతే॥

అవ; త్వత్కటాక్ష విషయతావిధురాః మిధగిప్రతిహతా ఇత్యుక్త్యా
 తద్విషయత్వ భాగ్యకాలిన స్వస్వహిమాన మనుభవంతీత్యాహ ॥మనసీత॥

మూ॥ మనసివిలసతాత్మా భక్తిసిద్ధాంజనేన శ్రుతిశిరసినిరూ
 ఢం లక్ష్మీతేవీక్షమాణాః । నిధిమివమహిమానంభుజతే
 యేపిథన్యా ననుభగవతిదైవీం సంపదంతేభిజాతాః॥ ౧౨॥

వ్యా॥ (భగవతి) సకల కల్యాణగుణ సంపన్నే (ననులక్ష్మీ) హేత్వి-
 (ధన్యాః) త్వత్కటాక్ష విషయత్వరూప భాగ్యవంతో (యేపి) యేకేచన
 పురుషాః । యేపీత్యనేన తేషా మతిశయో వాచామగోచర ఇతిసూచితమ్
 (భక్తిసిద్ధాంజనేన) భక్తిర్ముత్తత్స్వరూప రూపగుణవిభూతిస్వ నితరసాధార
 ణప్రావణ్యం సిద్ధాంజనమివ గూఢార్థప్రకాశకాంజనవిశేష ఇవ యస్య తేన
 భక్తివిశదీకృతేనేత్యర్థః । అతఏవ (మనసి) హృదయే (విలసతా) ప్రకాశ
 మానేన అత్తా దృష్ట్యాజ్ఞానేనేత్యర్థః (శ్రుతిశిరసి) వేదాంతే శ్రుతిశిరసీతిజాత్యై
 కవచనం శ్రుతిశిరస్స్విత్యర్థః । (నిరూఢం) నితరాంగూఢం వేదరహస్యవస్తు
 త్వాదితిభావః । (తే) తేషా (మహిమానం) స్వరూపరూపాదివిభవం (భక్తిసి
 ధ్ధాంజనేన భక్తియుక్తం రచనాయుక్తం (సిద్ధాంజనం) సిద్ధ్యాంజనం యస్య
 తేన తథోక్తేన అతఏవ (విలసతా) విశేషప్రకాశమానేన (అత్తా) యత్సుషా
 (శ్రుతిశిరసి) శ్రవణకోణే (నిరూఢం) నితరాం గూఢంపరశ్రవణానభిజ్ఞం రహ
 స్యాపవిష్టమిత్యర్థః । శిరసి నిరూడమిత్యనేన నిధిమివర్వతశిరోనిరూడత్వమపి
 నూచ్యతే । తథాభూతం నిధిమివ వీక్షమాణాస్సంతో (భుంజతే) అనుభవం
 తి । నిధిపక్షేభుక్తిర్దవనినియోగః మహిమపక్షే తదనుసంధానం వేదితవ్యమ్ ।
 తేపురుషాః (దైవీ సంపదమభి) తాత్త్వ హేతుభూతదైవసంపదమభిముఖీ
 కృత్య దేవసంబంధినీ సంపదైవీ దేవాభగవదాజ్ఞానువర్తనశీలాస్తేషాం సంపత్
 సాచభిగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ, తామభిముఖీకృత్యజాతా ఉత్పన్నాభవంతీతిశేషః

లక్ష్యచలక్షణ మిత్యమరః (అనవగామినీం) వాత్సల్యాతిశయేన దోషభూయస్త్వే
 ప్య విముక్తచేతనజాలామ్ । భగవన్నిత్యానపాయినీనా ఆత్వాగి పూర్వేప్ర
 థమ ప్రాకారాజరస్థితాయస్యాస్తా మశ్వపూర్వామ్ (రథమభ్యాం) రథాః
 మధ్యప్రాకారాజరస్థితాయస్యాస్తా రథమభ్యామ్ (హస్తినాదప్రబోధినీం)
 హస్తినాం తతోపి తృతీయప్రాకారాజరవర్తినాం దంతినాం నాదైర్బలం
 హితైః ప్రబోధినీంజాగరణశీలామ్ । లక్ష్మీదివ్యనగరే ప్రథమప్రాకారా వృత
 వీధ్యామశ్వాః । ద్వితీయప్రాకారావృతవీధ్యాం రథాః । తృతీయప్రాకారా
 వృతవీధ్యాం హస్తినశ్చనివసంతి । తత్రహస్తినాం తృతీయప్రాకారాంతస్థితత
 యా తేషాం లక్ష్మీదివ్యభవనసాన్నిధ్యాత్తన్నాదైస్సుప్రాతః ప్రబుద్ధాభవతి
 త్యర్థః । అనేనతస్యానిరతిశయైశ్వర్యం నూచితమ్ । యద్వాక్కోణపత్రగజై
 స్త్వేషాం కమలైరమృతోదకైః । సంభృతైస్తర్ప్య మాణాంతాంబోధ్యమానాం
 చతైర్దైగితిస్వాయంభువవచనరీత్యా స్వాసన పద్మదళస్థిత హస్తినాదైరహ
 రహగి ప్రభుధ్యమానామ్ । (శ్రియం) ఏవంనిరంకుశైశ్వర్యేపి చేతనరక్షణత్య
 వ్యయా భగవంత మాశ్రితామ్. తత్ఫలమాహ (దేవీమితి) దేవయతిక్రీడయతి
 కాంతమితి (దేవీ) తాంభగవతో భక్తదోషాలక్ష్మికరణాయ తస్యక్రీడాపార
 వశ్య మాపాదయంతీమిత్యర్థః । తదయం శ్రీపరాశరభట్టార్యోపి వక్ష్యతి*
 కమేతన్నిర్దోషగిక ఇత్యాదినా । (కాం) కంసుఖమస్యా అస్తీతికాం సుఖరూ
 పాంత్య ఆదిత్వాన్తత్పర్థియోచ్చిత్యయః । సర్వానుమాలస్వభావామిత్య
 ర్థః । తత్స్వభావమేవవిశదయతి (సోత్త్సితామితి ఉత్ ఆతిశయితం స్థితము
 త్స్థితం ఉత్త్సితేన సహపర్తితఇతి సోత్త్సితా తాం నిస్సహపరాధజన నిశ్చం
 కసంశయణాయ నిత్యవ్యక్తమందహాసామ్ । అనేనానుగ్రహమయ్యాత్వం
 నూచితమ్ । తత్కార్యమాహ (హిరణ్యేతి) హిరణ్యప్రాకారాం * అజాయ

మానోబహుధావిజాయతే * సఉశ్రేయాక్ భవతి జాయమానః ఇతివత్ *
 దేవ త్వేదేవదేహేయం మనుష్యత్వేచమానుషీ * రాఘవత్వేఽశ్వత్సేతా రు
 క్మణీ కృష్ణజన్తని । ఆన్యేషుచావతారేషు :ష్టారేషానపాయినీ, ఇతీచ్ఛాకృ
 తోజ్వలానేక భగవదశ్శిమతాసు రూపవిగ్రహామ్ । హిరణ్మయ ప్రాకారపరి
 వృతానందమయ మహామణిమంటసాంతర్నివాసినీంవా । (ఆర్ద్రాం) అనుకూ
 లవిషయే దయార్ద్రదృశం, అనుకూలతేజసంవా । ప్రతికూలవిషయేజ్వలంతీం
 తదభిభావక తేజోయుక్తాం * నిత్యానుకూలమనుకూలస్వభాం పరేషాముద్వే
 జనంతపతు తేజ ఉదాహరంతీతి శ్రీవత్సాంక శ్రీసూక్తిః శ్రీవిషయేపిషమానాః
 ప్రతికూలత్వంచ ప్రాతికూల్యకర్తృయథ్యాబోధ్యమ్ । (తృప్తాం) స్వకృతేన
 భగవత్స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవేన, తత్సంశ్లేషజనితానందేనవా
 తృప్తామ్ । భగవత్కృత స్వస్వరూపాద్యనుభవేనస్వసంశ్లేష సుఖేనవాతం
 తర్పయంతీం । స్వస్వకాంతోభయ స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవప్రాప
 నేన సంక్రితాన్త తర్పయంతీంవా* ఆర్తోబిష్టాసురర్థార్థీత్యుక్త చతుర్విధాధికా
 రిణ స్తత్తదభిలషితప్రాపణేన తర్పయంతీంవా । (పద్దేస్థితాం) స్వసౌందర్య
 సౌగంధ్య సౌకుమార్యానుగుణ సుందర సుగంధ సుమమార సరసిజాసనాసీ
 నామ్ । (పద్మవర్ణాం) నారీణాముత్తమేత్యుక్త ప్రకారేణోత్తమకాంతాత్వేన
 పద్మరుణపాణిపాదతల ప్రాంతలోచనాం పద్మ సమవిగ్రహవర్ణాంవా ।
 (శ్రేణుం) సర్వైరాశ్రయణీయామ్ । చందయత్యానందయతి చేతనాసీశ్వరంచ
 స్వగుణైరితి చంద్రామ్ * (ప్రభాసాం) భాసాభాసనం తదానందజనితమా
 ర్గసంభూతప్రకృష్టకాంతిమ్ * అభిషిచ్యచలంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీ
 షణమ్ । కృతకృత్యస్తదారామోవిజ్వరగిప్రముమోద హేతివత్. (యశసా)
 సంక్రితానాం సర్వాభీష్టప్రాపణీర్త్యా । (జ్వలంతీం) సోపబృంహణశ్రుత్యా

లోకేచప్రకాశమానామ్ । (శ్రియం) జగద్గుణైర్వ్యజయంతీం * (దేవజుష్టాం)
 దేవనారాయణే * దివ్యోదేవఏకోనారాయణ ఇతిశ్రుతేః (జుష్టాం) ప్రీతాం
 ప్రేమసంపన్నాం దేవైర్భగిహాదిభిస్తత్తవభిలషిత లాభాయజుష్టామ్ । నేవి
 తాంవా*జుషీప్రీతిసేవనచారిశ్యుభయత్ర ధాతుః (ఉదారాం) కాంతాధిక
 దాతృత్వలక్షణనిరతిశయాదార్యామ్ (తాం) ఉక్తవైభవయుక్తతయా సర్వ
 వేదాంతప్రసిద్ధాం । పద్మనేమీమ్ । నేమిస్సుదర్శనమ్*పవిత్రంచరణం నేమి
 ణ్లోకద్వారం సుదర్శనమితినిఘంటుః॥ పద్మం నేమిరిషయస్యాస్తాం చక్రాకార
 వికసిత పద్మసాణిమిత్యర్థః॥ యద్వాపద్మమేవ నేమిర్నయనసాధుం యస్యా
 స్తామ్ * నియోమి రిత్యోణాదికొమిప్రత్యయః । స్వకరస్థ కమలే నాక్రతానా
 మనిష్టమపనీయ సర్వమిష్టమపనీయ స్వసరణాంబుజేతా ప్రాపయంతీమిత్య
 ర్థః । ఏనమాదిప్రకారేణశ్రీనూక్తం శ్రీసమృద్ధిం బహుముఖయత ఇతిబోధ్య
 మ్ । నను*దేవిశ్రుతిమిత్యాదినామత్సమృద్ధే సుర్వశ్రుతివేద్యతాం ప్రతిజ్ఞా
 య*అస్యేశానాజగత ఇతిశ్రీనూక్తమ్ బహుముఖయత ఇతిపూర్వకాండస్థయ
 త్కించిద్వాక్యస్య శ్రీనూక్తస్యచమత్సమృద్ధిప్రతిపాదకత్వముపపాదితమ్ ।
 తావతాపురుషనూక్తాదిరూపాయా శ్శ్రుతేః కథంమత్సమృద్ధిపరత్వమిత్యత
 తహ (ఈష్టఇతి) (పూరుషేనూక్తే) పురుషనూక్తాభ్యోపనిషది (శశ్చిత్పురుషా
 జగతక్రష్టే) జగతఇతికర్మణిచష్టేజగన్నియమయతీత్యర్థః * ఈశ విశ్వర్య
 ఇత్యేతస్తాద్ధాతోరదాదికాచ్చసోలుకలటస్తజితకారస్య ఏత్వేప్రత్యేతియత్వే
 ష్టుత్వేచ ఈష్టఇతిరూపమ్ । అయంచార్థానువాదః* పురుషఏవేదగ్ంసర్వం
 యచ్ఛాతం యచ్ఛభవ్యమ్ ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇత్యేవ శ్రవణాత్ ఇతియ
 ఉక్తస్తంతత్ప్రీతిసాదితంచేతి చక్రాచేణ మహానారాయణమహోపనిషతాది
 ప్రతిపాదితంచేతిలభ్యతే*పురుషమితిశేషః (ఉత్తరోనువాకః) అదభ్యసం

భూతానువాకః చేతిచకారేణ*హీశ్చ తేలక్ష్మీశ్చపతౌ ॥ *శ్రద్ధయా దేవోదే
వత్వమశ్నుతే*సుషుజ్ఞానయేవిష్టవ ఇత్యాదివేదాంతవాక్యజాతంచసంగృహ్య
తే*తచ్చ (త్వత్కం) తావకంపతింస్వామినం (అధిజగౌ) అధికంగాయశిష్ట
త్వత్పతిత్వకృత సమృద్ధిం ప్రత్యపాదయదిత్యర్థః । తతశ్చతస్యత్వదధీన సమృ
ద్ధికత్వాత్తస్మద్ధిపరాణాం పురుషనూక్తాదీనాం త్వత్సమృద్ధిపరత్వమితి
సాధూక్తం । తస్యత్వదధీన సమృద్ధికత్వంచవక్ష్యతి*త్వదాయత్తర్థి త్వప్యభవ
దపరాధీనవిభవ ఇతి । అయంభావః పురుషాక్తనారాయణ మహోపనిషదాది
ప్రతిపాదితస్య మహావిభవస్యభగవతో*వేదాహమేతంపురుషంమహాంతం ఆది
త్యవర్ణం తమస ఇతిపురుషమా కతుల్యానుపూర్వ్యవా తదైవతైశ్చోఽదృశ్య
స్సంభూతానువాకో * హీశ్చ తేలక్ష్మీశ్చపతౌ ॥ ఇతి తదరిక్తవేదాంతవాక్య
జాతంచహీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చపతౌ ॥ *సుషుజ్ఞానయేవిష్టవే * శ్రద్ధయా దేవోదేవ
త్వమశ్నుత ఇత్యాదిప్రకారేణచ తస్యలక్ష్మీపతిత్వంప్రతిపాదయత్ త్వద్వైభ
వం సర్వం లక్ష్మీపతిత్వప్రయుక్తమపిమయతీతి తత్సమృద్ధిపరాసర్వాపిశ్రుతి
శ్చీసమృద్ధిపరై వేతి॥

అవ; అత్యాద రేణోపనిషత్ప్రతిపాద్యతాంచదన్నేవ సకేవలముపనిష
త్వద్వైభవం ప్రతిపాదయతి, కింత్యితిహాసాదయో పీత్యాహోద్భావూరితి॥

మూ॥ ఉద్భావూత్వా ముపనిషద సాహాహనై కాన్నియ

స్త్రీం శ్రీమద్రామాయణమవిశరంప్రాణితిత్వచ్చరితే ।

స్కర్తారో నజననియతమేనేతిహా నైపురాణైర్నిన్యూర్వే

దా నపిచ తతమే త్వన్తహిమ్నిప్రమాణమ్॥

౧౪॥

వ్యా॥ హే (అస్తజనని) అసా పుపనిషదేకైవశ్రీసూక్తాదిరూపా, నై
తాళిక ఇతి, త్వమేవజగత్స్వామినీతిపథంకుర్వాణేనవా, (ఉద్బాహుః)
ఉద్యతబాహుః పృథీ (త్వాం) నియంత్రీం జగత్స్వామినీం నామా, కింశు
(శ్రీమద్రామానుజమసి (త్వచ్ఛరిత్రే) పరంతవచరిత్రే సత్యేష (ప్రాణిణి)
జీవతి, తనచరిత్రప్రతిపాదనరూపధారకేణైవజీవతీతిభావః । యద్వాపకమితీక్రి
యావిశేషణంసోత్కర్ష మిత్యర్థః । త్వచ్ఛరిత్రఇత్యధికరణేనప్రమీ, తథాచ
రామాదిచరిత్రే ప్రాణిణి జీవనమాత్రంధత్తే త్వచ్ఛరిత్రేకుపగంప్రాణిణిసోత్క
ర్షం జీవతీత్యర్థః । అతిశయితజీవననైవ్యవధిత్యాదిహృదయమ్*ప్రపూర్వా
దనప్రాణిన ఇత్యస్తాద్ధాతోయదాదిభ్యస్సార్వధాతుక ఇతి ఇటిణ త్వేచక్య
తేప్రాణిణీతిరూపం॥ త్వచ్ఛరిత్రే పరం ప్రాణిణీత్యనేన*కావ్యంరామానుజ
కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితంమహాదివాల్మీకివచనంస్తారితమ్ । సీతాచరితమ
హత్త్వంచ తత్పురుషకారోపయుక్తకృ పాపాంతంత్ర్యాసన్యామాత్వ
ప్రతిపాదనేన । కృపాప్రకాశనంరావణాపహరకృతే భగవతాసీతాయాగ్ని
ప్రధమవియోగేసుస్పష్టమ్ । తథాహి-రావణవధానంతరం రామవిజయరూప
ప్రియఖ్యాపకతయా సన్నిహితాన్మహోపకారకా త్వస్యామార్ద్రాపరా
ధాశ్చిత్రనధార్వారాక్షసీర్ద్వష్టా తదపరాధానుగుణం చిత్రవధం కర్తయువ్య
తాన్వారుచ్యేః *పాపానాంవాశుభానాంవాపధార్వారాన్సంస్థాపయి । కార్యం
కరుణమా ర్యేణ నకశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యామృతపదేశేన తాసాం సంక్షణ్ణాన్త
మాతీకృపాప్రకాశితా । స్వయంరావణగృహే బంధీభూయ బంధీకృతసుర
సుందరీవిమోచనాద్వా మహాతీకృపాప్రకాశితా॥ ద్వితీయవిశ్లేషేభర్తృనియ
మనానతిక్రమణేన వాల్మీక్యాశ్రమే తస్యానివాసాత్పారతంత్యం ప్రకా
తమ్ । తృతీయవిశ్లేషేపతిపరిత్యక్తాయాస్తస్యా పృథగాశ్రయానవలంబేన

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నకోశః.

భూమాప్రవేశా దనన్యార్హత్వం ప్రాకాశతమితి కృత్సన్యాపి శ్రీరామాయ
 ణస్య సీతాచరితత్వం సిద్ధమ్ (యతమే) యే స్వర్తారః స్మృతిప్రణేతారః పరాశ
 రాదయః (తతమేపిచ) తేపి । అపిచేత్యేకంపదమ్ । యత్తచ్చబ్రాహ్మణతమప్ప
 త్యయాంతో సర్వనామసంక్షౌ । వేదాః । తత్త్వహితపురుషార్థవేదకతయా
 వేదశబ్దవాచ్యానామ్నయాః, సేతిహసై రితిహససహితైః ఇతిహాసశబ్దేనభా
 రతాదిర్గ్రహ్యతే శ్రీరామాయణస్య పూర్వమేవ నిర్దేశాత్ పురాణైః శ్రీవిష్ణు
 పురాణాదిభిః । (త్వన్తహిమ్ని) తవవిభవే ప్రమాణం, భావప్రధానోయం నిర్ద
 శః ప్రమాణతామిత్యర్థః॥ (నిన్యూః) నయంతి స్థా సేదానాంత్వన్తహిమా
 వేదకతయా త్వత్ప్రమాణతాం స్మృతీతిహాస పురాణైః పరాశరాదయోః
 దర్శయన్నిత్యర్థః॥ నిన్యూరితి నియోద్వికర్తకత్వాత్కర్తద్యయమ్॥ ౧౪॥

అనః; ఇత్థంలక్ష్మీవిభవేనపరికరం ప్రమాణమపన్యస్య తత్ప్రతిపన్నమ్ *
 ...

తదైశ్వర్యమాహ॥ ఆకుగ్రామేతి॥

మూ॥ ఆకుగ్రామనియామకాదపిపిభోరాసర్వనిర్వాహకా
 దైశ్వర్యం యది హోత్తరోత్తరగుణం శ్రీరంగభర్తుం
 ప్రియే । తుజ్జమ్మజ్జళ ముజ్జ్వలంగరిమవత్పుణ్యంపునకిపా
 వనంధన్యంయ త్తదదశ్చవీక్షణభువస్తేవశ్చ పావిపుష్పః॥ ౧౫॥

హ్య॥ హే(శ్రీరంగభర్తుః ప్రియే) శ్రీరంగరాజపల్లభే । (ఆకుగ్రామని
 యామకాత్) కుగ్రామనియామకమారభ్య * కుగ్రామగ్రామవాటికా, పల్ల
 వీత్యర్థః । సర్వనిర్వాహకాత్ సర్వలొకకాసితు రావిభోరపి- బ్రహ్మపర్యం
 తం (ఉత్తరోత్తరగుణం) ఉత్తరోత్తరాతిశయితం యదైశ్వర్య మస్తి తుంగం

ఉన్నతం మేర్వాది (మంగళం) చందనసుసుమాది (ఉజ్జ్వలం) మణిద్యుమ
ణిదీపాది (గరిమవత్) గురుత్వగుణయుక్తం హిమవన్తన్తరాది (పుణ్యం) పర
లోకసాధనభూతం యజ్ఞాది (పునః) భూయస్ (పావనం) పవిత్రీకుర్వత్ ।
కావేరీప్రభృతి (ధన్యం) భాగ్యఫలభూతం నవనిధిరూపంచేతి యదైశ్వర్య
మస్తి తత్ పూర్వోక్తం కుగ్రామాధిపప్రభృతి సర్వప్రభుపర్యంతైశ్వర్యం (అద
శ్చ) ఇదంతం గాదైశ్వర్యం- చేతిచకారేణానుక్తమన్యదపైశ్వర్యం (తే
తవ (వీక్షణభువః) కటాక్ష కందలితాః పంచవాషడ్వామానం యేషాం తే
(పంచషాః) * సంఖ్యయావ్యయేతి నూత్రేణబహువ్రీహి సమానేబహువ్రీహా
సంఖ్యేయ ఇత్యాదినూత్రేణ*డచి టేరితిటిలోపేపంచషాఇతిరూపం (విప్రషా)
బిందవః లేశాఇత్యర్థః॥ లోకే సమీచీనం సర్వవస్తు త్వత్కటాక్షలేశాయ త్తమి
త్యుక్తమభవతి॥ ౧౫॥

అవ; సమ్ప్రత్యైశ్వర్యదారిద్య్రయోః లక్ష్మీకటాక్షతదభావహేతు
కతాముదాహరణ్యేక ఇతి॥ *

మూ॥ ఏకోముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘణాత్కారిమాళిర్తను
ష్యోదృప్యద్దంతావశస్థోనగణయతినతాన్యత్తు గంత్వోణిపా
లాన్ । యత్తస్త్వైష్టతేన్యోకృపణమశరణోదర్శయన్ ద
న్తపజ్జీం । తత్తేన్ద్రీరజ్గరాజప్రణయినయనోదఞ్చితన్య
ఞ్చితాభ్యామ్ ॥ ॥౧౬॥ *

వ్యా॥ హే (క్రీరంగరాజప్రణయిని) ఏకోమనఃష్యో (దృప్యద్దంతావ
శస్థో) మదద్విరదమస్తకస్థితో (ముక్తాతపత్ర ప్రచలమణిఘణాత్కారిమాళిః)

మక్తాతపత్రేమాక్తికచ్చతే గజగమనేన ప్రచలైర్మణిభిః ఘట్టనేసుణా
 త్కారీ శబ్దాయమానో మాళిః కిరీటం యస్య స తథోక్తస్సౌ (నతాక్)
 నమాక్ (క్షోణిపాలాక్) నానామణ్డలాధిపతీన్ గణయతీతియత్ ఇయ
 మైశ్వర్యకాష్ఠా * అభదారిద్ర్యకాష్ఠామాహ * (అన్యఇతి) అన్యఇతరోమ
 నుష్యః (అశరణో) రక్షకాంతరరహితస్సౌ (కృపణం) దైన్యప్రకాశోయ
 ధాభవతితథా । (దంతపజ్జిందర్శయక్) తస్మై దంతావళస్థితాయపురుషాయ
 (తిష్ఠతే)స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్నాస్తఇతి యత్తదుభయంక్రమేణ (తవన
 యనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యాం) నయనయోరుదఞ్చితేన కటాక్షేణ (న్యఞ్చీ
 తేన) సంకోచేనచభవతీతిశేషః॥ ... ౧౬॥

అవ; సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీనస్సబుద్ధిమాక్ । సశూరస్సచవి
 క్రాంతో యంత్వనేవినిరీక్షసే * ఇత్యుక్తప్రమాణానుసారేణ సర్వసమ్పదాం
 లక్ష్మీభూమిలాసప్రసరాభిముఖజంమాలతామాహరతిరితి॥ ... *

మూ॥ రతిర్తతినరస్వతీ ధృతిసమ్పద్ధి సిద్ధిశ్రియస్సుధాసఖి
 యతోముఖిఞ్చిచలిషేత్తవభూలతా । తతోముఖిమ
 ధేన్దిరే బహుముఖీమహం పూర్వికాం విగాహ్యచవశం
 వదాగిపరివహన్తికూలజ్కషాః ॥ ౧౭॥

వ్యా॥ హే (సుధాసఖి) ఆమృతసోదరే, అనేన మధురతమత్వం
 జగదుజ్జీవనహేతుత్వఞ్చి వ్యఞ్జితమ్ । హే (ఇందిరే) తవభూలతా (యతో
 ముఖం) యత్పురుషాభిముఖం (చిచలిషేత్) చలితుమిచ్ఛేత్ చలనం వినాపి
 చాలనేచ్ఛాయామేవ (తతోముఖం) తత్పురుషాభిముఖం (రతిః) ప్రీతిః (మతి

సరస్వతీధృతిసమృద్ధిసిద్ధిసిద్ధిశ్రియః) మత్స్యరానం సరస్వతీ వాక్వాగధిదేవ
తాచధృతిస్థైర్యం సమృద్ధిః పరిపూర్ణత్వం సిద్ధిరభిలషితావాప్తిః శ్రియః స్సంపదశ్చ
అథసాకల్యేన * ప్రశ్నకౌర్తేన్వ యస్యోఅధేత్యమరః (బహుముఖిం)
బహుప్రకారాం (అహంపూర్వీకాం) అహంపూర్వంప్రవహామ్యహంపూర్వ
మిత్యహంతాం (విగాహ్యా) ప్రవిశ్య (వశంవదాః) విధేయాస్సత్యః (కూలజ్ఞ
పాః) ఉద్వేలాః (పరివహంతి) పుత్త్రీపౌత్త్రీశ్యప్రశిష్యపర్యంతం ప్రసరన్తీ
త్యర్థః । * సర్వకూలాభ్యకరీషేషు కషణతిఖచ్ఛ్రత్యయే ముమాగమేచ కృ
తేకూలంకషా ఇతిరూపమ్॥

...

౧౭॥

అవ; సర్వవస్తునీవోచ్ఛభావో లక్ష్మీకటాక్ష సజ్కోచవికాసాయత్ర
ఇత్యాహ॥ సహేతి॥

...

*

మూ॥ సహస్థిరపరిత్రసప్రజవిరిశ్చనాకిశ్చనైరనోకమాబృ
హన్పతి ప్రబలవిక్లబ ప్రక్రియమ్ । ఇదంసదసదాత్తనాని
ఖిలమేవ నిమ్నాన్నతంకటాక్షతదుపేక్షయో స్తవహి
లక్ష్మీతత్తాన్దవమ్॥

"౧౮" *

వ్యా॥ హేలక్ష్మీ (సహస్థిరపరిత్రసప్రజవిరిశ్చనాకిశ్చనైః) సహస్థి
రాశిస్థావరాశ్చైలవృక్షౌదయః (పరిత్రసాః) పరిస్పందనశీలాః జ్ఞామాస్తేషాం
(వ్రజైః) సమూహాః (విరిశ్చనోబ్రహ్మఅకిశ్చనోదరిద్రస్తైస్సహఅనోకమా
వృక్షాః (బృహస్పతిః) గురుః (ప్రబలా) బలవాక్ (విక్లబో) దుర్బలః లేషాం
(ప్రక్రియా) ప్రకారోయస్తింస్తత్తథోక్తం । (ఇదం) పరిదృశ్యమానంజగత్
(నిఖిలమేవ) సమస్తమపి (సదసదాత్తనా) సమీచీనా సమీచీనరూపేణ

(నిష్కాన్తతం) నీచోచ్చమితీ యత్తత్తవకటాక్షతదుపేక్షయోర్వీక్షణావీక్షణ
యోస్తాండవంనటనంహి॥ ... ౧౮॥

అవ; సంప్రతిభగవతోజగత్సృష్టిరక్షీవిహారాయేత్యాహ॥ కాలఇతి॥

మూ॥ కా లేశంసతియోగ్యతాంచదచితో రన్యోన్యమాలి
జ్జతోర్భూతాహంకృతిబుద్ధిపచ్చకరణీస్వాన్తప్రవృత్తిన్
యైః । అణ్ణానావరణై స్సహస్రమకరోతాన్భూర్భువస్స్వ
ర్వతశ్శీరంగేశ్వర దేవితేవిహృతయేసజ్కల్పమానఃప్రియః॥ ౧౯॥

వ్యా॥ (హేక్షీరంగేశ్వరదేవి) (కాలే) సర్వాద్యసమయే (యోగ్య
తాం) సృష్ట్యాన్మఖ్యం శంసతిసతిస్ప్రస్తుమయమవసరఇతి సూచయతిసతి చిద
చితోఃప్రకృతిపురుషయో రన్యోన్యమాలింగతో ర్నిధామిళితయోస్సతోఃప్రి
యః శ్రీరంగరాజః సంకల్పమానో * బహుస్యాం ప్రణామే యేతే బహుభవ
నసంకల్పగుర్వన్ తేవిహృతయే భూతాహంకృతి బుద్ధిపంచకరణీస్వాంత
ప్రవృత్తిన్ద్రియైః, భూతానిపుధివ్యాదీని అహంకృతిః ప్రకృతివికారరూపమ
హంకారతత్త్వం బుద్ధిర్తహత్త్వం పంచానాం కరణానాంసమహారః పంచ
కరణీపంచజ్ఞానేన్ద్రియాణిస్వాంతంమనః ప్రవృత్తిన్ద్రియాణి వాగాది పంచక
శ్శేన్ద్రియాణితైస్సహ అవరణైస్సప్తావరణైస్సమం । తాన్ ప్రసిద్ధాన్
భూర్భువస్స్వర్వతః తైర్గ్రహాకృత సహస్రమండానసంతాన కరోత్కృ
తవాన్॥ ... ౧౯॥

అవ; విచిత్రాదేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితు క్తప్రమాణానుసా
రేణ కరణక శేబరయోగ్యసృభగవత్కైంకర్యార్థత్వేపి తద్విస్తృత్యతాని కర

జానిశబ్దాదిప్రవణానికుర్వాణానాత్త నోభగవానేనతథాభూతాః కారయన్
తవపరీహాసరసముత్పాదయతీత్యాహ॥ శబ్దాదీనితి॥

మూ॥ శబ్దాదీవిషయాః ప్రదర్శ్యవిభవవిస్తారదాస్యా
త్తకిం వైష్ణవ్యాగుణమాయయాత్తనివహన్విష్టాప్య పూ
ర్వరిపుమాః॥ పుంసాపణ్యవధూవిడమ్బివపుషాధూర్తాని
వాయాసయన్ శ్రీరజ్జేశ్వరికల్పతే తవపరీహాసాత్తనే
కేశయే॥

...

"౨౦" *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి - శ్రీరంగరాజప్రియే పూర్వఃపుమాః, పురా
ణపురుషశ్రీరంగరాజఃశబ్దాదీశబ్దస్పర్శరూపరసగంధావిషయాఃప్రదర్శ్య
దశయిత్వా॥ దాస్యాత్తకందాసత్వరూపంవిభవమైశ్వర్యవిస్తారవిస్తృ
తంకృత్వా వైష్ణవ్యావిష్ణుసంబధిన్యా స్వకీయయేత్యర్థః॥ మమమాయాచరత్య
యేత్యుక్తేః గుణమాయయాత్రిగుణాత్తికయా ప్రకృత్యా అత్రమాయాశబ్దో
విచిత్రస్పష్టేనిబంధనః॥ దేవమాయేవనిర్జితేతివత్॥ అత్తనివహన్ జీవసమా
హన్ విష్ణోవ్యవంచయిత్వా పణ్యవధూవిడంబివపుషా, వేశ్యానుకారి శరీర
వేషేణ, పుంసాపురుషేణ, ధూర్తానివ ధృష్టపురుషానివ, ఆయాసయన్ విష
శాన్ కుర్వన్, భగవానేవాత్త నివహన్ ధూర్తాన్ శ్చాయాసయతిగుణమా
యావేశ్యానుకారిపురుషశ్చద్వారమాత్రమితిభావః॥ తవపరీహాసాత్తనే పరి
హాసరసరూపాయకేశయే, విహారాయ, కల్పతే - సమర్థోభవతి, కృపాసామ
ర్థ్యఇత్యస్మాద్ధాతోః కృపాగోలఇతి లకౌరేకకల్పతఇతిరూపం॥ కేచిత్తుధూ
ర్తానివాయాసయన్నిత్యత్ర ధూర్తానాయాసయన్ నూత్రధార ఇవేతియోజ
యంతి; తచ్చిత్త్యం నూత్రధారపదాధ్యాహర ప్రసంగాత్ ధూర్తానివేతి ధూర్త

పదాన్వితస్యేవ శబ్దస్యాధ్యాహృతసూత్రధారపదాన్వయే, వ్యవహితాన్వయశ్చ । తవపరీహాసాత్త నేకేశయే కల్పతఇతివచనానుపపత్తిశ్చ । సూత్రధారస్య లక్ష్మీపరిహాసరసాపాదనే దృష్టాంతత్వాయోగాత్ । నహి లోకస్య పరిహాసరసమాపాదయంతూస్సూత్రధారో లక్ష్మ్యఅపితమాపాదయతి యేనతస్య దృష్టాంతతాస్యాత్ ; నచలోకస్యేత్యధ్యాహృత్య పణ్యవధూవిడంబివపుషా పుంసాఘూర్తానాపాదయంతూస్సూత్రధారో లోకస్యేవగుణమాయయాత్మనివ హాన్విహ్లావ్యపూర్వః పుమాత్తవపరీహాసాత్త నేకేశయే కల్పతఇతియోజనాక్రియతఇతివాచ్యం; తథా సత్యా విప్రకృతమేవ వ్యాఖ్యానకౌశలం పండితం మనైః ప్రశమాంత షష్ఠ్యంత పదద్యయాన్యాహరదోషాదివ శబ్దస్య లోకపదాన్వయేనాత్యంతవ్యవధానదోషాచ్చ అవ్యవధానేనానధ్యాహారేణచ వాక్యార్థవర్ణనసంభవే వ్యవధానాధ్యాహారకల్పనానాచిత్యాచ్చ । తథా కల్పనే విశేషస్వారస్యాసిద్ధేశ్చ । నచ త్వత్పక్షాపేక్షయా దృష్టాంతదార్శ్వాన్నికభేదసిద్ధిరేవ అస్తత్పక్షేవిశేషసిద్ధిరితివాచ్యం, ధూర్తాయాసయితృత్వాత్మనివహవిహ్లావకత్వరూపభిన్న విశేషణవిశిష్టవేషేణైకస్యేవ దృష్టాంతదార్శ్వాంతికభావే స్వారస్యాత్తే శ్చేత్యలంపల్లవితేన॥ ... ౨౦॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మ్య లీలావిభూత్యుపయోగముక్త్యా నిత్యవిభూతియోగమాహ॥ యదితి॥ ... *

మూ॥ యద్దురేమనసోయ దేవతమసంపా రేయదత్యద్భుతం
యత్కాలా దపచేళిమం సురపురీ యద్గచ్ఛతో దుర్గతిః।
సాయుజ్యస్య యదేవ సూతిరథ వాయద్దుర్గ్రహమ్మద్గిరాం
తద్విష్ణోః పరమమ్మదంతవక్రతేమాతస్సమామ్నాసిషుః॥ ౨౧॥

వ్యా॥ హేమాతః యత్ స్థానం మనసోదూరే | స్వర్ణమశక్యమిత్యర్థః
 మనసఇత్యసంకోచేనోక్తేః బ్రహ్మదీనామపివాఙ్మనసా గోచరత్వం వివక్షితం,
 తదుక్తం శ్రీభాష్యకౌరైః॥ బ్రహ్మదీనాంగోచరే శ్రీమతివైకుంఠఇతి | యత్తమ
 సఇతియత్తమసః ప్రకృతిమండలస్య పారవీపరస్తాదేవవీపకారేణ రజస్తమాల
 వస్పర్శోపినేతి సూచితం | యదేవతమసః పారేయత్పదమేవ ప్రకృతిమండల
 పారవర్తి; బ్రహ్మదీనాం పదంతునతథేతి విశేష్యసంగత ఏవాయ మేవకాగః
 “క్షయంతపస్యరజసః పరాక ఇతి శ్రుతేః” రజస్తమశ్చబద్ధతత్తద్గుణప్రధాన
 ప్రకృతివాచినా, యదత్యద్భుతమత్యాశ్చర్యావహం యత్కాలాదపచేళిమం
 యత్కాలాద్ధేతోరపచేళిమనుపరిపక్వమకాలకాల్యం, నకాలస్తత్రవైప్రభు
 రితి స్మృతేః” ప్రభుత్వం పరిపాకహేతుత్వం, సురపురీ సురాణాం బ్రహ్మదీ
 నాంపురీ వైరాజామరావత్యాదిరూపా, యద్గచ్ఛతః యత్థానంగచ్ఛతః “పుం
 సోదుర్గతిః సరకః (ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమాత్మన) ఇతి స్మృతేః”
 సాయుజ్యస్య పరమపురుషసామ్యాపత్తేః యదేవయత్ స్థానమేవసూతిరు
 త్పాదకం నత్వితరదిత్యర్థః | అధవాకిమేలైర్లక్షణైరిదమేవతల్లక్షణమిత్యాహ |
 యద్దుర్గ్రహమితి, మద్దిరామద్వాచాం యద్దుర్గ్రహమగోచరం విష్ణోః పరవాసు
 దేవస్య తత్పరమం పదమత్యుత్కృష్టస్థానంతవక్తృతే త్వదర్థం త్వన్నిత్యవాసా
 ర్థమిత్యర్థః | సమామ్నాసిషుః అభ్యస్తవంతః వేదాఇతి శేషః, సంపూర్వాత్
 మ్నా అభ్యాసఇత్యస్మాద్ధాతోర్లుచ్చేస్సిచి యమరమేత్యాదినా ఇట్సుకోః
 కృతయో రాదేశప్రత్యయయోరితి షత్వే ఝేర్జుసి సమామ్నాసిషు రితిరూపం
 “తద్విష్ణోః పరమం పదం సదాపశ్యంతి సూరయ ఇతి శ్రుతి” రిహ ప్రమాణం
 ద్రష్టవ్యమ్॥

అవ; సేశ్వరంవిభూతిద్వయం, తద్వర్తి వస్తుజాతంచ లక్ష్మీపరికర
భూతమిత్యాహ || హేలాయామితి || ... *
...

మూ॥ హేలాయా మఖిలఞ్చరాచరమిద మ్భౌగేవిభూతిః
పరా పుణ్యాస్తేపరిచారక ర్తణిసదా పశ్యంతియే నూర
యః । శ్రీరజ్జేశ్వర దేవి కేవలకృపానిర్వాహ్యవర్గేవ
యం శేషిత్యే పరమఃపుమాన్ పరికరాహ్యేతే తవ
స్సారణే ॥ ... *

వ్యా॥ హేశ్రీరంశేశ్వరదేవి శ్రీరంగరాజప్రియే అఖిలంచరాచరం
జగ్జమస్థావరాత్క మిదం పరిదృశ్యమానం జగత్తవ హేలాయాం క్రీడా
యాం వినియుక్తం । హరేవిహరసి క్రీడాకంతుకైరివ జంతుభిరిత్యుక్తేః ।
పరాఉత్కృష్టా, పరమమహతీవా త్రిపాదస్యామృతందివీతి శ్రుతేః విభూ
తిశ్శుద్ధసత్త్వరూపా తవభోగేవినియుక్తా । భోగ్యభోగోపకరరణ భోగస్థా
నత్వేన వినియుక్తేత్యర్థః । త్వం త్వత్ప్రియంచయే సదాపశ్యంతి సాక్షాత్కు
ర్వంతి పుణ్యాః యుష్మత్సదానుభవహేతు సుకృతశీలాస్తే నూరయో విష్వ
క్సేనాదయః । తే తవపరిచారక ర్తణి వినియుక్తాః పరమం బుభుక్షుముసుక్షు
భేదభిన్నాజీవా స్తవకేవలకృపా నిర్వాహ్య వర్గేత్వన్నిర్లేతుక కృపాని
ర్వాహ కర్మీకృతానాం వర్గేసంతతా, వినియుక్తాః పరమగిపుమాన్ పరమ
పురుషః త్వత్ప్రియః తవశేషిత్యే వినియుక్త ఇత్యేతే పూర్వోక్తాస్సర్వేపి
తవస్సారణేవ్యాప్తా త్వద్విభవ ఇత్యర్థః । పరికరాహి ఉపకరణభూతాః ఖలు
హేత్యాశ్చర్యే॥ ... ౨౨॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోః పరమవ్యోమ్ని వైకుంఠనగరీ యోగమాహ ||
 ఆజ్ఞేతి || ... *

మూ॥ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీ పాలాఫలమృజుషాం
 యాయోధ్యేత్యపరాజి తేతివిదితా నాకమ్పరేణ స్థితా ।
 భావైరద్భుతభోగ భూమగహనై స్సాన్ద్రాగ్రసుధాస్యన్తిభి
 శ్శీరశ్శ్వర గేహలక్ష్మీ యువయోస్తాం రాజధానీం
 విదుః ॥ ౧౨౩ ॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వర గేహలక్ష్మీ ! శ్రీరంగేశ్వర దివ్యవిమానాలం
 కరణభూతే ! యాపురీ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీపాలా ఆజ్ఞయా శాస
 నేన అనుగ్రహేణదయయా యథాక్రమంభీమాః భయంకరాః కోమలాస్సో
 మ్యాః పురీపాలాః నగరరక్షకాః యస్యాస్సాతథోక్తా భేజుషాంభజతాం
 ఫలంభక్తానాం ప్రపన్నానాంచస్వతః పురుషార్థభూతా ఆయోధ్యేత్యపరాజి
 తేతి యోద్ధుమశక్యేతి పరైరజితేతిచ హేతోర్యా తత్తదాఖ్యాయా విదితా
 ప్రసిద్ధాశ్రుతావితి శేషః “దేవానాం పూరయోధ్యేతి వివేశాపరాజితేతిచ
 శ్రుతేః” నాకంపరేణ నాకస్యపరమాకాశస్య పరేణ ఉపరిష్టాత్ పరమవ్యో
 మ్నిత్యర్థః ॥ స్థితావర్తమానా “పరేణనాకం నిహితంగుహాయా మితిశ్రుతేః”
 సుధాస్యందిభిరమృత స్రావిభిర్భోగ్యతమై రిత్యర్థః । అద్భుతభోగ భూమగ
 హనైః అద్భుతభోగానా మాశ్చర్యసుఖానా మనుభవానాంవా భూమ్నా
 బాహుశ్యేన గహనైస్సంభృతైర్భావైః పదార్థైః సాంద్రానిబిడాచ భవతి
 తాం యువయోః రాజధానీం ప్రధాననగరీంవిదుః శ్రుతయో మునయో వేతి
 శేషః । ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతికథ్యత ఇత్యమరశేషః ॥ ౧౨౩॥

అవ; తత్రస్థితమాస్థాన మనుసంధత్తే || తస్యామితి ||

*

మూ॥ తస్యాంచత్వత్కృపావన్నిరవధి జనతా విశ్రమార్గా
వకాశం సంజీర్ణం దాన్యతృష్ణాకలితపరిక రైఃపుష్పిరా
నన్తనిఘ్నైః । స్నేహాదస్థానరక్షా వ్యసనిభి రభయం
శార్ఙ్గచక్రాసిముఖై ర్వా రానందైకార్ణవం శ్రీర్భగవత్యువ
యో రామారాస్థానరత్నమ్ ॥

*

వ్యా॥ భగవతి షడ్గుణ్యపరిపూర్ణ హేత్విః తస్యాంపురి త్వత్కృపా
వత్త్వద్దయేవ నిరవధిజనతా విశ్రమార్గావకాశం నిరవధే రవధిఃసాన్యాయాః
అసంఖ్యాయాః జనసమూహస్య విశ్రమాంతా విశ్రాంతియోగ్యోవకాశోన్త
రం యస్మిన్ తత్తథోక్తం త్వత్కృపాయాస్సర్వవిషయత్వాత్తథాత్వమవిహ
దం, తద్వదిదమపీతిభావః । దాన్యతృష్ణాకలిత పరికరైః దాన్యే కైంకర్య
కరణేతృష్ణయాస్పృహయా-కలితాగృహీతాః పరికరా శ్చత్రచామర పత
ద్భూతాకళాచికాదయోయైస్తే రానందన్నిఘ్నై రానందనిఘ్నైః పుంభిర్ము
క్తపురుషైః సంజీర్ణంసంభృతంస్నేహాద్భగవద్దివ్యమంగళ విగ్రహప్రేక్ష్యః అస్థా
నరక్షా వ్యసనిభిరస్థానే అకాంక్షేరక్షాయాం రక్షణే వ్యసనిభిర్వాప్యమతైః
పరమపదే భయశంకాయా అనవకాశాద్రక్షా వ్యసనస్యాస్థానత్వం, శార్ఙ్గచ
క్రాసిముఖైశ్చాప సుదర్శనఖడ్గ ప్రభృతిభిః పంచాయుధైః అభయం భయ
రహితం అనందైకార్ణవ మానందస్యానుకూల జ్ఞానస్యార్ణవం సముద్రం అపరి
చ్ఛిన్నానందావహమిత్యర్థః । తథాభూతం యువయోః శ్రీశ్రీపత్యోరా స్థాన
రత్నం మహామణిమంటప శ్రేష్ఠంచామరి వేదాంత ఇతిశేషః । తస్యాం

చేత్యత్రచశబ్దస్యా స్థానరత్నంచాహురిత్యుత్తరత్రాన్వయః “ప్రజాపతేస్స
భాంవేశ్మ ప్రపద్యంతఇతి” శ్రుతిరత్ర ప్రమాణతయాను సంధేయా॥ ౨౪॥

అవ; తన్మంటపే శేపసింహాసనే విశ్వకర్మాదీక్షితేన స్వామినా సహ
సదానందావహత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ ... *

మూ॥ తత్రస్రక్స్పర్శగన్ధం స్ఫురదుపరిఫణా రత్నరోచిర్వి
తానం విస్తీర్యానన్త భోగం తదుపరినయతా విశ్వమే
కాధిపత్యమ్ | తైస్సైః శాస్తేనశాన్తోదితగుణవిభవై ర్హ
తాత్వామనంత్యై రన్యోన్యై ద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగ
హనా నేవిబధ్నాసి భోగాన్ ॥ ... *

వ్యా॥ హేదేవి తత్ర మహామణిమంటపే స్రక్స్పర్శగంధంసజః
పుష్పమాలికాయాః స్పర్శగన్ధావివ స్పర్శగంధౌ యస్యతంతథోక్తం స్ఫురదు
పరిఫణారత్నరోచిర్వితానం స్ఫురతా ముపరిఫణారత్నానా ముపరితనమాణి
క్యానాం రోచింష్యేవ వితానముల్లాసో యస్యతం అనంతభోగం అనంతస్య
శేషస్య భోగంకాయం విస్తీర్యవిస్తృతం కృత్వాతదుపరి అనంతభోగోపరి
నివిశ్యేతిశేషః | విశ్వం విభూతిద్వయ మేకాధిపత్య మేకచ్ఛత్రాధిపత్యం
నయతా గమయతా ఆసంత్యేస్సంఖ్యాతీతైస్సై రవాఙ్మనసగోచరై శ్శాం
తోదితగుణ విభవైః శాంతోదితస్య భగవచ్ఛాంతోదితదశాయాం స్వ పైశ్వ
రూప్యానుభవ రూపాయాః గుణవిభవైః గుణాతిశయైః త్వామ్మర్తతాత్వదను
రూపేణకాంతేన ప్రియేణహరిణాసహ అన్యోన్యైద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగహ
నాన్ ఆన్యోన్యం పరస్పరం ఆద్వైతనిషయా ఏకీభావేన పరస్పర గాఢాను

రాగేశత్యర్థః । సునేననిబిడేన రసేనానన్తేన గహనాన్నిగ్భరాన్ భోగాన
నుభవాన్ బధ్నాసిఘటయసి । యువయో స్సేవకానాం మూరిపరిషదాంచేతి
భావః । బంధబద్ధన ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్చా ప్రత్యయేలటస్సిచి బధ్నాసీతి
యాపమ్ ॥ ౨౫॥

అవ; నకేవలం పత్యుస్త్య మేవానందావహా త్వమివ పత్యుస్తవచ
భోగ్యభూతాః పరస్పహస్రం స పత్యుస్సంతీత్యాహ ॥ భోగ్యాఇతి ॥ *

మూ॥ భోగ్యావామపి నాన్తరీ యకతమా పుష్పాజ్జరాగై
స్సమం నిర్వృత్తప్రణయాతి వాహనవిధానీతాః పరీవా
హతామ్ । దేవిత్యామను నీళయాసహ మహీ దేవ్యస్స
హస్రంతథా యాభిస్త్యంస్తన బాహుద్భి భరివస్వా
భిఃప్రియం శ్లాఘసే ॥ *

వ్యా॥ హేదేవివామపి భోగ్యభూతయో ర్యునయోరపి పుష్పాంగ
రాగైస్సమం స్రక్చందనాదితుల్యం అంగరాగశబ్దేన అంగరచనా హేతుభూ
తఘనసారకుంకుమ కస్తూర్యాదయోపి గృహ్యంతే । నాంతరీయకతయా స్వ
భోగ్యతోపయోగేన భోగ్యాః యథాపుష్పాంగ తాగాదీనాంప్రధాన భూత
స్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యత్వం తథా తాసామపీతిభావః । నిర్వృత్తస్య
పరిపూర్ణస్య ఉద్వేలస్యేత్యర్థః । ప్రణయస్య ప్రేమరసస్యాతి వాహనవిధా
అతిప్రవాహాణే పరీవాహతాం నిర్గమప్రవాహంతానీతాః ప్రాపితాః । శ్రీశ్రీప
త్యోరున్మస్తకః ప్రేమరసస్సపత్నీముఖేన ప్రవహతీతిభావః । యథా తటాకః
పరిపూర్ణస్సానిర్గమ ప్రవాహంవిహా న నిర్వహతి తథా శ్రీశ్రీకయోరత్యుక్తుట

ప్రేమరసో భూనీశాదిసపత్నీ ముఖేనప్రపహణం వినాననిర్వహతీతిహృదయం ।
 నీలయానీశాదేవ్యాసహ మహీభూదేవీత్వా మనుత్వద్వాప్యతయేత్యర్థః ।
 నీలయాసహేతి నీశాదేవ్యా భూమ్యపేక్షయా వ్యాప్యత్వంస్ఫుటం*సహాయు
 క్తేఽప్రధాన ఇత్యనుశాసనాత్ ; తథాభూనీశే ఇవత్వామనుసృత్య సహ
 స్రందేవ్యస్సంతీతిశేషః । త్వం యాభిర్ధేవీ భిస్సాన్వభి స్సీమ్యాభిస్తస్సనబా
 హుదృష్టిభిరివ స్వావయవైరివప్రియం ప్రేయాంసంశ్లాఘునే సంతోషయసి ।
 శ్లాఘుకత్థన ఇత్యస్కాద్ధాతో లఙ్కాదాత్మకేపద మధ్యమపురుషైకవచనం ।
 స్తనబాహుదృష్టిభిరిత్యత్ర మహావిభాషయా ద్వంద్వైక వద్యావవికల్పః న కేవ
 లం లక్ష్యైస్తాభిస్సమం సాపత్న్యకలహభావః పరంతు భగవత్స్తాభిస్సహ
 సంశ్లేషేస్వావయసం శ్లేషఇవ తస్యాంమహతీ ప్రీతిర్వర్ధత ఇతిభావః ॥ ౨౬ ॥

అవ; ఇద్ధంలక్ష్యైస్సపత్నీ సహస్రముక్త్యా పరిచారక వర్గమాహ ॥

త ఇతి ॥

...

...

...

*

మూ॥ తేసాధ్యాస్సన్తిదేవా జననిగుణవపుర్వేష వృత్తస్వ
 యాపైర్భోక్తైర్వానిర్వి శేషాస్సవయస ఇవయే నిత్యని
 ర్దోషగన్ధాః । హేత్రీశ్శ్రీరజ్జ భర్తుస్తవచ పదపరీచార
 వృత్తైస్సదాపి ప్రేమప్రదాణభావా విలహృదయహ
 రాత్కారకై జగర్యభాగాః ॥

౪౭౨

*

వ్యా॥ హేజననిశ్రీః సాధ్యాస్సాన్వ నామకౌదేనాః ద్యోతమానాః
 మోదమానావా నిత్యనిర్దోషగంధాః నిత్యంకాలత్రయేపి నిర్దోషగన్ధాః । నిర్గ
 తావద్యలేశాః । లేశేపిగంధఇత్యమరః । అస్పృష్ట సంసారగంధ ఇత్యర్థః ।

గుణవపుర్వేష వృత్తస్వరూపైః-గుణైరపహత పాపృత్వాదిభిజ్ఞాన శక్త్యైది
 భిశ్చ వపుర్భిర్విగ్రహైః వేషై శృంఖ చక్రాద్యలంకారైః వృత్తైర్నిరంకుశ
 వ్యాపారైః స్వరూపై జ్ఞానానందామలాత్మస్వరూపైః భోగైస్సవిభూతిక
 భగవత్కల్యాణ గుణానుభవైర్వావా శబ్దశ్చార్థః భోగైశ్చేత్యర్థః నిర్విశేషాః
 విశేషరహితాస్తుల్యా ఇత్యర్థః యువాభ్యాం పరస్పరంచేతి శేషః అత ఏవ సవ
 యస ఇవసమానవయస్కా ఇవ సఖాయ ఇవవాయే సంతితేనూరయః । శ్రీ
 రంగభర్తుస్తవచ పదపరీచారవృత్తై శ్రీపాదకైంకర్య కరణాయసదాపి
 సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థాస్వపి, ప్రేమప్రదాణభావా విలహృదయహ
 రాత్కార కైంకర్యభోగాః । ప్రేమప్రీత్యా ప్రదాణేన ద్రవీభూతేన
 భావేనాభిప్రాయేణా వస్థావిశేషేణవా అవిలేనకలిలేన హృదయేన మనసా
 హారాత్కారో యుటిత్యాచరణం యస్య తత్తథోక్తం । తథాభూతం కైంక
 ర్యంపరిచరణమేన భోగోభృతిస్సుఖంవా యేషాంతేతథోక్తాః తథాభూతాభ
 వంతీతిశేషః । భోగస్సుఖేస్త్రాన్యై భృతావిత్యమరః । యద్వా-యేసాధ్యా
 స్సాధ్యనామకా ఇత్యాది పూర్వవిశేష విశిష్టాః ప్రేమప్రదాణభావా విల
 హృదయహారాత్కార కైంకర్యభోగా స్తేనూరయః శ్రీరంగభర్తు స్తవచపద
 పరీచారవృత్తై సంతిత్యన్వయః ॥ ౨౭॥

అవ; అథలక్ష్మ్యై భగవత్స్వరూప నిరూపక ధర్మతామాహ ॥

స్వరూపమితి ॥

మూ॥ స్వరూపం స్వాతంత్ర్యం భగవతత్తదం చంద్రవదనే
 త్వదాశ్లేషోత్కర్షాదభవతి ఖలునిష్కర్షసమయే త్వమా

సీర్వాతశ్శ్రీః కమితురిదమిత్థం త్వవిభవస్తదస్తర్భావా
త్వాన్వనపృథగభిధత్తే శ్రుతిరపి ॥ - ౧౨౮" *

వ్యా॥ హేచంద్రవదనే ఆశ్రితానందనముఖి మాతః । శ్రీఃనిష్కర్ష
సమయే నిర్ణయవేళాయాం భగవత శ్రీమన్నారాయణస్య ఇదంస్వరూపం.
స్వాతన్త్ర్యం నిరంకుశ స్వతంత్రత్వంచ త్వదాశ్లేషోత్కర్షాత్ త్వన్నిత్య
యోగాతిశయాత్ భవతిఖలు, తత్రహేతుమాహ । త్వమాసీరితి । కమితుః
ప్రేయసః త్వమిదమిత్థంత్వ విభవఆసీః ఆయమిశ్వర ఇతీదంత్వవిభవః ఈ
దృశ ఈశ్వర ఇతీత్థన్త్యవిభవః ఉభయమపి త్వమేవాభవః సంతస్త్యాం భగ
వతి దృష్ట్యత్వదాశ్రయ మిశ్వరంనిశ్చిన్వంతి త్వత్పతిత్వ మిశ్వరలక్షణం
జానంతిచేతిభావః । శ్రుతిస్త్యామపి తదంతర్భావాత్ భగవత్స్వరూప నిరూ
పక కోటావంతర్భావాత్ పృథక్భగవతః పృథక్కృత్య నాభిధత్తేనవదత
అభిపూర్వాద్దుధాఞ్ ధారణపోషణయోరిత్యస్మాద్ధాతోజ్ఞాహోత్యాది కా
చ్ఛపఃశ్లోక్లావితిద్విత్యే అభ్యాసహస్వతే, శ్వాభ్యస్తయారాత ఇత్యా
లోపే, దధన్తథోశ్చేతిభిష్చవే అభిధత్త ఇతిరూపమ్ ॥ ౨౮॥

అవ; మంగళమ్భగవాక్ విష్ణు ర్మజ్జశంమధుమాదనః । మంగళంపుం
డరీకాక్షో మంగళంగరుశద్భజః పవిత్రాణాం పవిత్రంయో మంగళానాంచ
మంగళ మితి భగవతి ప్రయుజ్యమానం మంగళ పదం శ్రీసంబద్ధాయుత
మిత్యాహ ॥ తవేతి ॥ *

మూ॥ తవస్వర్భాదీశం స్పృశతికమలే మజ్జశపదంతవేదం
నోపాధేరుపనివతితం శ్రీరసియతం । ప్రసూనం పుష్పన్త్రీ

మపి పరిమళర్ధింజిగిదిషు ర్నచై వంత్యాదేవం స్వదతఇతి
కశ్చిత్కవయతే॥ *
... ..

వ్యా॥ హేకమలే ఈశం స్వామినం తవ స్పర్శాత్ త్వత్సంబంధాత్
మంగళపదం మంగళశబ్దః స్పృశతిబోధయతి; ఇదం ఏతన్మంగళపదం ఉపా
ధేః ప్రయోజకాంతరాత్ తవనోనిపతితం నత్వద్వాచకత్వేన సంబద్ధం । కిం
తుస్వతఏవ తత్రహేతుమాహయతశ్చిరసీతి । యతో హేతోస్త్యం క్రిర్రం
గళమసి । తత్రదృష్టాంతమాహ ప్రనూనమితి । ప్రనూనం పుష్పం పుష్పంతీ
మతిశయితం కుగ్వంతీం పరిమళర్ధిమపి గంధసంపదమపిజిగదిషుః స్వాద్వాంగ
దితుమిచ్ఛుః ఏవంత్యాదేతాదృశగుణయోగాదేవం స్వదతే ఇత్థం హృద్వా
భవతీతి కశ్చిత్కోపి పుమాన్నచ కవయతేన కథయతిహి । చోహ్యర్థః । పు
ష్పతిశయనిరూపణే పరిమళాపేక్షేన పరిమళాతిశయనిరూపణే గుణాంతరా
పేక్షా యథా నాస్తి తథాభగవన్మంగళత్వే క్రిసంబంధోనియామకః నతు
తస్యాస్తత్వే నియామకాంతరాపేక్షేతిభావః ॥

౨౯॥

అవ; సర్వేశ్వరస్య లోకపాలానాంచ లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధవిభవత్వ ము
క్త్యా సర్వేశ్వరం లోకపాలాంశ్చ ప్రతిపాదయన్వేదస్తామేవ ప్రతిపాద
యతీత్యాహ, అపాంగాఇతి ॥

మూ॥ అపాణ్గాభూయామ్నో యదుపరిపరం బ్రహ్మతదభూద
మీ యత్రద్విత్రా స్సచశతమఖాదిస్తదధరాత్ । అత
శ్చీరామ్నాయస్తదుభయముశంస్తాన్వం ప్రణజగౌ ప్రశ
స్తిస్సారాజ్ఞో యదపిచపురీకోశకథనమ్॥

... .. *

వ్యా॥ హేత్రీః తవ భూయాంసో బహుసంఖ్యా అపాంగాః కటా
 త్వాః యదుపరి యస్య వస్తున ఉపరి ప్రసృతా ఇతిశేషః । తద్వస్తుపరమ్భి
 హ్మభూత్ తవభూయః కటాక్షవిషయాభూతం వస్తుపరబ్రహ్మత్వ మగమది
 త్యర్థః; అమీ అపాంగాః యత్రవస్తుని ద్విత్రాద్వైవాత్ర యోవామానం
 యేషాం తే ద్విత్రాః తే ప్రసృతాః సచ తదధరాత్ తతః పరబ్రహ్మణః ఆధ
 రాదర్వాచీనః శతమఖాదిరభూత్ । ఇదముపలక్షణం విధిశివయోరపి తదవ
 రత్వంబోధ్యమ్ “నారాయణాద్భ్రహ్మజాయతే” నారాయణాద్రుద్రోజా
 యతే “క ఇతిబ్రహ్మణోనామ ఈకోహం సర్వదేహీనాం । అవాంతవాంగే
 సంభూతా తస్మాత్కేశవనామవా” నితి బ్రహ్మరూద్రయోరపి భగవత ఉత్ప
 న్నతయా శ్రితి స్సృత్యవగతత్వాత్ । సచేతి శతమఖాద్యపేక్షయా పుం
 లింగనిర్దేశః । అత స్త్వత్కటాక్షలబ్ధ విభవత్త్వైత్తదుభయం పరబ్రహ్మ విధిశివ
 శతమఖాదిరూపం; ఉశక్తకౌమయమానం వఃస్నిత్యర్థః । ఆమ్నాయోవేద
 స్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రవృక్తంగదితవాన్ । ప్రణిపూర్నాత్ గైశబ్ద ఇత్యస్తాద్ధా
 తో ర్లిట్పరస్మైపద ప్రథమపురుషైకవచనం । తథాహి! పురీకోశకథనంపుర్యా
 రాజధాన్యాః కోశస్య ధనసంచయాదేశ్చకథన మతిశయేన వర్ణనం క్రియత
 ఇతి యత్ జనైరితిశేషః । సా రాజ్ఞస్త త్పరిపాలకస్య ప్రభోః ప్రశస్తిః
 ప్రసిద్ధిః॥ అత్ర పురీకోశకథనం రాజ్ఞః ప్రశస్తిరితి సామాన్యనిర్దేశేన పరబ్ర
 హ్మదిపరామ్నాయకృత లక్ష్మీప్రశస్తికథనవిశేషస్య సమర్థనాత్సామాన్యేన
 విశేషసమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసాలంకారః ॥

30॥

అనః; భగవత్స్వరూపం స్వాతంత్ర్యంత్యదాశ్లేషాదితి ప్రాగుక్తం
 సింహవలూకనేన నిరీక్ష్య తథాత్వే పరాధీనత్వమన్యాహితతిశయిత్వం విగు

గత్వంచ ప్రసజ్యేదిత్యాది శంకాం హేతువిశేషేణ దృష్టాంతబలేనచ పరిహరతి॥ స్వతంత్రీతి ॥

*

మూ॥ స్వతశ్చైస్త్వం విష్ణోస్త్వమసి తతఏవైషభగవాన్ స్వదాయ తర్థిత్వేష్య భవదపరాధీనవిభవం । స్వయాదీప్త్యారత్నం భవదపి మహార్జునవిగుణం నకుంత స్వాతస్త్వైమ్భవతిచ నచాన్యాహితగుణమ్॥

...శ్లో॥ *

వా॥ హేతూః త్వం విష్ణోః స్వతస్త్వభావాత్ నిరుపాధికాత్మ స్వరూపస్వభావాదిత్యర్థః । స్వమసి శేషభూతాసి (స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మజ్ఞస్థితం ఆత్మదాస్యం హరేస్సాన్విమ్యం స్వభావంచ నదాస్మరే) త్యాద్యనేక ప్రమాణప్రసిద్ధిః । తత ఏవ స్వత్వాదేవ ఏష భగవాన్ శ్రీరంగరాజః త్వదాయ తర్థిత్వేష్యపరాధీన విభవో భవత్ తథాహి రత్నం మాణిక్యం స్వయాదీప్త్యాస్వకౌంత్యా మహార్జున నిరవధికమూల్యం భవదపి విగుణం గుణహీనం నకుంతస్వాతంత్ర్యం ప్రతిహత స్వాత్కర్షంచ॥ ఆన్యాహితగుణం పరాధీనాతిశయంచ న భవతి తద్వత్త్వత్ప్రియోపి త్వదధీన సంపత్త్వేషి న విగుణో నకుంతస్వాతన్యోనాన్యాహితాతిశయశ్చ భవతీభావః॥

అవ; ఇత్థం అక్షీప్త్యరూపమనుసంధాయ స్వరూపాశ్రితాన్ దివ్యమంగళవిగ్రహాశ్రితాంశ్చ కల్యాణగుణాన్విసత్సుః పరిధమం కీర్తికీశయో స్స ధారణగుణాననుసంధత్తే॥ ప్రశంసేతి ॥

*

మూ॥ ప్రశంసనబలజ్యోతిర్జ్ఞానశ్వరీవిజయప్రధాప్రణతవరణప్రేమక్షేమజ్కురత్వపురస్సరారిః । అపిపరిమళః కాన్తిరావణ్య

మర్చిరితీన్దిరే తవభగవతశ్చైతే సాధారణగుణరా

శయః॥ " ౩౮ " *

వా॥ హేఇందిరే పరమైశ్వర్యప్రదే ! శ్రీః ! ప్రశకనం ప్రకృష్టశక్తిః బలం సర్వజగద్భరణ సామర్థ్యం జ్యోతిస్తేజః జ్ఞానం సర్వదా సర్వవస్తుసాక్షాత్కారః । ఐశ్వరీఈశ్వరత్వం । విజయప్రధా జయశీలత్వ ప్రశస్తీః ప్రణతవరణమాశ్రితవశీకారః । ప్రేమ ఆశ్రితవిషయప్రీతిః తేమజ్జగత్సమాశ్రితేష్టప్రాపకత్వం తదనిష్టనివర్తకత్వంచ పురస్సరాః ప్రధానాని యేషాం తే తథోక్తాః । ఏతే దివ్యాత్మస్వరూపగుణాః । అథ దివ్యమంగళవిగ్రహగుణానాహా ఆపీతి । అపి అపిచేత్యర్థః । నకేవలమాత్మగుణా ఏవసాధారణాః । విగ్రహగుణా అపిచేత్యపిశబ్దార్థః । పరిమళస్సోగంధ్యం కాంతిస్సోందర్యంసాచావయవ శోభాలావణ్యం సముదాయ శోభా అర్చిరౌజ్జ్వల్యం పరప్రకాశకత్వమితి యావత్ ఇత్యేతే ద్వివిధా అపి స్వరూపవిగ్రహాశ్రితగుణరాశయో గుణసమూహస్తవ భగవతశ్చ సాధారణాస్సమానా ఇత్యర్థః । అత్రభగవతో విజయప్రధా శ్రీరామాయణే — (శత్రోంప్రఖ్యాతవీర్యస్యరంజనీయస్యవిక్రమైః) ఇతిరావణవచనాదభివ్యక్తా (సీతాయాస్తువాసిష్టరామాయణే దశకంధరసంహారే విజయప్రధానువ్యక్తా) భగవతః తేమంకరత్వ ముభయవిధమపి సాక్షాదేవ లక్ష్యాస్తి వ్యష్టప్రాపణం సాక్షాత్పరం పరగూపి సంభవతి అనిష్టనివర్తకత్వంతు భగవద్ద్వారేతి బోధ్యమ్॥ ౩౯॥

అవ ; పునస్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ అన్యేపీతి॥ *

మూ॥ అన్యేపియకావనముఖాయువయోస్సమానా శ్రీరజ్జమజ్గళ విజృమ్భణవైజన్తి । తస్మిన్స్వవత్వయిచతస్యపరస్పరేణ సంస్తీర్యదర్పణ ఇవప్రచురంస్వదన్తే॥ " ౪౦ " *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగమంగళ విజృంభణవై జయంతి । శ్రీరంగోత్సవ ప్రకాశనోద్యతకేతో! శ్రీరంగోత్సవవృద్ధికరీత్యర్థః॥ ఆశ్వ ఉక్తగుణవ్యతిరక్తా యావనముఖా యావనాదయః ముఖశబ్దేన సౌకుమార్యానయో గృహ్యంతే । యవయో ర్భగవతః తవచ సమానాస్సాధారణాస్సృతః । తవ గుణా స్తస్మిన్ తస్యగుణా స్త్వయీచ దర్పణ ఇవసంస్తీర్యాభివ్యాప్య పరస్పరేణాన్యోన్యం ప్రచురం ప్రకామం స్వదంతేరస్యాభవంతి స్వద ఆస్వాదన ఇత్యస్తాద్ధాతోర్లడాత్మ నేపద ప్రథమపురుషబహువచనం । భగవాన్ లత్యైమ్ ప్రశక్తనబలాదీనవలోక్య స్వకీయా ఏవై తేగుణా ఇత్యానందమనుభవతీ ఏవం లక్ష్మీరపిభగవతితానుపలక్ష్య స్వకీయా ఏవైత ఇతి సంమోదం భజతఇతివ క్రిభిప్రాయః॥

అనః; ససూభయోస్వరూప రూపగుణసాధారణ్యే సేవకానాం శ్రీశ్రీశపృథగనుభవః కథంఘటత ఇత్యత్రాహ ॥ యవత్వాదావీతి॥ *

మూ॥ యవత్వాదాతు లేప్యపరవశ తాశత్రుశేనునస్థిరత్వాదీన్కృత్వా భగవతిగుణాన్పుం స్త్వసులభాన్ । త్వయీస్త్రీతై వ్వికాంతాన్తగ్దినుపతిపారార్థ్యకరుణాక్షమాదీన్వా భోక్తుంభవతియువయోరాత్మనిభిదా॥ ౫౩౪॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీః యవత్వాదా యావనాదా తులేపి యువయోరితిశేషః । భగవతి హారే ఘంస్త్వసులభాన్ పురుషైకనిష్ఠాన్ అపరవశతాశత్రుశేనునస్థిరత్వాదీన్ అపరవశతాస్వాతంత్ర్యం శత్రుశమనం విరోధనివర్తకత్వం శ్చిరత్వమప్రకంప్యత్వమాదిశ్యేషాంతాన్ గుణాన్కృత్వా భేదకానయసంభాయ త్వయీభవత్యాం స్త్రీతైవ్వికాంతాన్ స్త్రీప్యభావాంతరంగాన్ మునిమ

పతిపారాధ్యకరుణాక్షమాదీన్వా మ్రదిమామృనుహృదయత్వం పతిపారా
 ర్థ్యం భక్తిపారితస్ర్యం కరుణాపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం త్నమా అపరాధస
 హత్వమాదిర్యేషాంతాః. వాశబ్దశ్చర్థః త్నమాదీంశ్చేత్యర్థః । కృత్వాభే
 దకాననుసంధాయ భోక్తుమనుభవేతుం యువయో రాత్తని స్వరూపే విగ్ర
 హేచగ్నిదాభవతి భేదస్సిధ్యతి అనుభవితూణామితీశేషః । యద్యపి మ్రదిమ
 కరుణాక్షమా భగవతోప సమానాః-తథాపి స్వాతంత్ర్యా సమవహితాస్తా
 ఇహావివక్షితాః-భగవతోమ్రదిమాద్యాస్తు నతథావిధా ఇతిభావః ॥ ౩౪॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోస్స్వరూపభేదక గుణాననుసంధాయ రూపభేదక
 గుణాననుసంధతే॥ ఘనేతి॥ *

మూ॥ ఘనకనకద్యుతీ యువదశామపి ముగ్ధదశాం యువ
 తరుణత్వయోరుచితమాభరణాదిపరమ్ । ధ్రువమసమా
 నదేశ వినివేశివిభజ్యహాశా త్వయిచకుశేశయోదరవి
 హారిణినిర్విశసి॥

వ్యా॥ కుశేశదేశేతేత ఇతి కుశేశయంపద్యం । జీవనీయం కుశం విష
 మిత్యమరః ॥ తస్యోదరేగర్భవిహారతీతి కుశేశయోదరవిహారిణి కమలనిలయే
 ఘనకనకద్యుతీ ఘనస్య నీలమేఘస్య కనకస్య సువర్ణస్య ద్యుతీ ఇవద్యుతీ
 యువదశాం యువత్వం ముగ్ధదశాం తారుణ్యమపి యువతరుణత్వయో ర్యువ
 త్వ తారుణ్యయో రుచితం యోగ్యం పరముత్కృష్టం పరస్పరవిలక్షణంవా
 అతఏవా సమానదేశవినివేశి । ఆసమానదేశే పరస్పరభిన్నదేశే దర్శిణి వినివేశ
 శస్సంవేశనం యస్య తత్తతోక్తం అభరణాదిభూషణాది ఆదిశబ్దేన శ్చత్రుపీ
 తాంబరీర్థ్య పుండ్రయజ్ఞోపవీతాది స్తనవసనాంజన హరిద్రాకాశ్మీరమకరి

కౌపత్రాదిచగృహ్యతే । హరా త్వయిచ విభజ్యవిభాజకం కృత్వా నిర్విశనీ
అనుభవసిహరింత్యాంచేతిశేషః । ధ్రువమేతత్సత్యం ఏనం విభాజకధర్తాను
సంధానే యువయోరేభ్యంగహో యువయోరేవ నభవే-తిభాషః । నిరిత్యు
పసర్గాద్విశప్రవేశన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లక్ష్మధ్యమపురుషైకవచనే నిర్విశనీకయా
పమ్॥ ౩౫॥

అవ; క్షీరాబ్ధిసారసమష్టితయా లక్ష్మీవిగ్రహం వర్ణ యిత్వా కల్పిత
తాదేస్తదృజీషతా ముత్ప్రేక్ష్య తథావర్ణనం పయోధేగావిర్భూతస్య అప్రా
కృతస్య లక్ష్మీదవ్యమంగళవిగ్రహస్య నయుక్తమిత్యాహోజ్యమితి॥ ... *

మూ॥ అజ్గ నైమృదుశీతముగ్ధ మధురోదారైర్దుణైర్దుమ్భతఃక్షీ
రాద్భేఃకిమృజీషతాముపగతా మన్యేమహార్హాస్తాః । ఇ
న్దుశికల్పలతా సుధామధుముఖా ఇత్యావిలాంవర్ణనాం
శ్రీరణ్వేశ్వరి శాస్త్రకృత్రిమకథం దివ్యంవపుర్నార్హ తి॥ ... *

న్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరి తే తవాంగం వపుః ఆంగశబ్దేనావయవవా
చినా తత్సముదాయరూపం వపుర్లక్ష్మతే మృదుశీతముగ్ధమధురోదారైః మృ
దుత్వ శీతత్వ ముగ్ధత్వ మధురత్వోదారత్వైః భావప్రధానోయం నిర్దేశః
గుణైర్విగ్రహగుణైః సారభూతైరితిశేషః । గుంభతోగ్రధయతః క్షీరాద్భేస్తవ
త్పితుః ఇందుశ్చన్ద్రైః కల్పలతాసుధామధుముఖాః కల్పలతాసుధేప్రసిద్ధే మధు
సురాకల్పలతా సుధామసూనిముఖమాదిర్యేషాం తేతతోక్తాః తేఋజీష
తాంఅసారతాముపగతాఃకిమిత్యుత్ప్రేక్షా । కింశబ్దస్సంభాషణాయాం తతస్తవ
దవయవ ఋజీషత్వాన్మహార్హా అమూల్యాభవంతీతిశేషః మన్యఇత్యుత్ప్రేక్షా

వ్యంజనం ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణావిలాం కలుషం వర్ణనామత్ప్రేక్షాం ప్రతి
శాంతకృత్రిమకథం అపగతకృత్రిమ ప్రశంసందివ్యమప్రాకృతం వపుర్విగ్రహా
నార్హ తినోచితం భవతి । ఆకృత్రిమస్య లక్ష్మీవిగ్రహప్యకృతిమవస్తుసారత్వో
త్ప్రేక్షణ మయ క్తమితిభావః॥ ... ౩౬॥

అవ ; పునర్విగ్రహమేవ వాగగోచరం వర్ణయితి ప్రణమదితి॥ *

మూ॥ ప్రణమదనువిధితస్స వాసనానమగ్రమగ్ర ప్రణమిపరిచి

చీషా కుఞ్చితమూర్ధ్వకేన । కనకనికషచచ్చచ్చమ్మక

సగ్గమాన ప్రవరమిదముదారం వర్ణవాచామభూమిః॥

౩౭॥

వ్యా॥ అత్ర శ్రీస్తవేతి పదద్వయ మధ్యాహార్యం । హేత్రీః అగ్రే
ఉత్తమాంగే ప్రణమదనువిధితస్స వాసనా నమ్రం ప్రణమతాం సేవకానాం
అనువిధితస్సయా అనువిధానేచ్ఛాయాః వాసనయా పరిచయేన నమ్రమీషద్వి
నతం పార్శ్వకేన పార్శ్వభాగేన ప్రణయిపరిచిచీషాకుంచితం ప్రణయినః ।
ప్రియస్య పరిచిచీషయా పరిచయేచ్ఛయా కుంచితం భయభక్తిభ్యాం హేతు
భ్యాం సంకుచితం కనకనికషచచ్చచ్చంపకస్రక్సమానప్రవరం కనకనికషస్య ఛా
యాయాస్సువర్ణరేఖాయా శ్చఞ్చిత్యాః స్ఫురంత్యాః చంపకస్రజ శ్చంపకమాలి
కాయాశ్చ సమానస్తుల్యః ప్రవరోగోత్రం యస్య తత్తథోక్తంతయోస్సద్భవ
మిత్యర్థం । అనేనాజ్జల్యసాగంధ్యేనూచితే । ఉదారమూర్జితం సర్వాభీష్టప్రదం
వా ఇద మేతదప్రాకృతం తవవక్త్రవపుర్వాచామభూమి రపదం । వాగగో
చరమిత్యర్థః॥ ౩౭॥

32॥

అవ; అశ్రితరక్షానుకూలాధిరాజ్యనూచకా సికావిశేష విశిష్టాంశ్రియ
మనుసంధత్తే॥ ఏకమితి॥ *

మూ॥ ఏకంన్యశ్చ్యనతిక్షమంమమపరశ్చాకుశ్చ్యపాదా
 మ్ముజమ్మధ్యేవిష్టరపుణ్డరీక మభయం విన్యస్యహస్తామ్ము
 జమ్। త్వామ్మ శ్యేమనిషేదుషీం ప్రతికలంకారుణ్యకూల
 జ్క-ష స్సారాపాజ్గ తరజ్గమమ్మమధురమ్మగమ్ముఖమ్మి
 భ్రతీమ్॥

3౮ *

వ్యాః అంబహేత్రీః మమదాసభూతస్యనతిక్షమంప్రణామయోగ్యం ।
 ఏకంపాదాంబుజందక్షిణం న్యంచ్యసింహాసనాదధః ప్రసార్య పర మితరద్వా
 మపాదాంబుజంఅకుంచ్యతిర్యగితిశేషః - అభయమభయనూచకంఅభయదాయ
 వాహస్తాంబుజం। మధ్యేవిష్టరపుండరీకం అసనపద్మమధ్యే। విన్యస్యనిషేదుషీ
 మాసినాం। కారుణ్యకూలంకషస్సారాపాజ్గతరజ్గం । కారుణ్యేనదయయాకూ
 లంకషాపుత్కూతా స్సారావిశాలావపాంగౌ తరంగావివయస్య తత్తథోక్తం
 మధురం ప్రియంభోగ్యంవా । స్వాదుప్రియాతుమధురావిత్యమరః । ముగ్ధం
 సుందరం । ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరిత్యమరః । ముఖమాననంబిభ్రతీంత్యాం
 ప్రతికలంసర్వకాలంపశ్యేమనేవేమహి । విశ్వరక్షణోపయుక్త సింహాసనావ
 స్థితి విశేషఏవతే సంతతసేవనీయస్సంక్రతానామితిభావః॥ ... ౩౯.

అవ; ఇత్థంక్రియం సంసేవ్యసేవాజనితప్రీత్యా తత్పాదౌశరణముపగ
 చ్ఛతి॥ సురభితేతి॥

మూ॥ సురభితనిగమాంతంవన్దిషీ యేన్దిరాయా స్తవకమల
 పలాశప్రక్రియమ్పాదయగ్గమ్ । వహతియదుపమద్వై
 ర్వైజయస్తీహిమామ్భుగి ప్లుతిభిరివనవత్వం కాన్తబా
 హన్తరాశే॥

3౯ *

పద్మే తే ప్రతిబిందుబద్ధకలిక బ్రహ్మాధి విష్ణుమ్భుకై రైశ్వ
 ర్యోద్ధమగద్గదైర శరణమామాలయాలోకితైః ॥ *
 వ్యా॥ హేపద్మే తేతవ । అత్ర యద్యపి యుష్మదస్మదోరామన్త్రి

తం పూర్వమవిద్యమానవదిత్యామన్త్రితస్య అపిద్యమానవద్భావేన త ఇత్యా
 దేహోన సంభవతి । తథాప్యవిద్యమానవద్భావస్యా నిత్యత్వం కాశికాయా
 ముక్తం విద్యమానవచ్ఛేతి ఏ క్తవ్యమితి వార్తికాత్ ॥ యుక్తంచతత్ । అత
 ఏవ భిక్షో తేదయితాస్తి కిం నహినహి ప్రాణప్రియా కుండికేతిమహాకవిప్ర
 యోగః । అత ఏవచశుభకార్యారంభే లక్ష్మీపతేతేంఘ్రియుగళం స్మరామితి
 సర్వవైదికప్రయోగః । యద్వాపద్మేతే పద్మం కమలమితేప్రాప్తే । కమల
 వాసినీత్యర్థః॥ పద్మే లీలారవిందే ఇతాహస్తాభ్యాం ప్రాస్తాః పద్మేతాః తస్యా
 స్సంబుద్ధిర్వా॥ ఆనందాత్మభిః । ఆనంద ఏవాత్మాస్వరూపం యేహంతైరానం
 దరూపై రిత్యర్థః । ఈశ మజ్జనమదక్షిణాలనైః । ఈశస్య హరే ర్మజ్జనేన
 న్యేష్వవిగాహనేన యోమదప్తేక్షీభై ర్మతైరలనైర్మంధరైః - ఆగళప్రేమా
 ర్ద్రైః ఆగళమాకంతం । ప్రేష్ణాప్రీత్యా । ఆర్ద్రైశ్శిశిరైరపి । అపిశ్చార్థః॥ కూల
 ముద్వహకృపా సంస్థావితాస్తాదృశైః కూలముద్వహయా తీరరోధిన్యా
 ఉద్వేలయేత్యర్థః । కృపయా సంస్థావితాః స్నాపితా అస్తాదృశా అకించ
 నాయైస్తైః । ప్రతిబిందుబద్ధ కలికబ్రహ్మాదివిష్కంభకైః ప్రతిబిందు ప్రతికటా
 త్తతేశం బద్ధకలికాః మమాయం కటాత్తలేశోస్తు మమాయ మితి బద్ధకల
 హః బ్రహ్మాదయ ఏవ విష్కంభకా నిర్వాహకా యేహంతైర్విష్కమ్భశబ్దా
 నగగరత్థార్థార్థదండవాచీ । తత్సాదృశ్యా నిర్వాహక సామాన్యేగౌణః
 తద్విష్కంభేగళంన నేత్యమరః॥ ఐశ్వర్యోద్ధమ గద్గదైః ఐశ్వర్యస్య సంప

దః ఉద్గమేనోత్పాదనేన గద్గద్వైరిలాసాతిశయేన స్థితగతిభిరాలోకితైః
కటాక్షైః । భావేక్షః । ఆశరణంరక్షకాంతరశూన్యం మాంపాలయ । పార
క్షణిత్యస్తాదాతో ర్హేతు మతిచేతిణిచిపాతే శ్చాలుగాగ మోవక్తవ్య ఇతి
లుగాగమేపాలయేతి లోక్మధ్యమ పురుషైకవచనమ్ ॥ ౪౧॥

అవః లత్యైస్సోమమార్యమసుసంధతే ॥ పాదేతి॥

మూ॥ పాదారున్తుదమేవపజ్జుజ రజశ్చేటి భృశాలోకితై
రజ్జమానిరథామ్బ సాహసవిధౌ లీలారవిందగ్రహః ।
డోలాతేవనమాలయా హ్రిభుజే హాకష్టశబ్దాస్పదజ్జే
న శ్రీరతికోమలాతనురియం వాచాంవిమర్దక్షమా ॥ ౪౨॥

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీః । పంకజరజః పద్మరేణుః । తే పాదారున్తుద
మేవ । పాదయోః పాదతలయోః పాదశబ్దేన పాదతలే లత్యైతే । అరుం
తుదం కంటక ఇవ మర్తస్పృక్ । అరుంతుదంతు మర్తస్పృగిత్యమరః । చేటి
భృశాలోకితైః । చేటినాం సంతతసహవాసి పరిచారికాణాం భృశాలోకితైః
అధికవీక్షణైః । అంగమ్లానిర్దాత్రతాంతిర్భవతీతి శేషః ॥ అథేతి వాక్యాంత
రారమ్భే ॥ మంగళానంతరారంభ ప్రశ్నకారైన్నిష్ప్రధౌఅథేత్యమరః ।
తే తవలీలారవిందగ్రహః లీలాకమలధారణం । సాహసవిధౌ సాహసకర్త
విధానే । భవతీతి సర్వత్రానుషజ్యతే । తేతవ । హరిభుజే ప్రియవక్షసి ।
భుజశబ్దేన తన్తధ్యం లత్యైతే । వనమాలయా వైజయంత్యా డోలాడోలా
విహరణం హాకష్టశబ్దాస్పదం । హేతి కష్టమితిచ శబ్దౌ ఆస్పదం యస్య తత్క
ర్తభవతి । అతికోమలా అతిసుకుమారా । ఇయం అప్రాకృతాతనుర్విగ్రహః
కేనకేన హేతునా వాచాం స్తుతివచసాం విమర్దక్షమా విమర్దస్య ప్రతిపాద్య

సౌకుమార్యలావణ్యాదియ క్త లక్ష్మీవపుషః పుష్పదామత్వయాపణం తస్య దనుజ
వృషవిషాణోల్లిఖిత కఠినహరివక్షుః పరిష్కరణత్వ కల్పనంచా యు క్తమితి స్వ
స్యాకాండాకులత్వం తతోనింద్యత్వంచేతి బోధ్యం । కఠినతమేపి హరివక్ష
స్యాశ్రితరక్షణచాపల్యా త్సుకుమారాయా అపి శ్రియః స్థితి రుపపన్నై వేతి
మంతవ్యమ్॥ ౪౪॥

అవ ; శ్రియో భగవతాసహసంభోగశృంగారం వర్ణయతి ॥మర్మేతి॥

మూ॥ మర్మస్పృశోరససిరావ్యతివిధ్యవృత్తైః కాంతోపభోగల
లితైర్లులితాజ్గయష్టిః । పుష్పవళివరసికభ్రమరోపభుక్తా
త్వం దేవినిత్య మభినందయ సేముకుందమ్॥

వ్యా॥ హేదేవి । మర్మస్పృశో మర్మస్పర్శనీః । రససిరాః రసనాడిః ।
వ్యతివిధ్యవేధితాః కృత్వా । వృత్తైరుద్భూతైః । కాంతోపభోగలలితైః సం
భోగవిలాసైః । లులితాంగయష్టిః మృదితగాత్రయష్టి స్సృతి రసికభ్రమరోప
భుక్తా । రసికభ్రమరేణ రసాస్యాదన చతురచంచరీకేణోపభుక్తాని పీతరసా ।
పుష్పవళివ స్థితాత్వం ముకుందం శ్రేయాంసం । అభినందయ సే ఆనందయ
సి । నయనహృదయానందకందలితం కరోషీత్యర్థః॥ ॥౪౫॥

అవ; శ్రియో దివ్యాభరణగణయోగకృత కాంతివిశేషమనుసంధత్తే॥

కనకేతి॥

మూ॥ కనకరశనాముక్తాతటజ్జహారలలాటికా మణిసర
తులాకోటిప్రాయై ర్జనార్దనజీవికేప్రకృతిమధురజ్ఞాత్రం
జగత్తిముగ్ధ విభూషణైర్వలయశకలైర్దుగ్ధం పుష్పైశ్చ
కల్పలతాయథా॥ ॥

॥౪౬॥

వ్యా॥ హేజనార్దనజీవికే శ్రీరంగరాజజీవనాపధి । కనకరశనా స్వర్ణ
మేఖలా స్వర్ణసూత్రంవా ముక్తాతాటంకే మాక్తిక కర్ణపత్రే॥ హారో ముక్తా
హారః ॥ లలాటికా కనకమయం మాణిక్యమయంవా తిలకంలలన్తివా । మ
ణిసరా మణిమాలికాః తులాకోటీ మణిమంజీరా । ఏతేప్రపాయాః ప్రధానాని
యేషాంతై ర్ముగ్ధవిభూషణై స్సుందరాభరణైః ప్రకృతిమధురం స్వభావర
మ్యం॥ తేగాత్రం । వలయశకలైశ్చర్మరాఖండైః దుగ్ధంయథాక్షీరమివ । పు
ష్పైః కల్పలతా యథా కల్పవల్లీవ జాగర్తి విశేషేణ ప్రకాశతే ౪౬॥

అవ ; యాపాకారవిభూతిభిశ్చ సదృశీమిత్యుక్తరీత్యా భగవతా పర
మసామ్యాపన్నయాశ్చియః కాస్తుభవైజయంతీ పంచాయథధారణస్య సా
ధారణ్యేపి తేషాం భగవదేకధారణే హేతుముత్పేక్షతే సామాన్యేతి॥ *

మూ॥ సామాన్య భోగ్యమపి కాస్తుభవైజయన్తి పశ్చా
యుధాదిరమణస్త్వయమేవబిభ్రత్ । తద్భారభేదమివ
తేపరిహర్తుకామ శ్శీరజ్గధామ మణిమృజ్జరి గాహతే
త్వామ్॥

అతే ౪౭॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగధామమణిసుంజరి । శ్రీరంగధామ్నా హరే ర్దివ్యవి
మానస్యవా । మణిమంజరిరత్నగుచ్ఛికా రత్నదీపికావా । తస్యాస్సంబుద్ధిః
సామాన్యభోగ్యమపి । యువయోరితిశేషః । సామాన్యేనసాధారణ్యేన । భో
గ్యమపిభూషణతయా ప్రహరణతయాచ ధార్యమపి । కాస్తుభవైజయం తీపం
చాయుధాదికర్తృ ఆదికర్తేన పరశుపరిహూది గృహ్యతే । తద్భారభేదం తద్వ
హనాయాసం । తేతవ । పరిహర్తుకామ ఇవేత్యుత్పేక్షా । స్త్వయమేవబిభ్ర

త్సక్ త్వాంగాహతే సంశ్లిష్యతి । దివ్యాభరణ దివ్యాయుధగణం వహన్ త్రి
యస్తామనుసరతీతి భావః॥ ౪౭॥

అవ ; (రాఘవత్వే భవత్స్వితా రుక్మిణీకృష్ణజన్మని । అన్యేషుచాక
తారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ) త్యుక్తరీత్యా భగవత స్తత్తదవతారానుగుణం
క్రియోనవతారే భగవతే లీలానరోచత ఇత్యాహ॥ యదీతి॥ *

మూ॥ యదిమనుజతిరశ్చాంలీలయాతుల్యవృత్తే రనుజనుర

నురూపా దేవినావాతరిష్యతి । అసరసమభవిష్యన్నర్మ

నాథస్య మాత ర్దరదళ దరవిందోదంతకాంతాయతాక్షి॥ ౪౮॥ *

వ్యా॥ దరదళదరవిందస్య ఈషద్వికసితపుండరీకస్య ఉదంతోవృ
త్తాంతః - తేనగర్భపత్రంలక్ష్మ్యతే తద్వత్కాంతే శోభమానే ఆయతే విశాతే
అక్షిణీయస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః । మాతః జనని లీలయా స్వేచ్ఛయా నతుక
ర్తణా మనుజతిరశ్చాంమనుష్యతిర్యగ్జంతూనాం ఇదముపలక్షణం సురనరతిర్య
క్థావర శరీరచతుర్విధాత్మనామపి తుల్యవృత్తేః । రామకృష్ణ మత్స్యకూర్మ
కుంభామ్రాదిరూపేణ సమానశీలస్య । నాథస్యక్రీరంగరాజస్య । అనుజనుః ప్రత్యవ
తారం । అనురూపాయుక్మిణ్యాదిరూపేణానురూపాకారా ! నావాతరిష్యోయది
నావతరసిచేత్ । నాథస్యతస్యనర్మక్రీడా । క్రీడాభేలాచనర్మ చేత్యమరః॥ అసర
సం విరసం - అభవిష్యత్ । తదవతారానురూప మవతీర్య త్వదభినందనే
సత్యేవ తస్యతన్నర్మప్రీత్యైభవేన్నచేన్నేతిభావః॥ ... ౪౮॥

అవ; సంక్రితార్థంసముద్రమథనాయా సంభజతో భగవతశ్శ్రీమాప
జయనాయ సముద్రాదావిర్భూతానీత్యాహ॥ స్థుతితేతి॥ ... *

మూ॥ స్థలితకటకమాలై వ్యర్థోర్భిరబ్దిమ్మరారే రభగవతిదధి
మాధమ్మధ్నతశ్చాన్తిశాన్తైః । భ్రమదమ్మతతరజ్జావ
ర్తతఃప్రదూరానీ స్థితనయనసుధాభిస్సితచనికేవ॥ *౪౦

వ్యా॥ హేభగవతి పద్మజైశ్చ్యోసంపన్నే । స్థలితాని ప్రతిహతాని కట
కాని వలయాని । మాల్యాని మాలికాశ్చ యేషుతైర్దోర్భిః॥ బాహుభిః॥ అబ్ధిం
క్షీరార్ణవం । దధిమాధుదధీపః॥ ఉపమానార్థేణముల్పిత్యయః । మధ్నతో మధ
మధనంకుర్వతః । అమృతార్థమితిభావః । మురారేర్తాధవస్య । శ్రాంతిశాన్త్యై
శ్రమాపనయనాయ । స్థితనయనసుధాభిః । స్థితంమందహాసః । నయనాన్య
వలోకితాని లక్ష్యంతే । తాన్యేవసుధాస్తాభిస్సంచతీసతీ । చంద్రికేవ । భ్ర
మదమ్మతతరంగావర్తతః - భ్రమతాముల్లేలానాం - అమృతతరంగాణాం
సుధావీచీనాం । అవర్తతోవలయాత్ । తత్సారతయేతిభావః । తదుక్తంత్ర
వత్సాంకమిశ్రైః (ఉదధిగ మందరాద్రిమణిమందన లబ్ధపయో మధురరసేంది
రాహ్వామధ సుందరదోః పరిఘమితి) ప్రదూరానీః ఆవిర్భూతాని । యథా
జగత్సుధాభిస్సించతి చంద్రికా పయోధేరావిర్భవతి తథాభగవంతస్థితనయన
సుధాభిఃసించతీపయః పయోధ్యుల్లకత్సుధాతరంగా వర్తత్వమావిర్భూతా
నీతిభావః॥ ॥౪౧॥

అవ; భగవత్క్షమాయాఅపి లక్ష్మీక్షమామతిశయితామదాహృత్యసా
మహాపరాధినోఽస్తానానందయత్విత్యాశాస్తే॥ మాతరితి॥ *

మూ॥ మాతరైర్ధిలిరాక్షసీ స్వయితదై వార్ద్రాపరాధా స్వ
యా రక్షన్త్యా పవనాత్తజ్జాల్లఘుతరా రామస్యగోష్ఠీకృ

తా । కాకంతచ్చ విభీషణమృరణమిత్యక్తిక్షమారక్షత

స్సానస్సన్త్ర మహాగసస్సుఖయతు త్వాన్తి నైవాక స్సకీః *

వ్యా॥ హేమాతః । నిరుపాధికజనని । మైథిలి కృపైకమూర్తి తయా
 సీతావతారం కుర్వాణే శ్రీరంగేశ్వరి త్వయిత్వద్విషయే । తదైవ హనుమదా
 గమనా వ్యవహిత పూర్వసమయ ఏవ । రావణస్య తదానీమేవ నాశాదితి
 భావః । తద్దేవేతిపాఠే తదైవ రామరాహిత్యేనేత్యర్థః । రావణజీవనదశా
 యాం యథా తదైవ తన్నాశదశాయా మసీతివార్థః । ఆర్ద్రాపరాధాః రావ
 ణనాశా పరిజ్ఞానాదసూమదాగమనపర్యంత మవిరతాపరాధాః । రాక్షసీకే
 కాక్ష్యాదికాః । పననాత్మజాత్ తిర్యగుమ్భతా తస్వతో । మర్కటాత్
 రక్షంత్యాపాలయంత్యా ఏతేన బుద్ధిశూన్యత్వం దుస్సాధత్వంచ న్యంజితం
 కాకంకాకాసురం । తం * విభీషణస్తు ధర్మాత్తానతురాక్షసచేష్టిత ఇతిప్ర
 సిద్ధం విభీషణంచ శరణమిత్యక్తిక్షమా । శ్రీక లోకాన్ సంపరిక్ర
 మ్యతమేవశరణంగతః । త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చ దారాంశ్చరాఘవం శరణంగత
 ఇతి శరణవరణోక్తిక్షమా । రక్షతః పాలయతః । ఉభయోశ్చగణవ
 రణం రక్షణనిమిత్తం నూచితం “నధ్యం ప్రపన్నం నప్రతిప్రయచ్ఛంతీని శ్రు
 తేః” రామస్యత్వత్ప్రియస్య । గోష్ఠీపరిపత్ । లఘుతరా లఘీయసీ । కృతా
 రామో లఘూకృత ఇతివక్తవ్యేగోష్ఠ్యాంతదుక్తి రపచారభియా । రామస్య
 గుణపరిషద్వా । మందబుద్ధేర్దుస్సాధా నిర్నిమిత్తమార్ద్రాపరాధ రక్షణకీల
 యా త్వయీనిమిత్తమపేక్ష్య రక్షతో రామస్య గుణగోష్ఠీలఘూకరణం యు
 క్తమితి తాత్పర్యం । సాఆర్ద్రాపరాధసహత్వయాపేణ ప్రసిద్ధా । ఆకస్మికీ
 నిర్హేతుకా । తవ త్వాన్తిః । సాన్ద్రమహాగసః నిరన్తర మహాపరాధానస్మాత్ ।

సుఖయతు సుఖినః కఠోతు సా తు మైవాస్మాక మాశ్వాస హేతురితి భావః ।
 అత్ర కేచిత్ । ప్రణిపాతప్రసన్నాహి మైథిలీజనకౌత్మజేతి శ్రీరామాయణవ
 చనేన లక్ష్మీక్షమాయాఅపి ప్రణిపాత హేతుకత్వప్రతీతే రాకస్థికత్వం నా
 స్తీతివదంతి । తదాపాతప్రతీతి విలసితం ॥ తథాహి । కల్యాణస్వప్న దర్శి
 న్యాత్రిజటయా మైథిల్యాశ్శ్రేయసి కాలస్సమాగతస్తదేనాంమాపీడయత
 ప్రత్యుతశరణం గచ్ఛత రావణే హతేపి యుష్టాని యంరక్షిప్యతీత్యుక్త్వా మ
 హాపరాధకారిణీ రస్తాకాకథం రక్షిప్యతీతి తదాశంకాం ప్రణిపాత ప్రసన్నా
 హి మైథిలీత్యైచిత్యాస్త్విబుద్ధ్యేవ పరిహృతవతీ నతు ప్రణిపాత ప్రసన్నతా
 మైథిలీధర్మః॥ అతఏవ రావణవధానంతరమపి ద్వధాపరిజ్ఞానే న హింసమా
 నా రాక్షసీర్హన్యుమతోరక్షితవతీ । అత ఏవ స్వవిషయే మహాపరాధం కా
 కాసురం విముఖపతితం భగవత్పాదారవిందయోగ్యోజితవతీ । అతస్సానూ
 క్తమేవ త్వాన్తిస్తవాక స్తికీతి । ఏతచ్ఛాకాపరిహారావస్తదుక్త శ్రీగుణసుధా
 సారలహరీ స్తోత్రేప్రదర్శితౌ । తవ త్వాంతం భట్టారకగురురవాదీ త్వనుతా
 వకస్తాయుర్భూతామిహ జనని కేచిజ్జడధియః । ప్రసన్నాహీత్యుక్తేః ప్రణిపత
 నతో మైథిలసుతా సహేతుస్సావిస్యాదితి జగదురాపాతమతితః॥ స్వబుద్ధ్యై
 వప్రాక్తం ప్రణతసుముఖీతి త్రిజటయానచైతద్ధర్మస్తే నిశినదళశేత్రప్రియతమే!
 యదేకాక్షీప్రఖ్యాయత బహుళహింసానవధికప్రస్పదార్ద్రాగస్కాః పచనే
 తనయా ద్రక్షితవతీతి॥

౭౦

అవ; అస్తాకంభగవదుద్దేశ్యత్వం త్వత్సంబంధనిబంధనం । అతస్తద్ధర్మస
 తదాశ్రయణతత్కైంకర్యకరణ తజ్జనితానంద బాష్పాదీన్యస్తాకముపపద్యంత
 ఇత్యాహ॥ మాతరితి॥

మూ॥ మాతర్లక్ష్మీయదైవ మైథిలజనస్తే నాధ్వనాతేవయం
 త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైర్భావైరిహముత్రచ ।
 జామాతాదయితస్తవేతి భవతీ సమృద్ధదృష్ట్యాహరిమ్ప
 శ్యేమప్రియామయామచపరీచారాన్ప్రసృష్యేమచ॥౨౫॥

వ్యా॥ మాతః జనని । తే తవ । మైథిలజనః యథాస్థియైతిశేషః ।
 తేనాధ్వనామాగ్ధేణ । తద్వదైత్యర్థః । వయమపిస్తీయా ఇత్యర్థః । తతః కిమి
 త్యత్రాహత్వదితి । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యైకరసాభి
 మానసుభగైః । త్వద్దాస్యైత్యత్యైకంకర్యే । ఏకరసో ముఖ్యప్రీతిః । త్వదభి
 మానేన భగవత్కైకంకర్యేపి త్వత్కైకంకర్యబుద్ధ్యైత్యర్థః । సుభగైశ్శోభనైః
 భావైరభిప్రాయైః । జామాతేతి జనక శ్రీవిష్ణుచిత్తయో రితశేషః । మైథిల
 జనాభిప్రాయేణ జనకోక్తిః । అస్మదభిప్రాయేణ శ్రీవిష్ణుచిత్తోక్తిః । తవ దయ
 తైతి । భవతీ సంబంధదృష్ట్యా భవత్యా సంబంధజ్ఞానేన భూసత్తాయామితి
 ధాతోః లటశ్శత్యశానచావితి శత్రాదేశే ఉగితశ్చేతి జీపి భవతీతి యాపం
 హరిం శ్రీరామం శ్రీరంగనాయకంచ । ఇహ ముత్రచ లీలావిభూతౌ నిత్య
 విభూతౌచ । పశ్యేమసదాదర్శిణోభవేమ । ప్రతియామశరణం గచ్ఛేమ । పరీ
 చారాన్ కింకిరవృత్తిః । యామభజేమచ । ప్రహృష్యేమ ప్రకృష్టానంద
 భావా భవేమ । మైథిలజనః స్వప్రభుజనకజామాతేతి తవ ప్రియైశ్చిత్ర శ్రీరా
 మం యథోపచరంతి తథా ప్రపన్న జనకూటస్థత్వత్ప్రియ విష్ణుచిత్త జామాతేతి
 త్వత్ప్రియైశ్చిత్ర శ్రీరంగరాజం వయ ముపచరామ ఇతిభావః ॥ ౨౫॥

అప; చంద్రమామనసోజాత ఇత్యుక్తరీత్యా శీతాశయేపి భగవతి యా
 వత్కాలసువిచ్ఛిన్నమహాపరాధా నస్తానవలోక్య మనాజ్ఞేగ్రహాభిముఖం

మనః కుగ్వశిసతి తదనుచితమితి తం తతః కర్మణోనివర్త్య వాత్సల్యాతిశ
యాత్వమస్తాంతస్వజనమసీత్యాహ॥ పితేతి॥ *

మూ॥ పితేవత్వత్ప్రియాన్జనని పరిపూర్ణాగసిజనే హితస్యో
తోవృత్త్యా భవతిచ కదాచిత్కలుషధీః । కిమేతన్ని
ర్దోషః కథహ జగతీతి త్వముచితైరుపాయై ర్విస్మర్య
స్వజనయసి మాతాతదసినః ॥

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః । త్వత్ప్రియా తవప్రియః శ్రీరంగరాజః ।
పరిపూర్ణాగసి సంపూర్ణాపరాధే । జనే చేతనవర్గే పితేవ పుత్రఇతిశేషః । హిత
స్యోతోవృత్త్యా తత్కాలాప్రియం పథ్యపర్యవసాయిచ హితం తదేవప్రాతః
ప్రవాహః । తత్రవృత్త్యావర్తనేన హితైకపరత్వాదిత్యర్థః । యాచితోపి సదా
మర్త్యై ర్నాహితంకారయేద్ధరిత్యుక్తః । కదాచిత్కదాపి । సంతతిమను
కులవీవసక్ మహాపరాధదర్శనేన కదాపి । సమయే కలుషధీః కుపితమనాః
భవతిచ భవత్యపి నతు కుపితమనస్త్యం తస్య నైజమితిభావః । తద్దర్శిన్యా
శ్చియోవ్యాపారమాహ కిమేతదితి । ఏతత్ ఇదం కాలుష్యం కిం కింనిబం
ధనమ్ అనుచితమిత్యర్థః । అనుచితత్వముపసాదయతి నిర్దోషఇతి । ఇహదో
షైకాశ్రయే జగతీతిలావిభూతౌ । నిర్దోషః కః । నశోపీత్యర్థః । ఏతద్విభూ
తీసంబంధేన హేయప్రతిభటస్య తవాపి దోషఃప్రసజ్యేదితిభావః । తో దోష
దర్శనేన తవమనః కాలుష్యం నయుక్తమిత్యేవం ప్రకారేణ ఉచితైరపరాధ
క్షమాపణయోగైః ఉపాయైరాలోకాలాపనీపీశ్లథనాదిభిః విస్తార్య తస్య
దోషాదర్శిత్యపాపాద్యనః అస్తాన్ స్వజనయసి భగవతస్స్వత్వాభిమాన గో

చరాణ్ కరోషి; తత్ తస్మాత్కారణాత్ ప్రియైకపరతయేత్యర్థః। త్వం మా
తానిపితుర్హి తపరత్వం మాతుః ప్రియపరత్వంచ సుప్రసిద్ధం యువయో ర్దృష్ట
మితిభావః ॥

॥౧౭౨॥

అవ; పరిత్రాణాయ సాఘానాం వినాశాయచమస్కృతాం । ధర్మ
సంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే॥ అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషా
నపాయినీతి ప్రమాణద్వయో క్తప్రకారేణ సంశ్రితరక్షణాయ శ్రీశ్రీశౌకృపా
స్వాతంత్ర్యాభ్యాం హేతుభ్యాం లీలావిభూతావతీర్య సుకుమారవపుర్ణపన
విరహాన్లేశానికమనుభూతవన్తా; అత స్తత్కృపాస్వాతంత్ర్యేగ్రిధిగతి తద్విగ్రహ
క్రమేనసారవశ్యాదాహ॥ నేతురితి॥

*

మూ॥ నేతుర్నిత్యసహాయినీ జననినస్త్రాతుంత్యమత్రాగతా

లోకేత్వన్తహిమావబోధబధిరే ప్రాప్తావిమర్దంబహు ।

క్లిష్టశ్రావసుమాలతీమృదుపదం విశ్లిష్యవాసోననే జా

తోధిక్కరుణాన్ధిగస్తు యువయో స్వాతంత్ర్యమిత్య

జుశమ్ ॥

॥౧౭౩॥

*

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః । నేతుర్నాయకస్య । నిత్య సహాయినీత్వం నః
అస్తానకించనాన్ త్వత్సలాసన్నిహితాన్వాత్రాతుంరక్షితుం । త్వన్తహిమా
నబోధబధిరేత్వద్వైభవజ్ఞానశూన్యే । అత్ర లోకే లీలావిభూతా । అగతా
సమవతీర్ణాసతీ । బహుఅధికం । విమర్దమాయాసం । ప్రాప్తాగతవతీ। ఆయాస
ప్రాప్తిముపసాదయతి క్లిష్టమితి । మాలతీమృదుజాతికుసుమ సుకుమారం। పదం
పదద్వయం । గ్రావసుపాషాణేషు । క్లిష్టం కేశంప్రాప్తవత్ వనేవిశ్లిష్య విర

హం ప్రాప్యవాసోజాతః వర్తనంజాతం । నిత్యసాయినో ద్యువయోః పృథ-
గ్వర్తనం జాతం । అత్యజ్కుశామమర్యాదాం । విగ్రహసాకుమార్య విరో-
ధినం । యువయోః కరుణాంప్రతి । ధిగస్తు నిందాభవతు । అత్యంకుశంపూర్వ
వదగ్ధః । స్వాతంత్ర్యంచ ప్రతి । ధిగస్తు నిందాభవతు । తదుభయప్రయుక్తత్వా
ద్యువయోరేతాదృశ క్లేశ స్వేతిభావః సుకుమారభగవద్వివ్యమంగళవిగ్రహ ప్రే-
మపారవశ్యాత్ ధిక్కురుణాం దిక్స్వితంత్యమితి స్తోతు తదుభయనిందా-
యుక్తేవేత మంతన్యమ్ ॥

॥౧౩॥

అవ; సంశ్రితరక్షణోపయుక్తం శ్రియస్సాస్వధీనపతికాత్యమాహాధీతి ॥

మూ॥ అధిశయితవానబ్ధింనాథో మమన్ధబబన్ధతంహారధనుర
సోవల్లభజ్జబభజ్జచమైధిలి । అపిదశముఖిం లూత్వార
క్షుః కబన్ధమనర్తయత్కిమివనపతిః కర్తాత్వచ్చాటుచు
ఞ్చుమనోరథః ॥

~ * ~

వ్యా ॥ హేమైధిలి నీతావతారాభేదానుసంధానేన శ్రీరంగసాయ
క్యాః మైధిలీతి సంబోధనం అసానాధస్తృప్తియః । త్వచ్చాటుచుంచుమ
నోరథస్సన్ త్వచ్చాటునాత్వప్తియాచరణేన విత్తసంపన్నో మనోరథో య
స్య సతథోక్తస్య । తేన విత్తశ్చుంచుచ్ఛణపావితచుంచుప్రిత్యయః । అబ్ధి
మధిఅబ్దా । అధిశీజ్ స్థానాం కర్తృతి సప్తమ్యరేన్వితీయా । శయితవాక్
శయనం కృతవాక్ । త్వజ్జననభవన ప్రీత్యేతిభావః తమబ్ధిం మమన్ధమధితవాక్ ।
బబన్ధచనేతునా బద్ధవాంశ్చ । హారధనుశ్శివకోడండం । చల్లీధంజంవల్లీమివ ।
ఉపమానార్థే ణముల్పిత్యయః । బధంజచ భంగంకృతవాంశ్చ । దశముఖిం

దశానాం ముఖానాం సమాహారం దశాపి ముఖానీత్యర్థః । లూత్వాభిత్వా
 రక్షకబంధం రావణశరీరం । అనర్తయదపి నర్తయితవాంశ్చ । అపిశ్చార్థః ।
 రణరంగఇతిశేషః, సర్వత్రత్వల్లాభాయేతియోజ్యం; అభిశయన తన్నధన హర
 ధనుర్భంజనాబ్ధిబంధనరక్షః కబంధనర్తనానాం క్రమేణ వక్తవ్యత్వేపి అత్యం
 తభక్తియుక్తానాం నైవశాస్త్రం నచ క్రమఇతి ప్రమాణానుసారేణ భక్త్యతి
 శయాదత్రక్రమోనానుసంహితః । నపరమిదమీవ । కింత్వశక్యమపికుర్యాది
 త్యాహాకిమిజేతి । పతిస్త్వత్ప్రియః । కిమివనకర్తాకింనానకుర్యాత్ । ఇవశబ్దో
 వార్థః । అఘటితం సర్వమపి కుర్యాదేవేత్యర్థః । అతఏవోక్తంహనుమతా ।
 యదిరామస్సముద్రాంతాంమేదినీం పరివర్తయేత్ । అస్యాహేతోర్వికాలా
 త్మ్యాయుక్తమిత్యేవమేమతిరితికర్తేతిడుక్యభోకరణ ఇతిధాతోఃకర్తరిలుట్॥

అవతా; భగవత స్సర్వప్రకారవిభవోపి లక్ష్మీవిలాసలవానుభవేన
 పర్యాప్తఇత్యాహ॥ దశశతేతి॥ *

మూ॥ దశశతపాణిపాదవదనాక్షిముఖైరఖిలైరపినిజవైశ్వ
 రూప్యవిభవైరనురూపగుణైః । అవతరణైరతైశ్చరస
 యస్కమితాకమలేక్వచ నహివిభ్రమభ్రమిముఖే విని
 మజతితే॥

వ్యా॥ హేకమలే తే తవ । కమితానాయకోహరిః । సహస్రశీర్షాపు
 రుషః । అనంతబాహూదరచక్రనేత్ర మితిశ్రుతిస్సృత్యుక్తిప్రకారేణ దశ
 శతాని సహస్రసంఖ్యాః । పాణియోహస్తాః । పాదాశ్చరణాః । వదనాని
 ముఖాని । అక్షీణినయనాని । ముఖాన్యాదీని । యేషాంతైస్తథోక్తైః । అను

రూపగుణైఃత్వద్గుణానురూపైః | అఖిలైరన్యూనైః | నిజవైశ్వరూప్యవిభవైః |
 నిజంస్వకీయంనిత్యంవా | నిజంనిత్యేస్వకేతిష్విత్వమరః | విశ్వరూపమేవ
 వైశ్వరూప్యం | విశ్వరూపసంబంధివా | తస్యవిభవై రతిశయైరపి | అపిశాన్తి
 ర్థః - అత్రే సద్భిన్నైరై వైశ్వరూప్యవిభవ భిన్నై రిత్యర్థః | అవతరణైర్వా
 నుదేవాదిచాతుర్వా ర్విహవిరించిగీశమధ్యవర్తివిష్ణూపేంద్ర మత్స్యకూ
 ర్మాదిరూపైశ్చ రసయక్ అనుభవక్ త్వద్విభవమితిశేషః | క్వచనచక్వా
 పిసముద్రే | తుషారవదేకదేశఇత్యర్థః || విభవభ్రమిముఖే విలాసావర్తగహ్వా
 రే విశణిమజ్జతి నిమగ్నో భవతి | సత్యేకదేశమప్రిప్రయాతీత్యర్థః | నిపూర్వా
 ట్టుమస్తోషుద్ధావిత్యస్మాద్ధాతోస్సస్యజత్వేనదత్వేశ్చత్వే వినిమజ్జతీతి రూ
 పమ్ ||

||గీగీ||

అవ; శ్రీయోదుగ్ధార్ణవ పరమపద శ్రీరంగేశు నిత్యవాసే హేతు
 మాహ || జననేతి || *

మూ||జననభవనప్రీత్యాదుగ్ధార్ణవంబహుమన్యసే జననిదయిత
 ప్రేష్ణాపుష్టాసి తత్పరమమృదమ్ | ఉదధిపరమవ్యో
 మ్నోర్విస్తృత్యమాదృశరక్షణ క్షమమితిధియాభూయ
 శ్శ్రీరజ్గఢామనిమోదసే ||

||గీగీ|| *

వ్యా|| హేజనని శ్రీరంగేశ్వరి | జననభవనప్రీత్యా జన్మగృహప్రణ
 యేన | దుగ్ధార్ణవం క్షీరాబ్ధిం | బహుమన్యసేమానయసి | తత్రవాసం విధ
 త్సిత్యర్థః | బహుపూర్వాద్దివాదిపరితాన్మనుఅనబోధన ఇతిధాతోర్దివాది
 భ్యశ్శ్చన్నిత్యన్ప్రత్యయే బహుమన్య సఇతి లక్ష్మణ్యమపురుషైకవచనం |
 తత్ ప్రసిద్ధం | తద్విష్ణోః పరమంపదమితి | వేదాంతవిదితం | పరమంపదం
 పరమవ్యోమదయిత | ప్రేష్ణా ప్రీయప్రీత్యాప్రియగృహ ప్రీత్యేత్యర్థః | పు
 ష్టాసిపోషయసి | తత్రసాన్నిధ్యంకురుష ఇత్యర్థః | పుషపుష్టావితీ ధాతో

స్తై పదపరితాత్ శ్వాప్రత్యయే పుష్టానీతి రూపం । ఉదధిపరమ వ్యోమో
 దుగ్ధారవపరమపదయోః । విస్తృత్యవిస్తరణంకృత్వా । తత్రస్థానాని
 త్యసన్నిహితేయమితి బుద్ధిముత్పాద్యేత్యర్థః । అధీగర్థదయేశాంకన్యనీతి కర్మ
 జ్ఞాపప్తీ । మాదృశరిక్షణక్షమమితిధియా మాదృశాకించన పాలన యోగ్య
 మితిబుద్ధ్యా । ధూయఃపునరతిశయేనవా । శ్రీరంగధామని శ్రీరంగేనగరే దివ్య
 విమానేవా । మోదసేమోదంభజసి । అత్రనగ్ధార్ణం బహుమన్యసే పరమప
 దం పుష్టానీత్యుక్త్యా శ్రీరంగధామని మోదస ఇత్యానందభజనోక్త్యా సం
 శ్రితరక్షణోపయుక్తత్వేన శ్రీరంగధామ్న స్తుదుభయతోప్యానందావహత్వ
 వ్యతిరేకో వ్యజ్యత ఇతి వ్యతిరేకాలంకారధ్వనిర్వాక్యగతోద్రష్టవ్యః॥ ౧౬॥

అవ; అర్చావతారవిషయే మయాప్యదేశతస్తవ । ఉక్తగుణానశ
 క్యంతే వస్తుంవర్షశతైరపీత్యుక్తప్రకారేణ సర్వావతారాపేక్షయాశ్రియః
 శ్రీరంగధామన్యర్చావతారే సర్వగుణానామతీతయితత్వమాహ ॥ అవుదా
 ర్యేతి॥ ॥౧౬॥

మూ॥ జౌదార్యకారుణిక తాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషుసర్వ
 మతిశాయితమతఃప్రమాతః । శ్రీరంగధామ్నియదుతాన్యదు
 దాహరన్తి నీతావతారముఖమేతదముష్యయోగ్యమ్॥ ౧౭॥

వ్యా॥ హేమాతః శ్రీరంగేశ్వరి । జౌదార్యకారుణిక తాశ్రితవత్సల
 త్వపూర్వేషు .. జౌదార్యం - స్వార్థనైరపేక్ష్యేణపరేష్టప్రాపకత్వం. కారుణికతా
 పరదుఃఖా సహిష్ణుత్వం. తాశ్రితవత్సలత్వ మాశ్రితదోషభోగ్య
 త్వం. తానిపూర్వాణి ప్రధానాని యేషాం తేషుగుణేష్యితిశేషః సర్వంగుణ
 జాతం శ్రీరంగధామ్ని శ్రీరంగనగరే దివ్యవిమానేవా । అత్రత్వదీయార్చావ
 తారే । అతిశాయితం అతిశయంప్రాప్తంమాతర్హేధిత్యాదినా నీతావతా
 రే క్షమాదయాద్యతిశయవర్ణనాదత్ర కథం తతోప్యతిశయఇత్యత్రాహయ

చుతేత్యాదినా । అన్యత్ ఆర్చావతారాదితరత్ । సీతావతారముఖం సీతా
వతార ప్రభృత్యవతారం । అతిశయిత గుణముదాహరంతీతి యదేతత్ అము
ష్యా ర్చావతార సయోగ్యం అభ్యాసః । సర్వావతారేషు కారుణ్యాదిగుణవ్య
సనేన సర్వగుణాతిశయవానయమర్చావతారః పరిణత ఇతిభావః॥ ॥౧౭॥

అవ ; శ్రీయోవాఙ్మనసాగోచరమాదార్యం వర్ణయత్యైశ్వర్యమితి॥ *
మూ॥ ఐశ్వర్యమక్షరగతిం పరమంపదంవా కస్తేచిదజ్జలి
భరంసహతేవీర్య । అస్తేనకిచ్చిదుచితం కృతమిత్యధాం
బ త్వంలజ్జసేకధయకోయముదారభావః॥ . . ౨౮॥

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి! అంజలిపరం । అంజలిరేవకరతలయగ
ళయోజనమేవభరం । త్వదభిప్రాయేణ గురుతరభారం వహతే । సతుతదధిక
తయాత్రకించిదస్తీతిభావః॥ కస్తేచిత్ కులగోత్రవృత్తి శూన్యాయజంతవే ।
ఐశ్వర్యమైహతాకికంచ । అక్షరగతిం కైవల్యం । పరమంపదం పరమపురు
షార్థలక్షణ భగవత్కైంకర్యంవా । వాశబ్దశ్చార్థః కైంకర్యఞ్చేత్యర్థః । అథ
కారేన్నియతే । ప్రశ్నకారేన్నియస్యతో అథేత్యమరః॥ వీర్యదత్వా । ఆ
స్తే అంజలిభరవాహినే । ఉచితం తద్భారవహనానుగుణం । కించిత్కైమపి ।
నకృతమితి నోపకృతమితి త్వం లజ్జసే వ్రీడావినమ్రపదనాసి! ఓలజ్జీవ్రీడ ఇతథా
తొర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవేచనం । ఆయముదారభావః కఃలోకవిల
క్షణోవాచామగోచరవైభవశ్చేత్యర్థః॥ ॥౧౮॥

అవ ; ఇతఃపరంశ్లోకద్వయేన స్వనైచ్యమనుసంధత్తే॥ జ్ఞానేతి॥ *

మూ॥ జ్ఞానక్రియాభజనసమ్పదకిచ్చినోహమిచ్ఛాధికారశేక
నానుశయానభిజ్ఞః । ఆగ్రంసిదేవియునయోరపి దుస్స
హాని బధ్నామి మూర్ఖచరితస్తవదుర్భరోస్తి॥ . . ౨౯॥

వ్యా॥ హే దేవి । అర్థసమగ్ధోవిద్వానిత్యుక్తేచ్ఛాధి కారశకనానుశయా
 నభిజ్ఞః । ఇచ్ఛాపురుషార్థస్పృహః । అధికారేనియోజ్యత్వం శకనంకర్మాను
 ష్టానసామర్థ్యం । అనుశయో విహితాకరణకృతానుతాపః । తేషామనభిజ్ఞః॥
 ఆతఏవజ్ఞానక్రియాభజనసంపదకించనః । జ్ఞానం జ్ఞానయోగః । క్రియాకర్మ
 యోగః । భజనేభక్తిప్రపత్తి । తాఏవసంపదేశర్యం । తేనాకించనోదరిద్యో
 మాం । యువయోరపిఅపరాధైశోపహారయోర్భవతోరపి । దుస్సహానిసోధు
 మశక్యోని । ఆగాంసీభగవదపచార భాగవతాపచారా ౭ సహ్యపచార రూ
 పాణి । బధ్నామి సమూహరూపేణర్జునం దినోమి । న కేవలం తద్విషయాను
 కూల్యోభానః ప్రాతికూల పరిపూర్ణశ్చస్త్రీత్యాశయః । తతః కిమిత్యత్రా
 మామూలేతి । మూర్ఖచరితో బాలిశవ్యాపారః । ఇదంహేతు గర్భవిశే
 పణం మూర్ఖచరితత్వాదహం వాత్సల్యాతీతయభాజోపితవ । దుర్భరోస్మి
 సోధుమశక్యోభవామి । రక్షణవిషయో నాస్తీత్యర్థః॥ గణ॥

అవ ; ఉక్తంనైచ్యమపిపూర్వాచార్య నైచ్యాను కరణమాత్రం నమ
 నఃపూర్వకం తతోనిర్హేతుకృపయైవత్వంశరణమసీత్యాహేతీతి॥ *

నూ॥ ఇత్యుక్తికై తవశతేన విడమ్బయామి తానమ్బ సత్యవ
 చసంపురుషాన్పురాణాన్ । యద్వానమే భుజబలంతవపా
 దపద్మ లాభేత్వమేవశరణం విధితంకృతాసి॥ ౧౦౦

హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి । ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణ ఏతత్సజాతీయత
 యావా । ఉక్తికై తవశతేన కపటనైచ్యవచన సహానేణ । తాభగవన్ని
 హేతుకకటాక్షైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానతయా ప్రసిద్ధాన్ సత్యవచసో యథార్థ
 వాచఃప్రామాణికానిత్యర్థఃపురాణాన్ పూర్వాచార్యాన్ సరాంకుశపరకాల

యామున యతినరాదీక : విడంబయామ్యనుకరోమి । నధర్మనిష్ఠోస్త్తి, మనో
వాక్కాయైః, సత్కర్మనై, నకిలకించన సంచినోమిత్యాదితన్నైచ్చాను
సంధానవదహమపి నైచ్చానుసంధానం కరోమిత్యర్థః । పరాంకుశాదినైచ్చాను
సదానం భాషాంతరత్వాన్ననూచితం తన్నైచ్చానుకరణమాప్రేణ మదక్షణం
కార్యమిత్యాశయః । రక్షణేహేత్వంతరమాహయద్వేతి । యద్వానోచేత్ ।
తవపాదపద్మలాభే త్వచ్చరణారవిందసంప్రాప్తా । మేభుజబలంన॥ మత్సమర్థ్య
సాధ్యంకించిదపినాస్తి । కింతువిదితఃత్వన్నిర్హేతుకకృపయా ఈశేశితవ్యసంబం
ధాదనిదం ప్రథమాదపీత్యుక్తనిరుపాధికే శేశితవ్యసంబంధనియతేర్వా । త్వమే
వశరణముపాయః । కృతాసి । విధితఃకుతోపీతిపాచేన్నిర్హేతుకాదిత్యర్థః । తదా
శరణమిత్యనంతరమిశేషః । విధిశబ్దః కృపావాచిత్యేన శ్రీపరాంకుశైః ద్రవి
డోః నిసత్పంచమశతకాద్యగాధా తృతీయచరణే ప్రయుక్తః వ్యాఖ్యాతశ్చ
తథాః లిమధనదేశికైః॥

అవ ; దృష్టద్వష్టే ఉభేఅపిశ్రీముఖతః పార్థయంత్రాత్రంపరిసమాప
యతి॥ శ్రీరంగఇతి॥

మూ॥ శ్రీరజ్జేశరదశ్శతం సహ సుహృద్వర్గేణ నిష్కణ్ఠకం
నిర్దుఃఖం సుసుఖిశ్చ దాస్యరసికాముఖ్త్యాసమృద్ధిమ్
రామ్ । యుష్మత్పాదసరోరుహస్తరరజస్సామ్యమత్వమ
మృపితా సర్వశ్చత్వమపిత్వమేవ భవనస్త్వికుర్వక
స్తత్కృపామ్ ॥

వా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరి శ్రీరంగేశ్వర్యనగరే । శతంశరదశతాయుః
పురుషఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణ శతమపివత్సరాక । కాలాధ్వనోరత్యంతసంయో
గేద్వితీయా । సుహృద్వర్గేణ సహ పుత్రపాత్రబంధుశిష్యప్రశిష్యాదిభిస్సమం ।
నిష్కంటకంనిరుపద్రవం । నిర్దుఃఖందుఃఖానాస్పదం । సుసుఖంసుతరాంసౌ

ఖ్యం నయథాభవతి తథా దాస్యరసికాంతద్వైకర్యరసజ్ఞాం । పరాం
సర్వోత్కృష్టాం । సమృద్ధిం శ్రీరంగశ్రియం । భుక్త్వా అనుభూయ । ఏనం
దృష్టమాశాస్త్రేయమృదితి ॥ యుష్మత్పాదసరోరుహాంతరరజః । యవయోః
పాదపద్మ గర్భరేణుః । స్యామభవేమ । యుష్మచ్ఛరణకమలకైంకర్యై
కభోగాభవేమేత్యర్థః । ఏవం శ్రియోన్మృష్టప్రదానే హేతుమాహత్వమి
త్యాదినా । త్వమంబాత్స్యమేనమాతా । త్వమేవపితాత్వమేవజనకః । ఆ
బృత్తో వాయుభక్ష ఇతివత్త్వవిశ్వేనధారణగర్భః । త్వమేవభవ ఇశ్యురితనఏ
వకాశోవానుకృన్యతే । సర్వవిభోపిబంధుస్త్వమేవేత్యర్థః । ననుమమసర్వ
బంధుత్వేపి మత్ప్రాప్త్యుపాయాననుష్ఠానే తవ కథం మత్ప్రాప్తిస్థితితత్వతః
హాసర్వమితి । త్వమేవనః అస్తాకం । సర్వమపిసర్వమలాకికశ్రేయస్సాధనం
కర్తృజ్ఞానభక్తిప్రపత్త్యాదికంభవ । స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యమిత్యుచరః సర్వ
ధర్మసానే పురుషకారతయా త్వమేవస్థిత్యాసిద్ధోపాయేన భగవతామద్విష్టం
ప్రపాపయేత్యాశయః । త్వయిగుణలేశాభావేకథం మమ తథాభావఇత్యతః
స్వీకుర్వ్యతే ॥ ఆకస్తాత్కృపాంనిరేతుకదయాం । స్వీకురుఅంగీకురుష్వమద్గుణ
లవనిరీక్షణేకృపానిరేతుః తానసిద్ధ్యేనతితదనపేక్షమేనమాంరక్షేతిభావః ॥౬౦

ఇతి శ్రీవత్సకులతీలకస్య శ్రీమదహోబిలాచార్యతనయ తిరుమలాచా
ర్యతనూభవస్య వాఘాలభావనాచార్యచరణనళినచంచరీకస్య శ్రీమద్వాఘా
ల శరణ్యాచార్య తనయ రామానుజాచార్య ప్రసన్నవేంకటాచార్య ప్రసా
దలబ్ధ పేదాంతయుగళ విజ్ఞానవైశద్య కందాడ వీరరాఘవాచార్యస్యకృతిమ
శ్రీగుణరత్న కోశవ్యాఖ్యానం సంపూర్ణమ్ । *

వాఘాలధుర్యవిబుధావళినర్ణ్యచర్య రామానుజార్యకలితామృతకవ్య
భిఖ్యః శ్రీవీరరాఘవగురుర్విశదీచకార శ్రీరఙ్గరాజరమణీగుణరత్న కోశమ్ ॥

సవ్యాఖ్యానః శ్రీగుణరత్న కోశస్సంపూర్ణః ॥